

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ

BANKACILIK ANABİLİM DALI

**AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN CAMELS
PERFORMANS ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

SHAHRİYAR MUKHTAROV

İSTANBUL, 2012

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ

BANKACILIK ANABİLİM DALI

**AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN CAMELS
PERFORMANS ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

SHAHRİYAR MUKHTAROV

Danışman: Yrd. Doç. Dr. GÜLCAN ÇAĞIL

İSTANBUL, 2012

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü

Aşağıda belirtilen lisansüstü tez, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği hükümlerinde belirtilen esaslar çerçevesinde jüri önünde savunulmuş ve jüri tarafından başarılı bulunmuştur.

TEZ BAŞLIĞI : Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Camels Performans Analizi

TÜRÜ :Yüksek Lisans

TEZİ HAZIRLAYAN : Shahriyar MUKHTAROV

ANABİLİM DALI : Bankacılık

SAVUNMA TARİHİ : 09.07.2012

JÜRİ ÜYELERİ :

GÖREVİ

ADI SOYADI

İmza

Danışman

Yrd.Doç.Dr.Gülcan ÇAĞIL

Üye

Doç.Dr.Özgür ÇATIKKAŞ

Üye

Yrd.Doç.Dr.Aclan OMAĞ

ÖZET

1980 sonrası finansal piyasalarda serbestleşme ile birlikte meydana gelen değişiklikler bankacılık işlemlerinin karmaşık bir hal almasına neden olmuş ve bunun bir sonucu olarak sektörde yaşanan yoğun rekabet etkisiyle risk yönetimi, performans ölçümü gibi konular önemli hale gelmiştir. Bankalar performans ölçümü yaparak belirlediği hedeflere ulaşp ulaşmadığını veya ne kadar yaklaştığını tespit etme ve çıkan sonuç doğrultusunda belirlediği politika ve stratejilerin isabetli olup olmadığını test etme imkanları olmaktadır. Banka yöneticileri ve denetim otoriteleri bunu gerçekleştirmek için çeşitli prosedür ve metotlar geliştirmişlerdir. Söz konusu çalışmada da 2007-2010 dönemi boyunca Azerbaycan'da faaliyette bulunan yerli ve yabancı sermayeli bankaların CAMELS yöntemiyle performans analizinin yapılması ve durumlarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Azerbaycan'ın temel makro iktisadi göstergeleri ve bankacılık sistemi ile ilgili bilgi verilmiştir. İkinci bölümde kısaca performans kavramı ve önemi, üçüncü bölümde performans ölçüm yöntemleri ve CAMELS yöntemi hakkında bilgi yer almıştır. Son bölümde ise, Azerbaycan'da faaliyet gösteren ticari bankaların CAMELS yöntemi ile performans analizi yapılmış ve elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Bankacılık sektörü, performans, CAMELS

SUMMARY

After 1980, mainly because of the liberalisation in financial markets, banking sector transactions had gained highly sophisticated nature and as a result of this development intensive competition had taken place in the banking industry. Competing environment made the risk management and performance measurement crucial. By measuring the performance, banks try to determine whether pre-determined goals have been gained or not. Also, to determine how close the pre-determined goals and gained results are other purpose. By doing this, banks try to test their policy and strategy, from the standpoint of appropriateness. For getting these results, bank managers and audit authorities have developed various procedures and methods. In this study, for the time period which covers 2007–2010, domestic banks which operates in Azerbaijan economy are going to to be analysed with the CAMELS method and their situation will be evaluated.

This study has four main sections. Section I describes the main macro economic indicators for the Azerbaijan economy and general structure of banking system. In the Section II, performance concept and significance is explained briefly, in the section III performance measurement methods and CAMELS are explained. In the Section IV, with the help of CAMELS method performance analysis of banks in Azerbaijan have been provided, and results have been assessed.

Keywords: Banking system, performance, CAMELS

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No.</u>
ÖZET	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜ VE TEMEL MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELERİ

1.1. Azerbaycan Bankacılık Sektörü.....	3
1.1.1. Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Tarihi	3
1.1.2. Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Yapısı	10
1.1.2.1. Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası.....	11
1.1.2.2. Devlet Bankaları	13
1.1.2.3.Özel bankalar	14
1.1.2.4. Azerbaycan Bankalararası Döviz Piyasası	16
1.1.3. Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü.....	17
1.1.3.1. Aktifler	18
1.1.3.2. Pasifler	19
1.2. Azerbaycan Temel Makro Ekonomik Göstergeleri	20
1.2.1. Milli Gelir	21
1.2.2. Enflasyon	22
1.2.3. İstihdam.....	23
1.2.4. Devlet Bütçesi	25
1.2.5. Dış Ticaret.....	26

II. BÖLÜM

PERFORMANS KAVRAMI VE ÖLÇÜMÜ

2.1. Performansın Tanımı.....	28
2.2. Performans Ölçümü ve Önemi	29
2.3. Performans Yönetimi	32
2.4. Performans Değerleme Süreci.....	36
2.4.1. Performans Planlaması	37
2.4.2. Performans Ölçülmesi.....	38
2.4.3. Performans Değerlendirme ve Geri Bildirim (İyileştirme).....	39
2.5. Bankalar Açısından Performans ve Önemi	39

III. BÖLÜM

BANKACILIKTA PERFORMANS YÖNTEMLERİ VE CAMELS DERECELENDİRME SİSTEMİ

3.1. Bankacılık Sektöründe Performans Değerleme Yöntemleri	43
3.1.1. Oran (Rasyo) Analizi	44
3.1.2. Parametrik Yöntemler.....	48
3.1.3. Parametrik Olmayan Yöntemler.....	51
3.2. CAMELS Derecelendirme Sistemi.....	52
3.2.1. CAMELS Değerlendirme Sisteminin Tarihsel Gelişimi	53
3.2.2. CAMELS Derecelendirme Sisteminin Oluşturulması.....	55
3.2.3. CAMELS Bileşenleri.....	56
3.2.3.1. Sermaye Yeterliliği	57
3.2.3.2. Aktif Kalitesi.....	58
3.2.3.3. Yönetim Yeterliliği	59
3.2.3.4. Kazançlar	62
3.2.3.5. Likidite Durumu.....	63
3.2.3.6. Piyasa Riskine Duyarlılık	64
3.2.4. CAMELS Derecelendirme Sistemine İlişkin Literatür İncelemesi.....	66

IV. BÖLÜM

AZERBAIJAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN CAMELS PERFORMANS ANALİZİ

4.1. Analizin Amacı ve Kapsamı.....	70
4.2. Analizin Veri Seti ve Metodolojisi	71
4.3. Azerbaycan Bankacılık Sektörünün CAMELS Performans Analizi Uygulaması ve Değerlendirilmesi.....	75
4.3.1. Yerli Sermayeli Bankaların CAMELS Performans Analizi Uygulaması ve Değerlendirilmesi.....	75
4.3.1.1. Sermaye Yeterliliği	81
4.3.1.2. Aktif Kalitesi.....	81
4.3.1.3. Yönetim Yeterliliği	82
4.3.1.4. Karlılık.....	82
4.3.1.5. Likidite	83
4.3.1.6. Piyasa Riskine Duyarlılık	83
4.3.2. Yabancı Sermayeli Bankaların CAMELS Performans Analizi Uygulaması ve Değerlendirilmesi.....	84
4.3.2.1. Sermaye Yeterliliği	90
4.3.2.2. Aktif Kalitesi.....	90
4.3.2.3. Yönetim Kalitesi	91
4.3.2.4. Karlılık.....	91
4.3.2.5. Likidite	91
4.3.2.6. Piyasa Riskine Duyarlılık	92
4.3.3. Yerli ve Yabancı Sermayeli Bankaların Analiz Sonuçlarının Karşılaştırılması	92
SONUÇ	94
KAYNAKÇA	96

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Azerbaycan’da Faaliyette Bulunan Bankalar.....	17
Tablo 2: Azerbaycan Bankacılık Sektörü Aktiflerinin Gelişimi.....	18
Tablo 3: Kredilerin Kullanılma Alanlarına Göre Dağılımı.....	19
Tablo 4: Azerbaycan Bankacılık Sektörü Pasiflerinin Gelişimi.....	20
Tablo 5: Azerbaycan GSMH’nin Durumu (1990-1999).....	21
Tablo 6: Azerbaycan GSMH’nin Durumu (2000-2010).....	22
Tablo 7: Enflasyon Oranları.....	23
Tablo 8: Azerbaycan’da İşgücü İstihdamı.....	24
Tablo 9: Azerbaycan Devlet Bütçesi.....	25
Tablo 10: Azerbaycan Dış Ticaret Hacmi.....	27
Tablo 11: CAMELS Analizinde Kullanılan Referans ve Göstergeler Ağırlıkları.....	72
Tablo 12: CAMELS Analizine Göre Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Referans Değerleri.....	73
Tablo 13: CAMELS Puanlarının Hesaplanması.....	75
Tablo 14: Yerli Sermayeli Bankaların 2007 Yılı CAMELS Analiz Sonuçları.....	76
Tablo 15: Yerli Sermayeli Bankaların 2008 Yılı CAMELS Analiz Sonuçları.....	77
Tablo 16: Yerli Sermayeli Bankaların 2009 Yılı CAMELS Analiz Sonuçları.....	78
Tablo 17: Yerli Sermayeli Bankaların 2010 Yılı CAMELS Analiz Sonuçları.....	79
Tablo 18: Yerli Sermayeli Bankaların CAMELS Puanları.....	80
Tablo 19: Yabancı Sermayeli Bankaların 2007 Yılı CAMELS Analiz Sonuçları.....	85
Tablo 20: Yabancı Sermayeli Bankaların 2008 Yılı CAMELS Analiz Sonuçları.....	86
Tablo 21: Yabancı Sermayeli Bankaların 2009 Yılı CAMELS Analiz Sonuçları.....	87
Tablo 22: Yabancı Sermayeli Bankaların 2010 Yılı CAMELS Analiz Sonuçları.....	88
Tablo 23: Yabancı Sermayeli Bankaların CAMELS Puanları.....	89

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1. Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Yapısı	11
Şekil 2. Performans Yönetiminin Genel Yapısı.....	34
Şekil 3. Performans Yönetim Süreci.....	35
Şekil 4. Performans Değerleme Süreci.....	37
Şekil 5. Performans Ölçme Yöntemleri.....	43

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACDİK	: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi
ACMB	: Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
AHB	: Azerbaycan Halk Bankası
AZN	: Azerbaycan Yeni Manatı
BADP	: Bankalararası Döviz Piyasası
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BDT	: Bağımsız Devletler Birliği
BUS	: Birleşik Universal
DBY	: Dağılımdan Bağımsız Yaklaşım
Ed.	: Editör
FDIC	: Federal Mevduat Sigorta Kurumu
FED	: Amerika Merkez Bankası
FFIEC	: Federal Finansal Kurumları Denetleme Kurulu
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KDV	: Katma Değer Vergisi
OCC	: Bankalar ve Banknot Kontrolörlüğü
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
SSY	: Stokastik Sınır Yaklaşımı
Tasam	: Türkiye Asya Strateji Araştırmalar Merkezi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

UFIRS : Tek Düzen Finansal Kurumları Derecelendirme Sistemi
VZA : Veri Zarflama Analizi

GİRİŞ

Merkezi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçen ekonomilerdeki ilk düzenlemeler bankacılık alanında olmakta ve bu ekonomiler tek banka sisteminden iki kesimli banka yapısına geçmektedirler. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dağıldıktan sonra 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan da benzer bir yol izlemiş, serbest piyasa ekonomisine geçme yolundaki en önemli adımlardan birisini oluşturan bankacılık ve merkez bankacılığı konusundaki düzenlemeleri geciktirmeden yürürlüğe koymuştur. Böylece birinci kesimde merkez bankası, ikinci kesimde ise ticari bankalar olmakla beraber iki kesimli banka sistemi oluşmuştur.

Ülke ekonomisinin yapıtaşlarından biri olan bankacılık sektörünün uluslararası ticaretin hızla geliştiği, teknolojik atılımların yaşandığı globalleşen dünyadaki önemi gittikçe artmaktadır. Bundan dolayı bankacılık sisteminde yaşanan sorunlar ekonomideki olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bankacılık sektörünün sergilediği performans ülkedeki tüm ekonomik birimleri etkilemektedir. Böylece bankacılık sektörünün performansının ölçülmesi ve denetiminin yapılması önem taşımaktadır. Günümüzde pek çok ülke bankacılık kurumlarının performanslarını değerlendirilmesi ile ilgili değişik sistemler kullanmaktadırlar. 1980'li yıllarda ilk olarak ABD gözetim ve denetim otoriteleri tarafından bankaların yerinde denetimi için geliştirilen CAMELS derecelendirme sistemi Azerbaycan'da son zamanlarda bankaların performanslarının ölçülmesinde kullanılmaktadır.

Genel olarak yerinde denetim amacıyla kullanılan CAMELS değerlendirme sistemi, özellikle ABD'de uzaktan gözetimin önemli araçlarından biridir. Bankaların düzenli ve güvenli çalışmalarını sağlamak için uzaktan gözetim ve yerinden denetimin bir aracı olarak kullanılan bu bileşik performans değerinde; C sermaye yeterliliğini, A varlık kalitesini, M yönetim yeterliliğini, E kazanç durumunu, L likiditeyi, S piyasa riskine duyarlılığı göstermektedir.

Bu Çalışmanın ilk bölümünde Azerbaycan'ın temel makro ekonomik göstergelerine, Azerbaycan Bankacılık sektörünün yapısına ve mevcut durumuna kısaca değinilmiştir.

İkinci bölümde, performansın tanımı, yönetimi, ölçülmesi konularına değinilmiş, üçüncü bölümde ise, performans değerlendirme yöntemlerinden kısaca bahsedilerek CAMELS değerlendirme sistemi ile ilgili genel anlamda teorik bilgi yer almaktadır.

Çalışmanın son bölümünde ise, bankacılık sektörünün nasıl performans sergilediğini tespit etmek amacıyla CAMELS değerlendirme sistemi aracılığıyla Azerbaycanda faaliyet gösteren 10 adet yerli ve 10 adet yabancı sermayeli bankaların performans analizi yapılmış ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

I. BÖLÜM

AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜ VE

TEMEL MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELERİ

1.1. Azerbaycan Bankacılık Sektörü

Azerbaycan 1991 yılında bağımsızlık kazandıktan sonra modern anlamda bankacılık sektörü gelişmeye başlamıştır. Azerbaycan'da bağımsızlık sonrası bankacılık sektörünün gelişim süreci üç aşamaya bölünebilir. Birinci aşamada 1990-1992 yılları arasında Merkez bankası sistemi kurulmuştur. İkinci aşama olarak, 1992-1994 yıllarında hiper-enflasyon durumunda istikrarsız bir ortamda bankacılık sistemi gelişmiştir. 1994 sonrasında ise makroekonomik istikrar ortamında bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılarak gelişimi temin edilmeye çalışılmıştır.¹

1.1.1. Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Tarihi

Azerbaycan bankacılık sektörünün tarihi 19. yüzyılın ikinci yarısına uzanmaktadır. Aynı yıllarda bir kaç özel banka, yabancı bankaların ulusal şubeleri ve karşılıklı kredi teşkilatları faaliyet göstermişlerdir. İlk dönemlerde Çarlık Rusya'ya bağlı olan Azerbaycan'da petrol sanayi ve tarımın geliştirilmesi için yüklü miktarda sermaye gerekmekteydi. Sanayi ve tarım sektörünün gelişmeye başlaması, yabancı yatırımların artması gibi olgular banka ve mali kurumların varlığını kaçınılmaz kılmıştır. Mali kurumların zayıflığı, tefecilerin önemini artırmıştır. 1860-1870 yıllarında tefecilerin uyguladığı faiz oranı Bakü'de yıllık olarak %36'lara ulaşmıştır. Kırsal kesimlerde ise bu oran yıllık olarak %60 civarında gerçekleşmiştir.²

¹ Osman Nuri ARAS, **Azerbaycan Ekonomisi: Makro Ekonomik ve Sektörel Analiz**, Bakü: Kafkasya Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2003, s.88.

² Gahir MİKAYILOV, "Azerbaycan Bankacılık Sisteminde Türkiye Sermayeli Bankaların Faaliyetleri, Pazar Payları ve Performansları", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007). s. 14.

Düşük maliyetli kredilere olan talebin artması, Azerbaycan'da finansal kurumların hızlı gelişmesine katkıda bulunmuştur. Azerbaycan mali sistemi iki yönde gelişim göstermiştir:³

- *Ticari bankaların Azerbaycanda şube açmaları, karşılıklı kredi kurumlarının ve lombardaların (rehin karşılığı kredileri) kurulması,*
- *Mali kurumların (Gosbank, Hazine gibi) Azerbaycan'da şube açmaları.*

1900'lerde bankalarda en çok rastlanan işlem, teminat karşılığı kredilerin verilmesi işlemidir. Genelde teminat olarak mal gösterilmekteydi. Bu tür kredilerin artması, ekonominin canlanmasına ve hızlı gelişmesine neden olmuştur.⁴

1917 yılının başında Çarlık Rusya'da bazı sorunlar olmaya başlamıştır. Bu sorunlardan yararlanan Azerbaycan bağımsızlığını ilan etmiştir. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Meclisi, güçlü ekonomi oluşturulması için bazı kararları hızlı bir şekilde gerçekleştirmiştir. Mecliste yaklaşık 2115 kanun tasarısı tartışılmış ve bunların 82'si finansal düzenlemelerle olmuştur. Söz konusu düzenlemeler, Maliye Bakanlığına sunulmuştur.

Maliye Bakanlığına verilen temel görev, kısa bir dönem içerisinde Birinci Dünya Savaşı'nda kontrolden çıkan para dolaşımının düzene sokulmasıdır. Bunun için üç yönde düzenlemeye gidilmiştir:⁵

- *Devlet gelirlerinin artırılmaya, giderlerinin ise azaltılmaya çalışılması,*
- *Kontrolden çıkmış para ve kredi dolaşımının düzenlenmesi,*
- *Devletin mali yasasının yenilenmesi.*

Ayrıca, Maliye Bakanlığının kredilendirme şubesi Azerbaycan Milli Bankası (Merkez Bankası) hakkında kanun tasarısını hazırlayarak parlamentoya sunmuş ve bu

³ Zöhrab İSMAYILOV, *Azerbaycan'da Para-Kredi Politikalarının Tarihsel Gelişimi*, Bakü: Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Yayınları, 1997, s.6.

⁴ Elşad ALİYEV, "Azerbaycanda Bankacılık Sektörünün Gelişimi: Sorunları ve Çözüm Önerileri", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.48.

⁵ MİKAYILOV, **a.g.e.**, s.15

kanun 16 Eylül 1919 tarihinde onaylanmış ve Milli Banka resmi törenle açılmıştır. Azerbaycan Milli Bankasının Kurulması para ve kredi politikalarının düzenlenmesine büyük katkı sağlamıştır. Ancak, 28 Nisan 1920’de Azerbaycan’ın Altın Ordu tarafından işgali ile ekonomik ve siyasi bağımsızlığı sona ermiştir.

Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetinin yıkılmasından sonra 28 Nisan 1920’de SSCB’ye bağlı olarak Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin kurulduğu ilan edildi. Böylece Azerbaycan yeni bir döneme girmiş oldu. 9 Haziran 1920’de çıkarılan “Bankaların Millileştirilmesi Hakkında Kanun” ile Azerbaycan’da bankacılık sektörü SSCB bankacılık sisteminin bir payı olarak konumlanmaya başladı ve devlet otoritesine bırakıldı. Ülkede bulunan özel, yabancı, ticari ve kamu bankaları, karşılıklı kredi kurumları Azerbaycan Halk Bankası (AHB) adı altında birleştirilerek kamulaştırıldı.⁶

Bankaların kapatılması ve millileştirilmesi aşağıdaki şekilde gerçekleştirildi.⁷

- *Tüm bankalar AHB’nin şubeleri ilan edildi ve bu şubeler de dört şube olacak şekilde oluşturuldu,*
- *Kapatılan ve millileştirilen bankaların yönetici ve işçileri geçici olarak görevlerinde bırakıldı ve onlardan tüm finansal bilgilerin toplanması istendi,*
- *Bankaların millileştirilmesinin sağlıklı yürütülmesi için en yetkili merci olan Halk Komiserliği’ne bağlı bir mali komite kuruldu.*

16 Ekim 1921’de Gosbank’ın Azerbaycan Şubesinin Kurulması hakkında Kanun kabul edilmiştir. Ana sermayesi için Mali Komite tarafından Gosbank’a 100 Milyon Ruble’lik kredi verilmesi kararlaştırılmıştır. 1922’de SSCB’de para reformu başlamıştır. 25 Temmuz 1922 ve 11 Ekim 1922’de merkez tarafından kararlarda Gosbank’a para basımı için gerekli yetkiler verilmiştir. 26 Ekim 1922’de %78,24 saf altın (7,74234 gr.) içeren 1 Altın Kuruş tedavüle girmiştir. Çıkarılan paraların hacmi

⁶ Azerbaycan Merkez Bankasının Tarihi, <http://www.cbar.az/pages/about-us/history>. (15 Ekim 2011)

⁷ Eldar İSMAYILOV, **Azerbaycan Tarihi**, Bakü: Öğretmen Kitabevi, 2001, ss. 346-350.

ülkedeki mal hizmet mübadelesiyle sınırlandırılmasının nedeni paranın değerinin korunmasıdır⁸

1930'lu yıllarda ülkedeki döviz kaynaklarının toplanması ve ülke dışından gelen döviz akışının artırılması açısından Ruble'nin diğer paralar karşısında değerinin belirlenmesi önem arz etmekteydi. Nitekim 29 Şubat 1936'da Gosbank'a 1 Ruble – 3 Fransız Frankı kuruyula işlem yapma yetkisi verilmiştir. O dönemde Fransız Frankı'nın değeri altına karşı sıkı bir şekilde korunuyordu. Fransız Frankı'nın devalüe edilmesinden sonra, 19 Temmuz 1937'den itibaren Gosbank, 5 Ruble 30 Kuruş – 1 ABD doları kurunu kullanmaya başlamıştır. Hükümet, Gosbank'ın ekonomideki faaliyetlerine büyük önem veriyordu. Nitekim 1938'de Gosbank'ın bağımsızlığını artıracak bazı kararlar alınmıştır. Böylece Gosbank'ın ekonomideki ağırlığı önemli derecede artmıştır.

1938-1941 yıllarında Gosbank'ın ekonomiye kazandırdığı kısa vadeli kredilerde %35 oranında artış görülmüştür. 1 Ocak 1941'de bu kredilerin tutarı 5.8 milyar uzun vadeli kredilerin tutarı ise 0.3 milyar Ruble'ye ulaşmıştır.⁹

29 Ekim 1960'da Gosbank'ın yeni tüzüğü düzenlendi. Aynı zamanda 1960'da SSCB, yeniden para reformu gerçekleştirmeyi kararlaştırdı. 1 Ocak 1961'den itibaren yeni paralar Ruble'lik banknotlar ve madeni paralar şeklinde tedavüle girdi. Daha sonra, mali sistemin yeniden düzenlenmesi ile ilgili bir dizi kararların alınmasına karşın, 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında bankaların üretimin artırılmasında ve ekonomik gelişmelerdeki rolü zayıf olarak kalmıştır. Bankacılık sektörünün ekonomiye katkısı gittikçe azalmıştır.¹⁰

1986'da Garbaçov'un iktidara gelmesiyle SSCB yeni bir döneme girmiş ve Garbaçovun SSCB'nin parçalanmasına neden olan Perestroyka (Yeniden Yapılanma) reformu ülkenin finansal sistemine de etkisini göstermiştir. 1 Ocak 1988'den önce Sovyet Bankacılık Sistemi ekonomik işlevden çok yönetimle ilgili fonksiyonlara

⁸ Azad GURBANOV, Azərbaycan Bankacılık Sisteminde Kredi Riski Yönetimi ve Ölçümü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 2010), s.8.

⁹ ALİYEV, a.g.e., ss.52-53.

¹⁰ MİKAYILOV, a.g.e., s.17.

sahipti. Bu çerçevede bankacılık sektörü ile ilgili reformlar aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir.¹¹

- *Gosbank'ın yeniden yapılanması*
- *İhtisas bankalarının kurulması*
- *Ticari bankaların kurulması*

Sovyetler Birliğinin kredi sisteminde ilk ciddi reformlar 1987-1988 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Reform sonucu ülkede beş devlet (kamu) ihtisas bankası kurulmuştur. Agroprombank, Promstroybank, Sberbank, Zhilsotsbank, Vneşekonombank. Yeni kurulan bu bankalar kısa vadeli kredilerin kullandırılması, bu kredilerin amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığının denetimi, finansal dökümanların denetimi gibi görevlere sahip olmuştur.

Agroprombank, Azerbaycanda tarım işletmelerinin finansmanı sağlamak için kurulmuştur.

Promstroybank, genel olarak sanayi ve inşaat sektörünün geliştirilmesi için yatırımların finansmanında kullanılmaktaydı.

Sberbak, genellikle vatandaşların mevduatlarının, yani bireysel mevduatların toplanması ve bunların ekonomiye kazandırılması amacıyla kurulmuştur.

Zhilsotsbank, konut, altyapı ve benzeri belediye hizmetlerinin finanse edilmesi görevlerini üstlenmiştir.

Vneşekonombank, dış ödemelerin yapılmasını gerçekleştirmek, döviz işlemlerini yapmak, uluslararası mali kurumlarla kredi dahil, birçok konularda işbirliğini organize etmek amacıyla kurulmuştur. Birçok batılı şirket ve bankaların bu banka ile muhabirlik ilişkisi vardı.¹²

¹¹ Varış MERAL, “BDT’de Finansal Yapının Dünü ve Bugünü”, BDT ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, İstanbul: İstanbul Sanayi Odası Yayınları, Kasım 1992, s.95.

¹² Zair GARDAŞOV, “Pəyasa Ekonomisi Açısından Azərbaycan Cumhuriyeti Finans Sisteminin Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), s.88.

1991 yılında Gsobank'ın izin vermesiyle ve onun denetimine tabi olarak Azerbaycan'da ticari bankalarda faaliyet göstermeye başladılar. Bu alanda faaliyet gösteren bankaların en önemlileri Azbank ve İlkbank bankalarıdır. Bu bankalara dövizli işlemler yapma yetkisi de tanınmıştır.¹³

18 Ekim 1991 yılında Azerbaycan bağımsızlığını ilan ederek yeni bir döneme girmiş oldu. Azerbaycan'da piyasa ekonomisi prensipleri doğrultusunda rekabetçi ve modern bir bankacılık sisteminin yasal çerçevesinin oluşturulması için 7 Ağustos 1992 tarihinde iki önemli kanun yürürlüğe girmiştir. Bunlar “Merkez Bankası Hakkında Kanun” ile “Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkında Kanun”dur. Bu kanunlara ilave olarak Azerbaycan Parlamentosu bir yetki kanunu daha kabul etmiştir. Bu yetki kanunu ile Merkez Bankasının acilen aşağıdaki düzenlemeleri yaparak parlamentoya sunması öngörülmüştür.¹⁴

- *Kendi organizasyonu ile ilgili düzenlemelerin tamamlanması,*
- *1992 ve sonraki dönemlerle ilgili para politikalarının hazırlanması,*
- *Bakanlar Kurulu ile beraber yatırımlar, emeklilik fonları, kiralama ve diğer finansal kuruluşlarla ilgili düzenlemelerin hazırlanması.*

10 ve 14 Haziran 1996'da ise Cumhurbaşkanı Haydar ALİYEV tarafından yeni “Merkez Bankası Hakkında Kanun” ile “Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkındaki Kanun” onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Eski kanunlarla aralarında çok fark olmamasına rağmen yeni kanunlarda bazı önemli sayılabilecek değişiklikler yapılmıştır:¹⁵

- *Merkez Bankası'nın sorumluluğunun direkt olarak Azerbaycan Cumhurbaşkanı'na bağlanması,*
- *Merkez Bankası'na herhangi bir müdahale söz konusu olursa bunun hemen Azerbaycan Cumhurbaşkanı'na bildirilmesi,*
- *Yönetim Kurulu Üyeleri sayısının 9'dan 7'ye indirilmesi,*

¹³ IMF, *Economic Review*, (May 1992), s. 29.

¹⁴Hasan SELÇUK, “Azerbaycan'da Bankacılık”, Hasan SELÇUK (Ed.), *Yeni Yüzyılda Azerbaycan'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı* içinde (43-70), İstanbul: Tasam Yayınları, 2004, s.50.

¹⁵ SELCUK, *a.g.e.*, s.51.

- *Merkez Bankası kuruluş sermayesinin minimum 15 Milyar Manat olması,*
- *Bankalar kanununda “Banka” değil, “Kredi Kurumu” olarak bahsedilmesi,*
- *Yabancı bankaların toplam sermayesinin, bankaların toplam sermayesinin %30’unu aşmaması,*
- *Banka mevduatlarının sigortası ile ilgili maddelerin çıkarılması.*

Bu kanunda 1997, 1998, 2001, 2002 ve 2004 yıllarında bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden sonra “Azerbaycan Merkez Bankası Hakkında Kanun” en son haliyle ve yeni haliyle 10 Aralık 2004’te Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştır.

1 Ekim 1997 yılında yapılan yeni düzenlemelerle yeni kurulan bankalar için nizamname sermayesinin yeterliliği 1 milyon 250 bin dolara, faaliyet gösteren bankalar için ise 800 bin dolara yükseltilmiştir. Bu düzenlemenin ardından, küçük bankalar kapanmaya başlamıştır.

01.01.2000’de banka sistemini güçlendirme doğrultusunda bankaların asgari sermayeleri 2 milyon dolara ve yeni kurulacak bankalar için 5 milyon dolara çıkarılmıştır. Temmuz 2002’de ise faaliyette bulunan bankaların kuruluş sermayesi 2.5 milyon dolara yükseltilmiştir. Temmuz 2003’de ise nizamname sermayesi 2.5 milyon dolardan 3 milyon dolara yükseltilmiştir. Bu nedenle bazı ticari bankaların birleşmesi, bazısının da faaliyetine son vermesi sonucunda, banka sayısı düşmeye başlamıştır.¹⁶ Merkez bankası normatif taleplerine uygun olarak 1 Temmuz 2007 tarihinden itibaren bankaların sermaye tutarını yasalara göre 10 Milyon Manat olarak tespit edilmiştir.¹⁷

Serbest piyasa ekonomisine geçişin ilk yıllarında Azerbaycan’da bankacılık sektörünün oluşmasından dolayı, bankalar üzerinde güçlü bir kontrol ve denetim olmamaktaydı. Hukuki boşluklardan yararlanan ticari bankalar hızla artmıştır.¹⁸ Kurulan

¹⁶ Osman Nuri ARAS, “Azerbaycan’da Bankacılık Sektörü ve Gelişim Seyri”, **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Eylül-Ekim 2005, http://www.makalem.com/zip/download.asp?f=844424639_3833_pdf.zip&oid=-1&aid=3833, (13, Ekim, 2011), s.3.

¹⁷ Zahid Faruh MAMMEDOV ve Vidadi ZEYNALOV, “Küresel Mali Krizin Azerbaycan Ekonomisine Etkileri ve Azerbaycan Merkez Bankasının Monetar Politikasının Analizi”, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt.2, Sayı.3, (Temmuz 2010), s.79.

¹⁸ ARAS, **Azerbaycan Ekonomisi: Makro Ekonomik ve Sektörel Analiz**, s.89.

Bankalar genellikle spekülâtif işlemler yapmaktaydı. Azerbaycan’da “Bankalar Hakkında Kanun” 16 Ocak 2004 yılında İlham ALİYEV tarafından onaylandı.

“Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Anayasasına İlâveler ve Değişiklikler Edilmesi Hakkında” 18 Mart 2009 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Referandum Aktının yürürlüğe girmesi ile “Azerbaycan Cumhuriyetinin Milli Bankası” “Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası” olarak adlandırılmıştır.

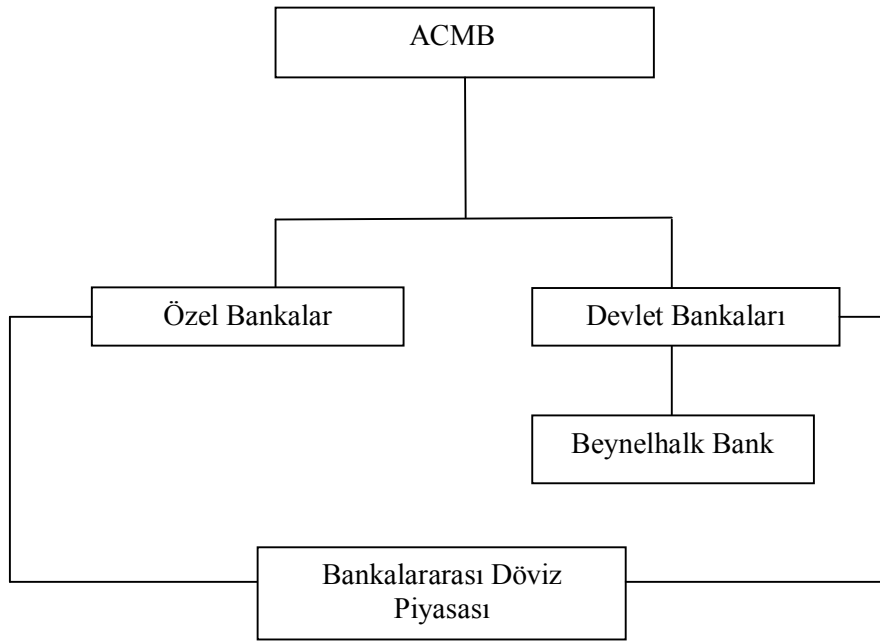
31 Aralık 2010 itibari ile Azerbaycan’da 45 banka faaliyet göstermektedir. Bunlardan 1 kamu, 22 yerli sermayeli ve 22 tanesi de yabancı sermayeli bankalardır. 2004 yılından sonra Azerbaycan’da yabancı sermayeli bankalar hızlı bir şekilde artmış yerli sermayeli bankaların sayında ise düşüş olmuştur.¹⁹

1.1.2. Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Yapısı

1991’de bağımsızlığını kazanan Azerbaycan merkezi planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişi kendisine hedef seçmiş ve bu alanda çalışmalara başlamıştır. Ekonomik geçiş sürecini komünist sistemden kalma mevzuatla gerçekleştirmek mümkün olmadığı için yeni yasal düzenlemelerin yapılmasına hız verilmiştir.²⁰ Serbest piyasa ekonomisine geçme yolundaki en önemli adımlardan birisini oluşturan bankacılık ve merkez bankacılığı konusundaki düzenlemeler de geciktirilmeden yürürlüğe koyulmuştur. Böylece birinci kesimde merkez bankası, ikinci kesimde ise ticari bankalar olmakla beraber iki kesimli banka sistemi oluşmuştur. Yeni oluşan Azerbaycan bankacılık sisteminin yapısı Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası (ACMB), Bankalararası Döviz Piyasası, Devlet ve Özel bankalardan oluşmaktadır. Bu aşağıdaki şekilde ayrıntılı olarak yer almaktadır.

¹⁹ ACMB, **Yıllık Rapor 2010**, Bakü, 2010, s.40.

²⁰ SELÇUK, **a.g.e.**, s.44.

Şekil 1. Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Yapısı

Kaynak: www.cbaz.az, (26 Eylül 2011)

1.1.2.1. Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası

ACMB 400 milyon Ruble sermaye ile kurulan ve sermayesinin tamamı devlete ait olan tüzel kişiliktir. Merkez Bankası SSCB dönemindeki Endüstriyel Bankası ile Tarım Sanayi Bankası olarak kurulmuş ve bu iki bankanın aktif ve pasiflerinin 1 Ocak 1992'ye kadar Merkez Bankasına devredilmesiyle faaliyete başlamıştır. 1996'da Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın öz sermaye tutarı 15 Milyar Manat'a çıkarılmıştır. Günümüzde merkez bankasının sermayesi 10 Milyon AZN (Yeni Azerbaycan Manatı)'dir.²¹

ACMB 7 kişiden oluşan bir yönetim kurulu tarafından yönetilir. Yönetim kurulu, başkan, dört yardımcısı ve dışarıdan iki kişiden oluşur. Yönetim kurulu üyelerini Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın önerisi ile Azerbaycan Parlamentosu beş yıl süre ile seçmektedir.²²

²¹ ACMB, www.cbaz.az, (26 Eylül 2011)

²² Zahid Farruh MEMMEDOV, **Bank Faaliyetleri**, Bakı: Azer Neşriyyat, 2011, s.216.

ACMB faaliyetinin amaçları, kendi yetkileri kapsamında fiyatların istikrarını sağlamak, banka ve ödeme sistemlerinin istikrarını ve gelişmesini temin etmektir. Kar elde etmek merkez bankasının öncelikli amacı değildir. ACMB bu amaçları doğrultusunda aşağıdaki görevleri yürütmektedir.²³

- *Milli paranın iç ve dış değerini korumak amacıyla gerekli önlemleri almak,*
- *Milli paranın hacim ve dolaşımını düzenlemek,*
- *Bankaların kredi verme işlemlerini, kanunda belirtilen esas ve sınırlar çerçevesinde yürütmek,*
- *Para arzını ve ekonominin likiditesini düzenlemek amacıyla açık piyasa işlemlerini yapmak,*
- *Mevduat türleri ile vade sürelerini ve bunların yürürlük zamanlarını belirlemek,*
- *Milli para ile altın ve yabancı paralar arasındaki pariteyi saptamak,*
- *Altın ve döviz rezervlerini, yasalar çerçevesinde, ülkenin ekonomik çıkarlarına uygun şekilde yönetmek.*

ACMB bu görevlerin yanı sıra, hükümetin mali ve ekonomik müşavirlik, mali ajanlık ve hazinedarlık görevlerini de yapmaktadır. Ayrıca ACMB, devletin döviz rezervlerinin muhafaza ve yönetimini de yürütmekte, hükümeti finanse etmek için bütçe açıklarını düşük faizli kredilerle karşılamaktadır. Merkez bankasının bir diğer görevi de döviz kurlarının istikrarının kontrolü ve milli paranın döviz kurları karşısında değerinin tespiti ve korunmasıdır.²⁴

Azerbaycan'da döviz kuru mekanizması 1993 yılından başlayarak değişik yollarla belirlenmiştir. Bunun en önemli nedeni, Manat'ın ilk başta Ruble ile birlikte tedavülde kalmasıdır. 1993 yılının başında döviz kuru Moskova'daki İnterbank'ın çarpaz kurlarına göre belirlenmiştir. Belirlenen bu kur, resmi kur idi. Piyasadaki kur ise Beynelhalk Bank ve diğer bankalar tarafından belirlenmiştir. Bununla beraber serbest piyasada dövizin değişik kurlardan alınıp satıldığı görülmüştür. Daha sonraları ise resmi

²³ MEMMEDOV, **Bank Faaliyetleri**, s.219.

²⁴ SELCUK, **a.g.e.**, ss.54-55.

döviz kurları direk olarak merkez bankası tarafından belirlenmekteydi. Piyasadaki kur Bankalar Arası Döviz Piyasasında (BADP) bankalar tarafından belirlenmektedir.

Azerbaycan bankalar kanununda, bankaların birbiri ile anlaşarak faiz konusunda herhangi bir tekel oluşturmaları yasaklanmakta ve rekabet teşvik edilmektedir. Bankalar mevduat ve kredi faizlerini kendileri belirleyebilmektedir. Merkez bankası direk olarak faiz oranlarını belirleyememektedir. Fakat Merkez bankası ticari bankalara verdiği kredilere uyguladığı faiz oranlarını değiştirmekle faizleri kontrol edebilmektedir.²⁵

1.1.2.2. Devlet Bankaları

Azerbaycanda'da devlet ihtisas bankaları 1988 yılından itibaren kurulmaya başlamıştır. O dönemde SSCB'de kurulan Agroprombank, Promstroybank, Sberbank, Vneshekonombank ve Zhilstroybank gibi devlet bankaları Azerbaycan'da şubelerini açarak faaliyette bulunmuşlardır. Bunlardan konut yapımını finanse etmeyi üstlenen Zhilstroybank şubesi 1990 yılında tasfiye edilmiş, diğerleri ise bağımsızlıktan sonra Azerbaycan Cumhuriyeti'nin devlet bankaları olarak faaliyetlerini sürdürmüşler.²⁶

2000 yılında Afroprombank, Promstroybank ve Sberbank birleşerek Birleşik Universal Bank (BUS Bank) kurulmuş ve 29 Ocak 2005 tarihinde ismi "Kapital Bank" olarak değiştirilmiştir. Bu banka 2008 yılında özelleştirilmiştir. Günümüzde "Beynelhalk Bank", tek devlet bankası olarak faaliyetini sürdürmektedir.

Azerbaycan Beynelhalk Bankası; SSCB Vneshekonombank'ın şubesi olarak faaliyet gösteren Azerbaycan Beynelhalk bankası bu bankadan ayrılarak bağımsız bir devlet bankası olarak 10 Ocak 1992 yılında kurulmuştur. Devletin döviz işlemlerini yönetmek, dış ticareti geliştirmek, döviz kurunun istikrarını korumak ve devletin dış işlemlerini yürütmek gibi görevleri bulunan banka ülke dışında muhabir hesaplar açabilmektedir. Kuruluşunun ilk yıllarında mevduat kabul etmesi ve kredi vermesi yasaklanmış, sonradan ise devlet kuruluşlarına döviz kredileri verebilme yetkisi

²⁵ SELCUK, a.g.e., s.54.

²⁶ SELCUK, a.g.e., s.56.

kendisine tanınmıştır. Ayrıca, kuruluşunun ilk yıllarında devletin döviz rezervlerinin muhafızasını da bu banka yapmıştır.²⁷

Beynelhalk Bank BADP’da aktif rol almaktadır. Yabancı bankalar BADP’de işlemlerini ancak Beynelhalk Bank aracılığı ile yürütebilirler.

Beynelhalk Bank Dünya Bankalararası Finans Telekomünikasyon Birliğine, Merkezi ve Doğu Avrupa Bankalar Birliğine, Global Gelişmekte Olan Şirketler Cemiyetine, Dünya Ekonomik Formu gibi kuruluşlara da üyedir.²⁸

Beynelhalk Bank sadece Azerbaycan’ın değil, bütün Kafkasların en büyük bankası özelliğini taşımaktadır. Bankanın aktifleri 5.095 Milyon AZN olup, sermayesinin %50,20’si Azerbaycan Maliye Bakanlığı’na aittir. Bankanın 16’sı Bakü’de olmak üzere toplam 37 şubesi, 541 ATM’si ve Londra, Frankfurt, Dubai, New York, Luksemburg’da ise birer temsilciliği bulunmaktadır. Bankanın Moskova ve Gürcistan’da ise birer tane şubesi faaliyet göstermektedir.²⁹

1.1.2.3.Özel bankalar

Azerbaycan Cumhuriyeti’nde özel ticari bankaların kurulmasına 1992 yılında “Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkında Kanun”un kabul edilmesinden sonra izin verilmiştir.

Merkez Bankası’nın ticari bankalara ilk yıllarda açtığı düşük faizli krediler, sermaye yeterliliği olmayan bankaların hızla artmasının en önemli nedeni olmuştur. Bunun sonucunda ticari bankaların sayısı artarak 1994 yılında 210’a çıkmıştır. 1995’te Merkez Bankası, bankaların faaliyetleri ve denetimi konusunda bazı düzenlemeler yapmıştır. Bu yıldan itibaren özel ticari bankalara açılan düşük faizli krediler durdurulmuştur.³⁰

²⁷ Zahid Farruh MEMMEDOV, “Türk Cumhuriyetlerinde Bankacılık Sistemi ve Türkiye ile Ticari İlişkilerin Geliştirilmesinde Bankacılığın Önemi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı.114, (1999), s.206.

²⁸ Azerbaycan Beynelhalk Bankası, <http://www.ibar.az/section.php?menuid=1&lang=az>, (27.10.2011)

²⁹ Azerbaycan Beynelhalk Bankası, <http://www.ibar.az/section.php?menuid=11&submenuid=13&lang=az>, (27.10.2011)

³⁰ MİKAYILOV, a.g.e., s32

Serbest piyasa ekonomisinde bankaların yapması gereken tüm işlevler Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bankacılık mevzuatında dikkate alınmıştır ve faaliyette bulunan ticari bankalar aşağıdaki fonksiyonları yapmaktadırlar.³¹

- *Mevduat toplamak ve kredi vermek,*
- *Mudilere ve muhabir bankalara kasa hizmeti yapmak,*
- *Menkul kıymetlerin ve senetlerin alım ve satımı,*
- *Teminat mektuplarının ve garantilerin verilmesi,*
- *Döviz, kıymetli metal ve eşyaların alım ve satımı,*
- *Devlet Bütçesinin kasası gibi işlemler yapmak,*
- *Aracılık ve danışmanlık yapmak vs.*

Özel ticari bankalar ACMB'nin denetim ve gözetimine tabi tutulmaktadır. Bu denetim Merkez Bankası nezdinde Denetim ve Gözetim Dairesi tarafında gerçekleştirilir. Özellikle de 1995'ten sonra bu denetim ve gözetimin arttığı görülmektedir. Son yıllarda bu bankaların asgari sermaye miktarının aşamalı olarak artırılması, bankalarda yönetim departmanının kurulması, Basel Komitesinin Denetimle ilgili esaslarına uygun yönetmeliklerin hazırlanması gibi faaliyetleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Yabancı Bankalar; Azerbaycan'da faaliyet gösteren bankalardan 22'si yabancı sermayeli veya yabancı sermaye iştiraklı bankalardır. Yabancı bankalar, hem %100 yabancı sermaye ile hem de ortak olarak faaliyet gösterebilmektedirler.³² Azerbaycan bankacılık sisteminde yabancı banka sermayesinin iştirak limiti Merkez Bankası tarafından belirlenmektedir.³³

Yürürlükteki mevzuat Azerbaycan'daki yabancı sermayeli Bankaların faaliyetlerini kısıtlamaktadır. Bu kanuna göre hem Azerbaycan'da banka kurmak isteyenlerin hem de şu anda faaliyette bulunan yabancı bankaların sermayesi, tüm bankaların sermayesinin %30'unu aşamaz. Yerli bankaların sermaye yeterliliği çok az olduğu için yabancı bankalar da sektöre düşük sermaye ile girmek zorunda

³¹ MEMMEDOV, **Bank Faaliyetleri**, ss.290-292.

³² ARAS, **Azerbaycan'da Bankacılık Sektörü ve Gelişim Seyri**, s.4.

³³ MEMMEDOV, **Bank Faaliyetleri**, s.596.

kalmaktadırlar. Yürürlükteki mevzuata göre banka bir kişiye (özel veya tüzel) sermayesinin %25'inden fazla kredi veremez ve topladığı mevduatlar sermayesinin %200'ünü aşamaz. Yabancı bankaların sermayesinin az olması ve yukarıda belirtilen hususlar bu bankaların faaliyetlerini kısıtlamaktadır.³⁴

1.1.2.4. Azerbaycan Bankalararası Döviz Piyasası

Azerbaycanda döviz piyasaları 1993 yılından itibaren faaliyet göstermektedir. Döviz işlemleri Bakü Bankalararası Döviz Borsası (İnterbank), Müteşekkil Bankalararası Döviz Piyasası (Non-İnterbank) ve Serbest Bankalararası Döviz Piyasası kanalıyla yürütülmektedir. Azerbaycan'da döviz işlemleri 21 Ekim 1994 yılında kabul edilen "Döviz İşlemlerinin Düzenlenmesi Hakkında" kanunla düzenlenmektedir.³⁵

Bakü Bankalararası Döviz Borsası 1994 yılında faaliyete başlamıştır. Söz konusu borsada bankalar, alış ve satışlarını Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası' nın belirlediği kur üzerinden yapmaktadırlar. Bu piyasada satış miktarı ve kur tamamen Merkez Bankası'nın kontrolündedir. Yapılan alışlar spot valörle bankaların Merkez Bankası veya Azerbaycan Beynelhalk Bank nezdindeki hesaplara aktarılmaktadır. Yabancı bankalar borsada işlemlerini Beynelhalk Bank aracılığı ile yapmak zorundadırlar.³⁶

Ayrıca bankalar Müteşekkil Bankalararası Döviz Piyasası ve Serbest Bankalararası Döviz Piyasası gibi ikincil piyasalarda da spot veya forward döviz işlemleri yapabilirler. Bu piyasalarda Merkez Bankası piyasayı alıcı veya satıcı olarak düzenlemektedir.³⁷

³⁴ SELCUK, a.g.e., s.58.

³⁵ MEMMEDOV, **Bank Faaliyetleri**, s.541.

³⁶ SELCUK, a.g.e., s.51.

³⁷ SELCUK, a.g.e., ss.51-52.

1.1.3. Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü

Serbest piyasa ekonomisine geçişin ilk yıllarında Azerbaycan'da bankacılık sektörünün yeni oluşmasından dolayı, bankalar üzerinde güçlü bir kontrol ve denetim olmamaktaydı. Bu nedenle hukuki boşluklardan yararlanan ticari bankalar hızla artmıştır. Kurulan Bankalar genellikle spekülasyon işlemleri yapmaktaydı.

Gerek banka sermayesinin artırılması gerekse gerekli kanunlar çıkarılarak banka sektörünün etkin bir şekilde denetlenmesi bankaların sayılarının azalmasına neden olmuştur.

Tablo 1: Azerbaycan'da Faaliyette Bulunan Bankalar

Yıllar	Kamu	Yerli	Yabancı	Toplam
1994	4	195	11	210
1995	4	165	11	180
1996	4	119	13	136
1997	4	82	13	99
1998	4	63	12	79
1999	4	53	13	70
2000	4	41	16	61
2001	2	35	16	53
2002	2	29	15	46
2003	2	27	17	46
2004	2	27	15	44
2005	2	24	18	44
2006	2	22	20	44
2007	2	23	21	46
2008	1	22	23	46
2009	1	22	23	46
2010	1	22	22	45
2011	1	20	23	44

Kaynak: ACMB, *Statistik Bülteni*, (12/2011), s.51.

Son zamanlarda banka sayılarında düşüş olsada, ekonominin finansal hizmetlere olan talebin karşılanması ve finansal hizmetlerin artırılması amacıyla banka şubelerinin güçlendirilmesi süreci devam etmiştir. 2010 yılında bankaların 32 yeni şubesi açılmış, banka şubelerinin sayısı 644'e ulaşmıştır. Yeni açılmış banka şubelerinin 16'sı Bakü dışında ülkenin çeşitli bölgelerinde faaliyetlerini sürdürmektedir. 1 Ocak

2011 tarihinden itibaren toplam banka şubelerinden 316'sı (49,1%) Bakü dışındaki bölgelerde faaliyet göstermektedir. Bu şubelerin sayılarındaki artış bölgelerde kredi hacminin artmasına neden olmaktadır.³⁸

1.1.3.1. Aktifler

Azerbaycan bankacılık sektörü konsolide aktif kalemlerinin 2006-2010 yıllarında miktarları (Milyon AZN) ve toplam aktifteki paylarının (% olarak) gelişimi Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Azerbaycan Bankacılık Sektörü Aktiflerinin Gelişimi

	Likit Aktifler		Krediler		Donuk Aktifler		Diğer Aktifler		Toplam Aktifler	
	Milyon (AZN)	%	Milyon (AZN)	%	Milyon (AZN)	%	Milyon (AZN)	%	Milyon (AZN)	%
2006	942,5	25	2.280,0	60,3	230,8	6,1	324,7	8,6	3.778,0	100,0
2007	979,02	14,56	4.681,2	69,6	472,30	7,02	593,19	8,82	6.725,72	100,0
2008	1.420,1	13,82	7.231,67	70,39	795,77	7,75	825,92	8,04	10.273,5	100,0
2009	1.310,8	11,2	8.563,1	73,4	836,1	7,2	955,2	8,2	11.665,2	100,0
2010	1.996,0	15	9.099,0	68,4	1070,0	8,1	1.125,9	8,5	13.290,8	100,0

Kaynak: ACMB, *Statistik Bülteni*, (12/2010), s.54.

Tablo 2'den görüldüğü gibi, Azerbaycan bankacılık sektörünün konsolide aktiflerinin değerleri 2006 – 2010 yılları itibariyle hem reel, hem de nominal olarak artmıştır. Likit aktifler ve krediler kalemlerinde önemli değişimler meydana gelmiştir. Likit aktiflerin toplam aktifler içindeki payı 2006 – 2009 yıllarında %25'ten %11,2'ye azalırken, 2010 yılında %15'e yükselmiştir. Kredilerin payı ise, incelenen dönemde %60,3'den %68,4'e yükselmiştir. Likit değerlerin krediye dönüştürülerek ekonomiye kazandırılması bankacılık sektörünün daha etkin çalıştığını göstermektedir.

Kredi kaleminin artışı genellikle mevduatların, bankalararası piyasalar ve diğer mali kuruluşlardan toplanan paraların artması nedeniyle olmuştur. 2010 yılında banka kredilerinde bir önceki yıla göre azalma olmuştur. Bunun nedenlerinden biride tabloda açıkça görüldüğü üzere Küresel Mali Krizin etkilerinin Azerbaycan'a 2010 yılında yansımaya başlaması olarak gösterilebilir.

³⁸ ACMB, a.g.e., s.40.

Aktiflerin en önemli payına sahip olan kredilerin kullandırılma alanlarına göre yapısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Kredilerin Kullandırılma Alanlarına Göre Dağılımı

	2006		2007		2008			2009			2010		
	Mil. (AZN)	%	Mil. (AZN)	%	Mil. (AZN)	%	Değişim %	Mil. (AZN)	%	Değişim %	Mil. (AZN)	%	Değişim %
Ticaret ve Hizmet	647,2	27,4	1194,0	25,5	1911,3	26,6	60,1	1834,0	21,8	-4	2206,8	24,1	20,0
Hanehalkın	778,0	32,9	1657,2	35,4	2334,9	32,5	40,8	2328,9	27,7	-0,2	2700,8	29,5	16,6
Enerji ve Doğal Kaynaklar	92,2	3,9	302,0	6,5	855,7	11,9	183,3	1522,0	18,1	77,9	984,0	10,7	-35,3
Tarım	136,5	5,8	197,2	4,2	261,5	3,6	33,6	394,8	4,7	52,4	441,3	4,8	11,9
İnşaat	152,5	6,5	312,3	6,7	461,4	6,4	47,7	576,5	6,9	25	660,6	7,2	14,6
Sanayi	192,6	8,2	308,	6,6	427,5	5,9	38,8	536,9	6,4	25,6	682,4	7,4	27,1
Ulaşım	214,9	9,1	496,6	10,0	669,1	9,3	42,5	520,4	6,2	-22,2	454,3	5,0	-12,7

Kaynak: ACMB, *Statistik Bülten*, (12/2010), ss. 20-21.

Tablo 3’de görüldüğü gibi son bir yılda petrol dışı sanayi (27,1%), ticaret ve hizmet alanlarına (%20), tarım (11,9%) ve inşaat (14,6%) sektörlerine verilen kredilerde yükseliş olmuştur.

1.1.3.2. Pasifler

Azerbaycan bankacılık sektörü konsolide pasifleri 2006–2010 yıllarında miktarları (Milyon AZN), pasif kalemlerinin toplam pasifler içindeki paylarının (%) olarak) gelişimi aşağıda Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4: Azərbaycan Bankacılık Sektörü Pasiflerinin Gelişimi

	Mevduatlar		Mevduat Dışı Kaynaklar		Diğer Pasifler		Özkaynak		Toplam Pasifler	
	Milyon (AZN)	%	Milyon (AZN)	%	Milyon (AZN)	%	Milyon (AZN)	%	Milyon (AZN)	%
2006	2.233,1	59,1	536,3	19,5	205,4	5,4	603,3	16,0	3.778,0	100,0
2007	3.437,94	51,12	1.720,15	25,58	469,51	6,98	1.098,11	16,33	6.725,72	100,0
2008	4.055,09	39,47	3.869,5	31,78	1.248,29	12,5	1.704,7	16,59	10.273,5	100,0
2009	4.293,4	36,8	4.477,9	38,4	888,9	7,6	2.005,0	17,2	11.665,2	100,0
2010	5.165,3	38,9	5.141,5	38,7	814,9	6,1	2.169,1	16,3	13.290,8	100,0

Kaynak: ACMB, *Statistik Bülleten*, (12/2010), s.54.

Azerbaycan bankacılık sektörünün toplam pasifleri 3.778,0 Milyon Manattan 13.290,8 Milyon Manat'a kadar artmıştır. Aktiflerde olduğu gibi, pasiflerin de iki kaleminde, Mevduat ve Dış Kaynaklar kalemlerinde önemli değişimler olmuştur. Mevduatların miktarının yükselmesine rağmen, toplam pasifler içindeki payı %59,1'den %38,9'a düşmüştür. Mevduat dışı kaynakların pasifler içindeki payı aynı dönemde %19,5'den %38,7'ye çıkmıştır. Bu da, bankaların artan kredi taleplerini topladıkları mevduatlarla karşılayamadıkları için, ulusal ve uluslararası mali kuruluşların kaynaklarına yönelmesine neden olmuştur.

Son zamanlarda reel sektördeki gelişmeler kredi talebini artırmış ve bankaların kredi değerlendirmelerinde daha seçici olmasını sağlamıştır. Bankaların bu davranışı aktif kalitesinin yükselmesine neden olmuştur. Bankaların bulundurdıkları fonları daha etkin kullanmalarının sonucu olarak, likidite oranlarında düşüşler olmuştur. Aynı zamanda, performans göstergileri olan, karlılık oranları genel olarak artmıştır.

1.2. Azərbaycan Temel Makro Ekonomik Göstergeleri

SSCB döneminde, Azerbaycan ekonomisinin SSCB ekonomisinin bir alt parçası olmasından dolayı, Azerbaycan ekonomisinin örgütlenme tarzı ve işleyiş mekanizması SSCB'nin ekonomik stratejisi doğrultusunda oluşmaktaydı. Genel olarak Azerbaycan ekonomisinin ihtisas alanı SSCB ihtiyaçlarına göre belirlenmiştir. Bu yapı çerçevesinde bir kısım kaynaklar ülke dışına çıkarılıp işlendikten sonra yeniden

Azerbaycan'a geri dönmektedir. Bu yapılanma bağımsızlığın ilanından itibaren en önemli ekonomik sorun olarak devamlı gündeme gelmiştir.³⁹

1.2.1. Milli Gelir

Ülkede bağımsızlığın kazanıldığı ilk dönemde henüz modern bir vergi politikasının uygulanmaması, dış ticaretteki kısıtlamalar, milli gelirin düşük olmasının yanı sıra, savaş ve dağılma sonrası ortaya çıkan sorunlar nedeniyle milli gelir büyüme hızında da ciddi bir düşüş ortaya çıkmıştır.⁴⁰

Tablo 5'te de görüldüğü gibi GSMH'daki büyüme hızı 1990-1995 döneminde bir istikrar sağlayamamıştır. 1995 yılından itibaren ekonomik ve siyasal istikrarın temin edilmiş olması, büyük petrol üretim sahalarının keşfi ülkeye yabancı yatırımcıları çekmiş ve üretim tekrar ivme kazanmıştır.⁴¹

Tablo 5: Azerbaycan GSMH'nın Durumu (1990-1999)

Yıllar	GSMH	Kişibaşına GSMH	Ekonomik Büyüme (önceki yıla göre)
	Manat (Milyar)	Manat	
1990	1.5	207.8	-11.7
1991	2.7	373.6	-7.8
1992	24.1	3318.6	-22.6
1993	157.1	21302.0	-23.1
1994	1873.4	250568.4	-19.7
1995	10668,8	1410329.3	-11.8
1996	13663,2	1787651.6	1.3
1997	15791,4	2045968.7	5.8
1998	17203,4	2207506.7	10
1999	18576,2	2400595.2	7.4

Kaynak: ACDİK (Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik komitesi), www.azstat.org (20.10.2011)

1998'de Rusya krizinden etkilenmesine karşın Azerbaycan Ekonomisinin büyüme elde etmesinin nedenleri olarak dünyada artmaya başlayan petrol fiyatlarının ve

³⁹ SELÇUK, a.g.e., s.44.

⁴⁰ Osman Nuri ARAS ve Elçin SÜLEYMANOV, *Azerbaycan İqtisadiyyatı*, Bakı: Şark-Garb Matbaası, 2010, s.29.

⁴¹ A. ALLAHVERDİYEV, 'Müasir Kredi Sisteminde Emanet Bankının Rolu ve Yeri', *Azerbaycan XXI Asrın Astanasında: Elmi-Praktiki Konferans*, Bakü: 1998, s. 556.

petrol anlaşmalarının ülkeye çektiği yabancı sermayenin ve inşaat sektörünün gösterdiği performans ve dış ticaretteki gelişme sayılabilir.⁴²

Tablo 6: Azerbaycan GSMH'nin Durumu (2000-2010)

Yıllar	GSMH	Kişibaşına GSMH	Ekonomik Büyüme (önceki yıla göre)
	Milyon manat	Manat (AZN)	
2000	4718.1	595.1	11.1
2001	5315.6	665.2	9.9
2002	6062.5	752.9	10.6
2003	7146.5	880.8	11.2
2004	8530.2	1042	10.2
2005	12522.5	1513.9	26.4
2006	18746.2	2241.1	34.5
2007	28360.5	3351.8	25
2008	38005.7	4439.9	10.8
2009	34578.8	3917.3	9.3
2010	41574.7	4653,3	5

Kaynak: ACDİK, www.azstat.org, (20.10.2011)

Tablo 6 incelendiğinde, Azerbaycan ekonomisinin son on yılda yüksek oranlarda büyüme kaydettiği görülmektedir. Hem petrol ve doğalgaz üretiminde artışlar, hem de kamu harcamalarında meydana gelen yükselişler, Azerbaycan'da 2000 – 2010 yılları arasında ortalama %15 oranında büyümeye neden olmuştur.

1.2.2. Enflasyon

Azerbaycan'da bağımsızlığın ilk yıllarında enflasyonun olmasının bir çok nedeni vardır. Bu nedenleri genel olarak aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:⁴³

- *Bütçe Açıkları,*
- *Yeterli üretimin olmadığı dönemde karşılıksız para basımı,*
- *Ekonomide SSCB döneminden kalma yapısal bozukluk,*
- *Siyasi istikrarsızlık ve ülke ekonomisinin iyi yönlendirilmemesi,*
- *SSCB'nin dağılmasından sonra ülkeler arasında kopuklukların ortaya çıkması.*

⁴² ARAS, Azerbaycan Ekonomisi: Makro Ekonomik ve Sektörel Analiz, ss.26-27.

⁴³ SELÇUK, a.g.e., s.47.

Tablo 7: Enflasyon Oranları

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Enflasyon Oranları (%)	1,5	2,8	2,2	6,7	9,6	8,3	16,7	20,8	1,5	5,7

Kaynak: ACDİK, www.azstat.org, (20.10.2011)

Azerbaycan’da 1991-1996 yılları arasında fiyatlar genel düzeyinde hızlı artışlar olmuştur. Bu dönemde oluşan enflasyon hiper enflasyondur.⁴⁴ Tablo 7’ten de anlaşıldığı gibi ortalama enflasyon oranı 2001 yılında %1,5 olurken, 2008 yılında son on yılın en yüksek değerine ulaşarak %20,8 olmuş ve 2010 yılında ise bir düşüş göstererek 5,7’ye gerilemiştir.

1996 yılından itibaren enflasyon oranının hızlı düşmesinde, Azerbaycan Merkez Bankası’nın 1995 yılından itibaren yürüttüğü sıkı para politikası ve IMF ile birlikte hazırlanan kalkınma programları neden olmuştur. Bu uygulamada döviz kuruna müdahale süreci önemli rol oynamıştır.⁴⁵

1.2.3. İstihdam

Bağımsızlığın ilk yıllarında ülke ekonomisinde yaşanan geçiş ve durgunluk nedeniyle iş kabiliyeti olan vatandaşların büyük çoğunluğu işsiz kalmıştır. Ermenistan’ın Azerbaycan topraklarının %20 ‘sini işgal etmesi sonucu, 1 milyon civarında insanın göç etmesi de istihdam sorununu artırıcı önemli faktörlerden olmuştur. İşsizlerin büyük çoğunluğu Rusya, Türkiye, İran gibi komşu ülkelere yönelmiştir. Bu insanların büyük çoğunluğunu gençler teşkil etmekteydi. Günümüzde devlet işsizlik sorununu çözmek için bazı düzenlemeler yapmaktadır. Bir taraftan yeni iş yerlerinin açılması, uygun piyasa sisteminin kurulması (emek piyasası, meslek değişme kursları v.b.) diğer taraftan işsizlerin sosyal korunumu için önlemler almaktadır.⁴⁶

⁴⁴ Nevruz ASLANOV, **Varlı Olmak İsteyirsense**, Bakü: Azerbaycan Neşriyyatı, 1992. s.120.

⁴⁵ SELÇUK, **a.g.e.**, s.48.

⁴⁶ ARAS, **Azerbaycan Ekonomisi: Makro Ekonomik ve Sektörel Analiz**, s.48.

İstihdam alanında, öncelikli olarak uzun dönem ekonomik büyümenin sağlanması açısından, beşeri sermayenin geliştirilmesi konusunda siyasi otoritenin Azerbaycan ekonomisine yönelik eylem planlarını hazırladığı görülmektedir. “Yoksulluğun Azaltılması ve Sürdürülebilir Kalkınma Devlet Programı”, 2008 – 2015 yıllarını kapsarken, aynı zamanda emek piyasası ile ilgili düzenlemeler de getirilmektedir. Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın 2008 yılında, yayımladığı ferman (kanun) ile yürürlüğe giren devlet programı bir takım stratejik hedefler ve ölçülebilir göstergelere ulaşılmasını hedeflemiştir. Bu devlet programı kapsamında, uygulanan eylem planı sonucunda, 2008 yılında, 123 bin yeni iş yaratılmıştır ki, bunun da 89,6 bini (%73) tam zamanlı iş fırsatları olmuştur. Böylece kümülatif olarak, Ekim 2003 tarihinden itibaren 766 bin yeni istihdam yaratılmıştır.⁴⁷ Azerbaycan emek piyasasının durumu Tablo 8’ de ayrıntılı verilerle yer almaktadır.

Tablo 8: Azerbaycan’da İşgücü İstihdamı

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nüfus (bin kişi)	8309.2	8398.3	8500.3	8609.6	8723.0	8838.5	8947.3	9054.3
Toplam işgücü (bin kişi)	4373,5	4365,6	4380,1	4402	4443,3	4477,7	4531,9	4587,4
Ekonomideki İstihdam hacmi (bin kişi)	3972,6	4016,9	4062,3	4110,8	4162,2	4215,5	4271,7	4329,1
İşsiz olanların sayısı (bin kişi)	400.9	348.7	317.8	291.2	281.1	262.2	260.2	258,3
İstihdam edilen kadın işçi sayısı (bin kişi)	1905,9	1931,6	1957,6	1984,4	2013.0	2042,1	2071,9	2101,7
İstihdam edilen Erkek işçi sayısı (bin kişi)	2066,7	2085,3	2104,7	2126,4	2149,2	2173,4	2199,8	2227,4
İşsizlik oranı (yüzde)	9.7	8.4	7.6	6.8	6.5	6.1	6	5.5

Kaynak: ACDİK, www.azstat.org, (20.10.2011)

Azerbaycan’da aktif işgücünün artmasına karşın, işsizlik oranı düşük seviyede kalmaya devam etmiştir. Ayrıca, hem kadınlarda, hem de erkeklerde işsizlik oranının zaman içerisinde düştüğü görülmektedir.

⁴⁷ Sarvar GURBANOV, ‘Azerbaycanda Enerji Kaynakları ve Hollanda Hastalığı: Makro Ekonomik Etkileri ve Ampirik Değerlendirme’, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), s.104.

1.2.4. Devlet Bütçesi

Serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde vergi sisteminde yapılan reformlar, devlet bütçesinde gelirlerin sürekli olarak artırılmasına ve 90'lı yılların başında yüksek bütçe açığının 1995 yılından itibaren azalma trendine geçmesine neden olmuştur.⁴⁸

Tablo 9: Azerbaycan Devlet Bütçesi

Yıllar	Bütçe Gelirleri, (Milyon manat)	Bütçe Harcamaları, (Milyon Manat)	Bütçe açığı (-) / fazlası (+)	Bütçe Açığı / GSMH, %
2000	715.5	763.8	-48.3	1
2001	783.8	806.6	-22.8	0.5
2002	910.2	931.7	-21.5	0.4
2003	1225.5	1234	-8.5	0.2
2004	1481.2	1501	-19.8	0.2
2005	2055.2	2140.7	-85.5	0.7
2006	3881.2	3789.7	91.5	0.5
2007	6006.6	6059.5	-52.9	0.2
2008	10762	10680	82	0.2
2009	10325.9	10567.9	-242	0.7
2010	9292.0	8421.0	771.0	2.1

Kaynak: ACDİK, www.azstat.org, (20.10.2011)

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi, 2000-2010 yılları arasında Azerbaycan devlet bütçesi incelendiğinde, 2006, 2008 ve 2010 yıllarında bütçe fazlası diğer yıllarda ise bütçe açığı görülmüştür.

Devlet bütçesi gelirlerinin en önemli kısmını vergiler (KDV, gümrük vergileri, toprak vergisi, ÖTV), harcamalar bölümünün en önemli kısmını ise sosyal güvenlik ve savunma harcamaları oluşturmaktadır.⁴⁹

⁴⁸ ARAS ve SÜLEYMANOV, *Azerbaycan İktisadiyatı*, ss.46-57.

⁴⁹ Murad İSKENDER, "Azerbaycan'da Ekonomik Sistemin Dönüşümü", Hasan SELÇUK (Ed.), *Yeni Yüzyılda Azerbaycan'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı* içinde (15-43), İstanbul: Tasam Yayınları, 2004, ss.31-32.

1.2.5. Dış Ticaret

SSCB'ni oluşturan Cumhuriyetlerin, siyasi ve ekonomik açıdan doğrudan merkezi otoriteye bağlı olmaları, sektör ve alt sektörlerde üretimden dış ticarete kadar tüm uygulamalar merkez tarafından yönlendirilmekteydi. Azerbaycan Bağımsızlığını kazandıktan sonra diğer sahalarda olduğu gibi iç ve dış ticaret de kendi stratejilerini uygulamaya koymuştur. Bu stratejiler çerçevesinde dış ticaretin yeniden düzenlenmesi ve dış piyasalarda etkinliğin artırılmasına ilişkin yapılan düzenlemeler üç temel üzerine oturtulmuştur:⁵⁰

- *Yeni yönetim sisteminin geliştirmesi,*
- *Hukuki alt yapının oluşturulması,*
- *Dış ticaret hacminin artırılması,*

Azerbaycan dış ticareti 1992 yılından günümüze Batı ülkeleri yönünde değişmektedir. 1997 yılında Azerbaycan'ın Avrupa ülkeleriyle dış ticareti %12'lere yükselmiş olup, bu ticarete ihracatın %4'ü İtalya'ya, %3,3'ü İsviçre'ye ve %1,8'i ise Yunanistan'a yapılmıştır.

2010 yılında Azerbaycan yaklaşık 150 devletle ticari ilişkiler kurmuştur. Dış ticaretin %12'i Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyesi devletlerle, %88' ise diğer devletlerle yapılmıştır. Azerbaycan dış ticaretinin %68'i İtalya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Fransa, Rusya, İsrail, İngiltere, Türkiye, Ukrayna, Gürcistan ve Çin ile yapılmaktadır.

⁵⁰ İSKENDER, a.g.e., ss.33-34.

Tablo 10: Azerbaycan Dış Ticaret Hacmi

Yıllar	Dış Ticaret Hacmi	İhracat (milyon dolar)	İhracat Artışı	İthalat (milyon dolar)	İthalat Artışı	Açık / Fazla
			%		%	
1995	1304,7	637,1	-2,39	667,6	-14,18	-30,5
1996	1591,8	631,2	-0,93	960,6	43,89	-329,4
1997	1575,6	781,3	23,78	794,3	-17,31	-13
1998	1682,6	606,2	-22,41	1076,4	35,52	-470,2
1999	1965,4	929,6	53,35	1035,8	-3,77	-106,2
2000	2917,2	1745,2	87,74	1172	13,15	573,2
2001	3745,3	2314,2	32,6	1431,1	22,11	883,1
2002	3832,9	2167,4	-6,34	1665,5	16,38	501,9
2003	5216,8	2590,4	19,52	2626,4	57,69	-36
2004	7131,4	3615,4	39,57	3516	33,87	99,4
2005	8558,4	4347,2	20,24	4211,2	19,77	136
2006	11638,9	6372,2	46,58	5266,7	25,06	1105,5
2007	11770,6	6058,4	-4,92	5712,2	8,46	346,2
2008	54919,7	47756,2	788,3	7163,5	25,41	40592,7
2009	20824,5	14701,4	30,8	6123,1	85,4	8578,3
2010	27960,8	21360,2	145,3	6600,6	107,8	14759,6

Kaynak: ACDİK, www.azstat.org, (20.10.2011)

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı gibi Azerbaycan'ın ihracatının petrol fiyatlarının yükseldiği zamanlar arttığı görülmektedir. Çünkü, Azerbaycan'ın ihracatında petrol ve doğalgaz ürünleri yaklaşık %94.8 paya sahiptir. Azerbaycan'ın ithalatı ise 2000 yılından itibaren hep artış göstererek 2010 yılında %107,8 artışla 6.7 Milyar Dolara ulaşmıştır. İthalatta tüketim malları yaklaşık 3 Milyar Dolarlık değerle en önemli paya sahiptir.

II. BÖLÜM

PERFORMANS KAVRAMI VE ÖLÇÜMÜ

2.1. Performansın Tanımı

Performans, günlük hayatımızda çok sık karşılaştığımız bir kavramdır. Literatürde, performansla ilgili çok tanım yapılmakla beraber, genelde bu tanımların birbirine yakın anlamlar taşıdığı görülmektedir. Köken olarak İngilizce performance sözcüğünden gelen performans kavramı, sözlük anlamı olarak yapma, yerine getirme, uygulama, bir görevi başarabilme gücü demektir.⁵¹ Bir işletme terimi olarak performans ise, iş görme tarzı veya kalitesi demektir.⁵² Bir başka tanımda performans, “bir işi yapan bireyin, bir grubun ya da bir teşebbüsün o işle amaçlanan hedefe yönelik olarak belirlenmiş bir zaman içerisinde, nereye ulaşabildiği veya neyi sağlayabildiğinin nitel ve nicel açıklamasıdır” şeklinde belirtmiştir. Performans diğer bir tanımla “işletmeler için birey, grup, toplum veya nitel açılardan ulaşma derecesinin bir ölçüsü olup ve genel anlamda sonuç ve hedef bağlantısıyla ifade edilmesi gereken bir kavram olarak ifade edilebilir”.⁵³

Performansla ilgili yapılan tanımlara bakıldığında performansın nitel ve nicel olmak üzere iki temel unsuru mevcuttur. Nitel unsurlar, müşteri memnuniyeti, işletmenin ürettiği mal ve hizmetlerin özellikleri, personel ve işletme yönetiminin kalitesi gibi konuları kapsamaktadır. Nicel unsurlar ise işletmenin finansal durumunu gösteren finansal tablo ve raporlardır.⁵⁴

⁵¹ Nizamettin BAYYURT, “İşletmelerde Performans Değerlendirmenin Önemi ve Performans Göstergeleri Arasındaki İlişkiler”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 2007, Sayı.53, <http://www.İudergi.com.tr/index.php/sosyalsiyaset/article/viewFile/1722/1550>, (28 Eylül 2011) s. 578.

⁵² Dilanthi AMARATUNGA, David BALDRY ve Marjan SARSHAR, “Assesment of Facilities Management Performance-What Next?”, **Facilities**, Vol.18, Nu.1/2, (2000), ss.66-75.

⁵³ Ali ELEREN, Mustafa SOBA, “İşletmelerde Çok Boyutlu Performans Ölçümü ve Uşak Deri Sektöründe Bir Uygulama” [http://www.idc.sdu.tr/tammetinler/yonetim/yonetim 11. pdf](http://www.idc.sdu.tr/tammetinler/yonetim/yonetim%2011.pdf), (15 Kasım 2011), ss.4-5.

⁵⁴ Gülçin ARIÇELİK, “Ticari Bankalarda Performans Ölçümü: CAMELS Analizine Dayalı Bir İnceleme”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.4.

Bir işletmede işletmenin performansı ile işletmenin ulaşmaya çalıştığı hedefler ve işletmenin gerçekleştirmek istediği durumlar ifade edilmektedir. İşletmenin performansı işletmenin ileride nerede, hangi konumda ve hangi büyüklükte olmak istediğini belirlemektedir.⁵⁵ Yukarıdaki tanımlardan da anlaşıldığı gibi performans, kolaylıkla tanımlanabilen ya da katı çizgiler ile sınırları çizilebilen bir kavram değildir. Fakat örgütler için çok önemli olduğu bilinmektedir. Bir işletmenin başarısı ve sürekliliği, onun gösterdiği performansa bağlıdır.⁵⁶

2.2. Performans Ölçümü ve Önemi

Literatürde performans ölçümünün sıkça tartışma konusu olmasına karşın çok az sayıda tanımı yapılan bir kavram olduğu görülmektedir. Performans ölçümü işletmelerin önceden belirlenen hedeflerine ne ölçüde ulaşıldığını belirleyen bir işlem dizisi olarak tanımlamak ve performans yönetim sürecinin bir alt süreci olduğu belirtilmektedir.⁵⁷ Diğer bir tanıma göre, performans ölçümü bir eylemin etkililiğini ve etkinliğini sayısallaştırma işlemidir.⁵⁸ Performans ölçümü başka bir tanımda ise, *“Performansı geliştirmeye yönelik amaçlara ulaşmak için önceden belirlenen performans göstergelerine göre, kurumun kendi içinde gerçekleştirdiği sonuçları/çıktıları ölçmek için kullanılan yöntemdir.”* şeklinde tanımlanmıştır.⁵⁹

Performans ölçmede, ölçülen tarafın konumunun ve durumunun net olarak belirlenmesi, takibi açısından önemlidir. İşletme içerisinde bireyler ekip ve birimlerin performanslarının ölçülmesi başta ücret ve prim sistemleri olmak üzere birçok sebebe bağlanabilir. Boyut olarak daha genişletildiğinde ise işletme sahibi ve yöneticilerinin beklenen hedeflere ulaşabilmesi, işletmelerin rakipleri içerisinde rekabet konumunun

⁵⁵ Tamer KOÇEL, **İşletme Yöneticiliği, Yönetim ve Organizasyon, Organizasyonlarda Davranış, Klasik-Modern-Çağdaş ve Güncel Yaklaşımlar**, 9.b., İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2003, s.84.

⁵⁶ S.D. FLAPPER, L. FORTUÏN ve P.P.M.STOOP, “Towards Consistent Performance Management Systems”, **International Journal of Operations and Production Management**, Vol.16, Nu.7., (1996), s.27.

⁵⁷ ELEREN ve SOBA, **a.g.e.**, ss.4-5.

⁵⁸ NEELY ve diğerleri, “Performance Measurement Ssystem Design: A Literature Review and Research Agenda”, **International Journal of Operations and Production Management**, (15,04, 1995), s.80.

⁵⁹ Zuhal AKAL, “Performans Kavramları ve Performans Yönetimi”, **Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu Semineri**, Ankara, (Ocak 2003), s.13.

belirlenmesi, işletmenin güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi, geçen zaman içerisinde işletme içerisinde fonksiyonel ve yapısal değişimlerin etkilerinin belirlenmesi gibi bir çok nedenden dolayı performans ölçümüne ihtiyaç duyulabilir. Bu durumda sektörel performans ortalamaları elde edilerek, işletmenin bireysel performansının sektör içindeki konumu daha iyi takip edilebilir.⁶⁰

Son zamanlarda performans ölçümlerinin önem kazanmasının bir çok nedeni vardır. Bunlar içerisinde önemlileri aşağıda yer almaktadır:⁶¹

- **İşçilik giderleri:** 1980’li yıllardan itibaren teknolojik gelişmeler sayesinde işçilik giderlerinin toplam maliyetler içinde payı çok gerilemiştir. Bu da işletmeleri performans ölçüm modellerini yeniden düzenlemeye zorlamıştır.
- **Rekabet:** Günümüzde küreselleşmenin bir sonucu olarak işletmeler sadece ulusal değil uluslar arası düzeyde de rekabet etmek zorunda kalmışlar. Firmalar rakipleri ile rekabet etmek için müşteriye sundukları mal ve hizmet kalitesini yükseltmek, esneklik, yenilik ve isteklere hızlı cevap verme gibi konularda kendilerini farklılaştırmak zorundadırlar. Bu durum işletmelerin performans ölçümlerini yeniden gözden geçirmeye zorlamaktadır.
- **Ulusal ve Uluslararası Kalite Ödülleri:** Ulusal ve uluslararası kalite ödülü kuruluşlarının verdiği ödüller firmalara etkili olma ve gelişme sahalarını değerlendirme fırsatı vermiştir.⁶² Bu kurumların başvuru için hazırladıkları değerlendirme formları, firmaları performans ölçüm sistemlerini geliştirmeye sevk etmektedir.
- **Organizasyonlarda Rol Değişimi:** Organizasyonlarda insan kaynakları yöneticilerinin performans ölçüm sisteminde daha aktif rol almalarıyla birlikte finansal performans ölçümüyle beraber finansal olmayan performans ölçümleri de artmıştır.

⁶⁰ ELEREN ve SOBA, a.g.e., ss.4-5.

⁶¹ BAYYURT, a.g.e., ss.578-579

⁶² BAYYURT, a.g.e., s.579.

- ***Dış Talepteki Değişim:*** Günümüzde organizasyonlar çok geniş bir dış talep yelpazesinin merkezi durumundadırlar. Tüm bu gereksinimleri karşılayabilecek seviyede performans ölçüm sistemlerine ihtiyaç vardır.
- ***Özel Gelişim İnsiyatifleri:*** Performans geliştirme amaçlı olarak, RAST (Risk Analysis Support Tool), SEER (System For Estimating Exam Ratings), CAEL (Capital Adequacy, Asset Quality, Earnings, Liquidity), CAMELS (Capital Adequacy, Asset Quality, Management Adequacy, Earnings, Liquidity, Sensitivity to Market Risk), Balanced Scorecard vb. modeller geliştirilmiştir. İşletmeler artan rekabet ortamına ayak uydurabilmek için bu programları uygulamak zorunda hissetmişlerdir.
- ***Enformasyon Teknolojileri:*** Enformasyon teknolojilerindeki gelişme verilere kolay ulaşma ve analizini yapma olanağı sağlamıştır. Bu da daha iyi performans ölçüm sistemlerinin geliştirilmesine yardımcı olmuştur.⁶³

İşletmelerin performans ölçümü yapmalarının temelde iki amacı vardır. Bunlardan birincisi, iş performansı hakkında bilgi edinmektir. Bu bilgi yönetimle ilgili kararlar alınırken önemli olmaktadır. Ücret artışlarına, ikramiyelere, eğitime, disipline, terfilere ve başka yönetsel etkinliklere ilişkin kararlar genellikle performans değerlendirmesinde elde edilen bilgilere dayanmaktadır. İkinci amaç ise, çalışanların iş tanımlarında ve iş analizlerinde saptanan standartlara ne kadar yaklaştığına ilişkin geri besleme sağlamak, performansın geliştirilmesi için gerekli tedbirleri almaktır.⁶⁴ Bu amaç, banka yönetiminin gereksinim duyduğu bilgilerin toplanmasını da içermektedir. Performans ölçümü ile gerçekleştirilmek istenen en son amaç ise, verilerin hizmet kalitesinin ve banka karlılığının artırılmasıdır.

Performans ölçümünün diğer amaçları aşağıdaki şekilde sıralanabilir.⁶⁵

- *Organizasyonel hedeflerin spesifik bireysel hedeflere dönüştürülmesi,*
- *Çalışanların önceden belirlenen ölçümleme kriterlerine göre adil, eşit ve zamanında değerlendirilmesi,*

⁶³ BAYYURT, a.g.e., s.579.

⁶⁴ ARIÇELİK, a.g.e., s.14.

⁶⁵ ARIÇELİK, a.g.e., ss.14-15.

- *Herhangi bir pozisyon için sözkonusu olan hedeflerin gerçekleştirilmesinde ihtiyaç duyulan performans kriterlerinin belirlenmesi,*
- *Kişinin fiili başarı durumu ile kendisinden beklenen performans sonuçlarını karşılaştırılabilmesi için değerlendirilen ile değerlendiren arasında etkin bir iletişim sürecinin gerçekleştirilmesi,*
- *Performansın geliştirilmesi için organizasyon, yönetici, üst ve astların işbirliği içinde olmaları*

2.3. Performans Yönetimi

Performans yönetimi, performans ölçümü ile üretilen bilginin kullanılmasıyla ilişkilidir. Örgüte fayda sağlaması için üretilmiş bilginin yönetim sürecinde kullanılması gerekmektedir.⁶⁶ Bu paralelde Performans Yönetimi örgütün ortak ve fonksiyonel stratejileri ile hedeflerine ulaşması için etkin ve etkili yönetilmesini sağlayacak kapsamlı bir süreçtir şeklinde tanımlanmaktadır.⁶⁷ Başka bir çalışmada performans yönetimini, örgüt kültürü, örgütteki sistemler ve süreçler üzerinde olumlu bir etki sağlamak üzere performans ölçümünden elde edilen bilginin performans hedeflerinin belirlenmesinde, kaynakların tahsisinde, hedeflere ulaşılmasına yönelik yöneticilerin karar almasında, hedeflere ulaşmaya ait performans sonuçlarının paylaşılmasında kullanılması olarak belirtilmiştir.⁶⁸ Bir diğer çalışmada Performans Yönetimi “işletmeleri istenen hedeflere yöneltmek amacıyla, mevcut ve geleceğe ait durumlar ile ilgili bilgi toplama, bunları karşılaştırma ve performansın devamlı gelişimini sağlayacak yeni ve gerekli etkinlikleri başlatma ve sürdürme görevlerini yüklenen bir yönetim sürecidir” şeklinde tanımlanmıştır.⁶⁹

Bazılarına göre performans yönetiminin amacı proaktif kapalı bir çevrim sağlamaktır. Bu çevrimde belirlenen kurumsal ve fonksiyonel stratejiler tüm

⁶⁶ H. Özgür IŞIL, “Türk Bankacılık Sisteminde Performans Ölçümü ve Yönetimi” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 2008), s.12.

⁶⁷ ELEREN ve SOBA, **a.g.e.**, s.5.

⁶⁸ D. AMARATUNGA, D. BALDRY, “Moving From Performance Measurement To Performance Management”, **Facilities**, Vol.29, Nu.5/6, (2002), s.218.

⁶⁹ ELEREN ve SOBA, **a.g.e.**, s.5.

faaliyetlere, görevlere, süreçlere ve personele konuşlandırılmakta ve performans ölçüm sistemi ile geri besleme sağlanarak elverişli kararların alınması sağlanılmaktadır.⁷⁰

Performans yönetiminin kapsamı ve sınırları aşağıdaki sorulardan oluşan bir çerçeve ile tanımlanmaktadır.⁷¹

- *Örgütün başarısı için ulaşılması gereken birincil amaçlar nelerdir ve bunların gerçekleşme derecesi nasıl değerlendirilecektir?*
- *Tayin edilen amaçların gerçekleşmesi için hangi plan ve stratejiler uygulanmalıdır? Bu stratejilerin gerçekleşmesi için gerekli süreçler ve faaliyetler nelerdir?*
- *Yukarıdaki iki soru çerçevesinde örgüt nasıl bir performans göstermelidir? Performans hedefleri nasıl tayin edilmelidir?*
- *Performans hedeflerine ulaşabilen yöneticiler için ödüller, ulaşamayanlar için ise cezalar nelerdir?*
- *Örgütün tecrübelerinden öğrenmesini sağlayacak bilgi akışları (geri-besleme ve ileri- besleme döngüleri) nelerdir?*

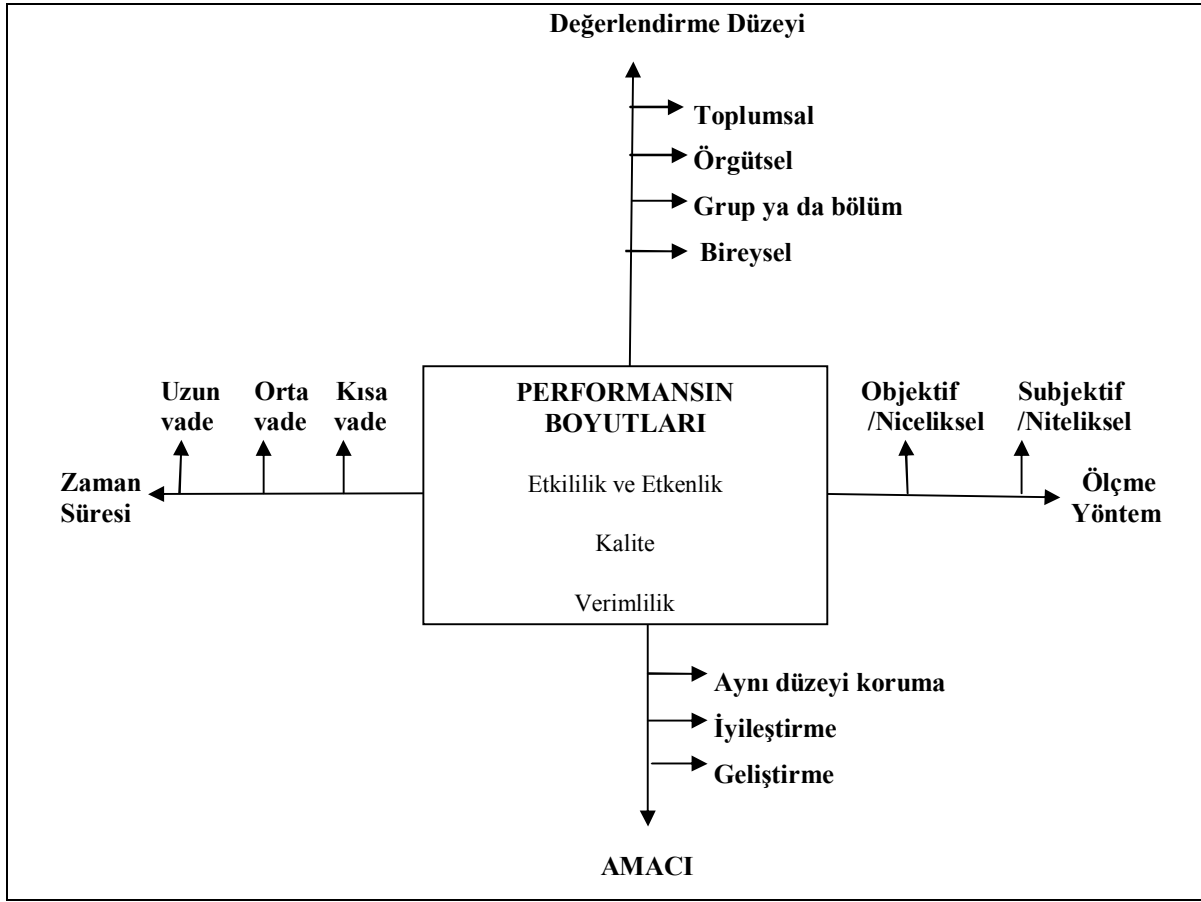
Bu perspektiften bakıldığında performans yönetimi; örgütün vizyon ve misyonundan hareket edilerek stratejisinin tayin edilmesini, stratejinin gerçekleşmesinde uygulanacak eylem planlarını, performans ölçümünü, hedeflerin tesis edilmesini, yöneticilerin ve personelin motivasyonunu ve bilgi akışını sağlayan süreçleri içermektedir.

Bir işletme yöneticisi performans yönetimini kullanarak etkinlik ve verimlilikte ulaşılacak ve ölçülebilecek hedefler koyar ve bu hedefler doğrultusunda faaliyetlerini sürekli olarak ölçmeye çalışır.⁷²

⁷⁰ U. BİTİTCİ, A.S. CARRIE ve L. MACDEVİTT, “Integrated Performance Measurement Systems: A Development Guide”, **International Journal of Operations and Production Management**, Vol.17, Nu.5, (1997), ss. 520-536.

⁷¹ İŞİL, a.g.e., s.14.

⁷² Kamil Ufuk BİLGİN, “Performans Yönetiminde İnsan Kaynağı Palanlaması”, **Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Dergisi**, Cilt.37, Sayı.2, (Haizran 2004), ss.123-147.

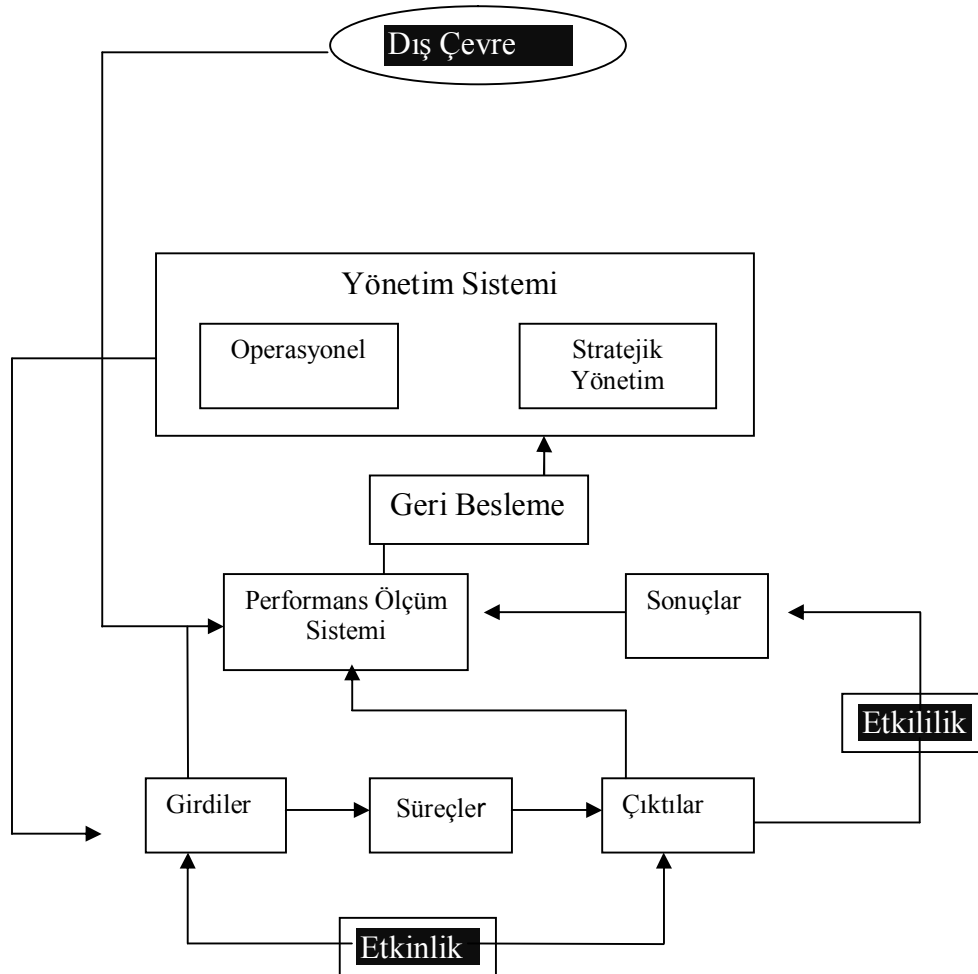
Şekil 2. Performans Yönetiminin Genel Yapısı

Kaynak: Yalçın ASLANTÜRK, “Dört ve Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Performans Değerlendirme: Ankara İli Örneği”, *İşletme Araştırmalar Dergisi*, Sayı.1/2, (2009), s.22.

Şekil 2’de verilen performans yönetiminin genel yapısına göre; işletmede çalışanların bireysel, grup veya bölüm performanslarının toplamı işletmenin performans düzeyini göstermektedir. Bir işletmenin performans düzeyini kesin olarak belirlemek için işletmeden hizmet alan müşteriler ve toplum düzeyinde bazı değerlemelerin yapılması gerekmektedir. Ayrıca işletme açısından performansın ana merkezi sahip olunan performans düzeyini koruma, iyileştirme veya geliştirme amaçlarıyla ilişkilidir. İşletmenin ulaşmak istediği performansı yakalamak için zaman süresi kısa dönemden uzun döneme kadar arttırılabilir. Performans değerlendirme yöntemleri, ölçme yöntemi açısından objektif/niceliksel veya subjektif/niteliksel değerler gösterebilmektedir.⁷³

⁷³ Yalçın ASLANTÜRK, “Dört ve Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Performans Değerlendirme: Ankara İli Örneği”, *İşletme Araştırmalar Dergisi*, Sayı.1/2, (2009), s.22.

Performans yönetim süreci, bir işletme için hedeflenen ve belirlenmiş amaçları gerçekleştirmek için işletmenin mevcut ve geleceğe ait durumları ile ilgili bilgi toplama, bilgileri karşılaştırma ve işletme performansının devamlı iyileştirilmesini sağlayacak düzenlemeleri yapıp, etkinlikleri başlatma ve sürdürme görevlerini üstlenen süreçtir.⁷⁴

Şekil 3. Performans Yönetim Süreci

Kaynak: IŞIL, a.g.e., s.15.

Şekil 3’de anlaşıldığı üzere örgüt bir çevre içinde faaliyet göstermektedir. Kısaca örgüt içinde bir yönetim sistemi bir de operasyon sistemi vardır. Mal ve hizmet üretiminden operasyon sistemi sorumludur. Bu sistem girdileri kullanarak çıktılar veren ve bir takım sonuçlara yol açan üretim süreçlerini kapsamaktadır. Yönetim sistemi, stratejik yönetim ve operasyonel yönetim bileşenlerinden meydana gelmektedir. Bu

⁷⁴ASLANTÜRK, **a.g.e.**, s.22.

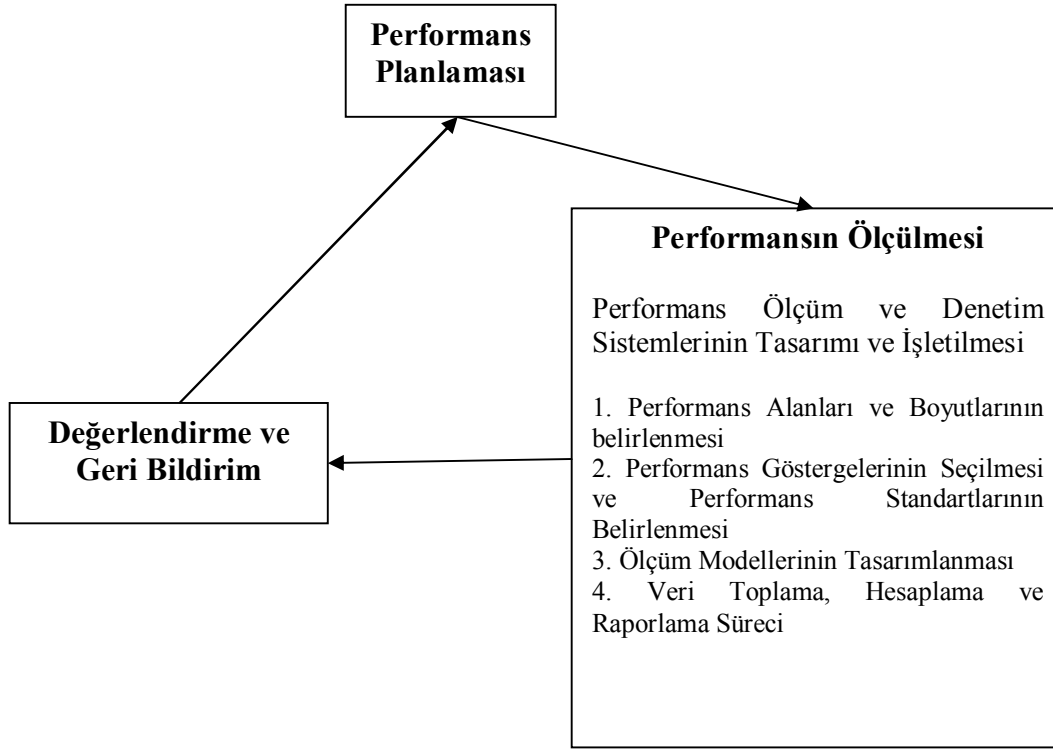
sistem performans ölçüm sisteminin ürettiği bilgilerle karar almaktadır. Performans ölçüm sistemi hem operasyon sistemindeki etkinlik ve etkililiği hem de dış çevredeki gelişmeleri izlemektedir. Yönetim sistemi üretilen operasyonel performansa ait bilgiler çerçevesinde, operasyon yönetimi bileşeni aracılığıyla operasyon sistemine ait karar alabilmektedir. Yönetim sistemi elde ettiği bilgileri stratejik yönetim bileşeni aracılığıyla değerlendirerek örgütün stratejik doğrultusu üzerinde eyleme geçmektedir.⁷⁵

2.4. Performans Değerleme Süreci

Performans değerlendirmesinin etkili bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için öncelikle neyin değerlendirmeye tabi tutulacağı tayin edilir. Bu çerçevede, değerlendirmenin konusu olarak ifade edilebilecek hedefler ve bunlara nasıl ulaşılabileceğine ait yöntemleri gösteren stratejiler belirlenmeli, başarıyı ölçmek için performans göstergeleri oluşturulmalı ve son olarak kurumsal öğrenme ve hesap verilebilirliğe katkı sağlamak üzere sonuçlar değerlendirilmelidir. Aşağıdaki şekilden de anlaşıldığı gibi performans değerlendirme sürecinde ilk önce performans planlaması yapılmakta daha sonra bu plan kapsamında performans ölçümü gerçekleştirilmekte ve en sonda ise elde edilen sonuçların değerlendirilmesi yapılmaktadır.⁷⁶

⁷⁵ İŞİL, a.g.e., s.14.

⁷⁶ Sibel YILMAZ, “Uluslar arası Uygulamalar Kapsamında Kamu Kesiminde Performans Değerlendirmesi” **Bütçe Dünyası Dergisi**, Sayı.34, (Şubat 2010), s.117.

Şekil 4. Performans Değerleme Süreci

Kaynak: Mehmet BEYCAN, “Bankalarda Performans Değerlemesi ve Bir Uygulama” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.26.

2.4.1. Performans Planlaması

Performans planlaması; örgütün tüm düzeylerinde varılmak istenen noktanın ve hedeflerin açık olarak tayin edilmesi, bunun örgüte benimsetilmesi ve hedeflere ulaşmayı sağlayacak gerekli stratejileri, yol ve yöntemleri, programları ve etkinlikleri belirleyici bir karar alma sürecidir.⁷⁷ Bu aşamada politikalar, amaçlar, hedefler, faaliyet ve projeler, bunlara ilişkin çıktı ve sonuç bilgilerini izlemek üzere performans göstergeleri ve değerleri belirlenir.⁷⁸

⁷⁷ AKAL, a.g.e., s.13.

⁷⁸ YILMAZ, a.g.e., ss.117-118.

Performans değerlemede takip edilecek yolun dinamik mi veya statik bir yapı mı sergileyeceği; yani performansın içinde bulunan dönem mi yoksa geçmiş dönem verilerine mi dayanarak değerlendirileceği belirlenir. Bu aşamada genellikle uzun vadeli amaçlara yönelik karar almak ve değerlendirmede bulunmak g olacağı için, bunlarla ilgili gelişmenin takip edilmesi için ara hedefler (stratejik hedefler, performans hedefleri) belirlenmelidir.⁷⁹ Kısaca daha çok stratejik bir performans planlaması yapılmaktadır.

2.4.2. Performans llmesi

Performans lm, işletmenin performans düzeyinin belirlenmesinde, işletmenin faaliyetlerini gerçekleştirmesinde ve kaynak kullanımında ekonomiklik, verimlilik ve karlılık gibi ilkelere ne kadar ulaşabildiğinin ölçülmesi, sorunların tespiti ve iyileştirme için gerekli önlemlerin alınmasına temel oluşturan bir yaklaşımdır.⁸⁰

Kısacası performans ölçümü, bir eylemin verimliliğinin ve etkinliğinin nicel hale getirilmesi, belirlenmiş bir hedefe ulaşıp ulaşılmadığının belirli kriterler çerçevesinde test edilmesidir. Performans lm ile bir banka kullandığı kaynakları, ürün ve hizmetlerini, elde ettiği sonuçları takip etmek üzere sürekli ve düzenli olarak veri toplamakta ve bu verilerin rapor ve analiz edilmesine zemin hazırlamaktadır.⁸¹

Söz konusu aşamanın da kendine özgü ayrı bir sistematığı mevcuttur. Performans llmesi aşamasına ait sistematik aşağıda verilmektedir:⁸²

- *Performans Alanları ve Boyutlarının belirlenmesi,*
- *Performans Göstergelerinin Seçilmesi ve Performans Standartlarının Belirlenmesi,*
- *lm Modellerinin Tasarımlanması,*
- *Veri Toplama, Hesaplama ve Raporlama Süreci,*

⁷⁹ YILMAZ, a.g.e., s.118.

⁸⁰ Mehmet BEYCAN, “Bankalarda Performans Değerlemesi ve Bir Uygulama” (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eyll Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.27.

⁸¹ Ebru YENİCE, “Kamu Kesiminde Performans lm ve Bt İlişkisi”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı.61, (2006), s.57.

⁸² BEYCAN, a.g.e., s.27.

- *Sistemin İzlenmesi,*

2.4.3. Performans Değerlendirme ve Geri Bildirim (İyileştirme)

Performans ölçümü yapıldıktan sonra performans değerlendirme ve denetim süreci başlatılır. Değerlendirme esas olarak sonuçların arkasındaki nedenleri araştırır, göstergeleri yorumlar, tahmin ve öngöründen fazla geçmişte veya mevcut durumda gerçekleşen bilgilere dayanır. Bu çerçevede değerlendirmeler; gerçekleşen hususları mümkün olduğunca ölçülebilir şekilde ele alır, hedeflerle ulaşılan sonuçların ve çeşitli yönetim kararlarının etkilerinin karşılaştırılmasını kapsar. Değerlendirmeler sonucunda başarı ve başarısızlıkların nedenlerine ilişkin bilgi verilirken, aynı zamanda işlemler ve sunulan hizmetlerin devamı, değiştirilmesi veya kaldırılmasına yönelik tavsiyelerde bulunulur. Sözkonusu tavsiyelerin ve bulguların geri bildirim sağlayarak karar almada kullanılması, üst yönetimin onayı ve belli yöntemlerin kullanılması sonucunda gerçekleştirilir.

Böylece geri bildirim sürecinin de kullanıldığı ve işletmenin performansının geleceğe yönelik olarak iyileştirme planlarının da yapıldığı, bunun için gerekli bilgi ve verilerin oluşturulduğu bir aşamaya geçilir. Performans değerlendirilmesi yapılmasının iki temel amacı vardır. Bunlardan birincisi, yönetsel kararlarda yararlanılacak güvenilir verilere gereksinim duyulduğu için iş performansı hakkında bilgi elde etmektir. İkinci amaç ise, çalışanların işletme hedeflerine ne kadar yaklaştığına ilişkin geri besleme (feed back) sağlamak ve performans artırımı için gerekli tedbirleri almaktır.⁸³

2.5. Bankalar Açısından Performans ve Önemi

Genel olarak bir ekonomide tasarruf fazlası olan kesimlerden toplanan fonların üretken ve verimli alanlarda kullanılmak üzere tasarruf açığı olan kesimlere minimum maliyetlerle aktarılması fonksiyonunu gören bankaların, son yıllarda yaşanan ekonomik gelişme ile birlikte rekabetin giderek arttığı, iletişim ve bilgi teknolojilerinin daha yaygın kullanıldığı günümüzde önemi artmakta ve bu nedenle bankacılık sektöründeki gelişmeler, karşılıklı bir biçimde ekonominin bütün aktörlerini etkilemektedir. Gelişen

⁸³ ARIÇELİK, a.g.e., s.22.

bu süreç kapsamında bankalar sadece fon transferine aracılık yapan bir kurum değil, daha karmaşık yapıya ve fonksiyonlara sahip olmuştur.

Bankaların doğaları gereği kırılgan ve riskli bir yapıya sahip olmaları, finansal bünyelerinin sürekli izlenmesini ve ekonomik olarak etkinliğini iyileştirici önlemlerin alınmasını zorunlu hale getirmiştir. Sağlıklı bir gözetim ve denetim açısından finansal bünye analizlerinin de ötesinde, bankaların bir işletme birimi olarak kaynaklarının emniyet, verimlilik ve seyyaliyet (akışkanlık) ilkeleri kapsamında kullanımlarının ölçülmesi gerekmektedir. Böylesine bir önemli role sahip bankaların performanslarının çok dikkatli bir şekilde ölçülmesi ve değerlendirilmesi önem arz etmektedir.⁸⁴

Ayrıca bankalara parasını emanet eden tasarruf sahipleri, kredi ilişkisi içinde olan kişi ve kuruluşlar, bankalara kredi veren yurt içi ve yurt dışı mali kurumlar, banka güvencesi ve garantisi ile bir taahhüt altına giren veya yatırım yapan kişi ve kuruluşlar, bankanın ortakları, denetim ve gözetim otoriteleri haklı sebepler ile bankanın finansal yapısı hakkında bilgi edinmek istemeleri performans ölçümünü bankalar açısından önemli hale getiren etkenler olarak sayılabilir. Bunun yanısıra bankalar performans ölçümü yaparak arzu ettikleri büyüme ve karlılık hedeflerine ulaşmış olduklarını, hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti, çalışanların terfisi ve işten çıkarılması, görevlerin yeniden tanımlanması ve ücretlendirilmesi gibi konularda da değerlendirme yapma fırsatına sahip olmaktadır.⁸⁵

Performans Ölçümünün bankalar açısından çok çeşitli kullanım alanları bulunmaktadır. Bu kullanım alanları şöyle açıklanabilir:⁸⁶

- **Stratejik Planlama ve Yatırımlar:** Bankalar belirli dönemlerde çeşitli yatırımlar yapmaktadırlar. Bu yatırımlara yeni şube açmak, belli bir noktaya para çekme makineleri (ATM) kurmak, yeni çağrı merkezi yapmak

⁸⁴ Haluk TÖZÜM, “Bankalarda Performans Değerlendirilmesi,” **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Kasım-Aralık 2002, http://www.makalem.com/zip/download.asp?f=669038944_2069_pdf.zip&oid=-1&aid=2069, (20 Mart 2012), s.1

⁸⁵ Yıldız Esra ALBAYRAK ve Haluk ERKUT, “Banka Performans Değerlendirmede Analitik Hiyerarşi Süreç Yaklaşımı”, **İTÜ Dergisi/d mühendislik**, Cilt.4, Sayı.6, (Aralık 2005), ss.48-49.

⁸⁶ BEYCAN, **a.g.e.**, ss.22-25.

örnek teşkil etmektedir. Tüm bu yatırımlar stratejik bir planlama çerçevesinde yapılmaktadır. Yatırımların projelendirilmesinde ve/veya stratejilerin belirlenmesinde performans ölçüm sonuçlarından maksimum düzeyde yararlanılır. Örneğin, yeni bir yatırımın yapılmasında, bu yeni yatırımın karlılığı, bu yatırım için kaynakların uygun olup olmadığı, bu yatırımın ne kadar süre içerisinde başabaş noktasına geleceği gibi unsurlar ile ilgili sorular, performans ölçülmesi ile yanıt bulacaktır.

- **Risk Yönetim Uygulamaları:** Bankalar faaliyetlerini sürdürürken çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Kredi riski, piyasa riski, kur riski, likidite riski, operasyonel risk, faiz oranı riski bunlardan önemli olanlarıdır. Banka yönetimi bu risklerin yönetimi ve elemine edilmesinde nicel performans ölçümünden de yararlanmaktadır. Bankanın ulusal para cinsinden varlıklarının ulusal para cinsinden yükümlülüklerini karşılayıp karşılayamama durumu ancak bu kalemlerle ilgili performans ölçülmesi ile mümkündür. Diğer bir ifade ile, banka yönetimi öncelikle bu kalemlere ilişkin bir performans analizi yaparak karar almaktadır.
- **Bütçeleme:** Bankanın yetkili organları bütçe hazırlama aşamasında geçmiş döneme ilişkin ve hedeflenen performans gözönünde bulundurulur. Bunun sebebi, banka karlılığını en çok belirleyen faktörlerden birinin bütçe yönetimi olmasıdır. Bütçenin makul ve gerçekçi olması da ancak geçmiş dönem bütçe performans analizlerinin sağlıklı yapılması ve iyi değerlendirilmesine bağlıdır.⁸⁷ Gerekli performans analizleri yapılarak bankanın bütçeleme işlevinin sağlıklı işlemesine ışık tutacak verilere ulaşılır.
- **İnsan Kaynakları ve Yönetim Alanları:** Mali performans değerlendirilmesi bankalarda finansal açıdan önemli olduğu kadar işgücüne prim, teşvik, ödül, ikramiye ödeme veya terfi gibi insan kaynaklarını ilgilendiren konularda da önemlidir. Bankadaki insan kaynakları yöneticileri, elde edilen performans verileri çerçevesinde personel gelişimine yardımcı, sorunları ve çatışmaların önlenmesine yönelik uygun kararlar alarak

⁸⁷ ARIÇELİK, a.g.e., s.19.

bankanın hedefleri doğrultusunda personelin yönlendirilmesini sağlamaktadır.⁸⁸

- **Satınalma ve Birleşmeler:** Banka satınalma ve birleşme işlemlerinde çok detaylı analizler yapılması gerekmektedir. Burada performans ölçülmesinde en temel amaç satınalma veya birleşme yapılması düşünülen bankanın değerinin tespit edilmesi ve satınalma veya birleşme işleminden sonra o bankanın beklenen performansı sağlayıp sağlamadığını belirlenmesidir.
- **Denetim ve Gözetim:** Banka personelinin veya banka şubesinin, bölge temsilciliğinin ve genel müdürlük nezdindeki herhangi bir biriminin denetimi yapılırken performans analizinden faydalanılabilir. Performans değerlendirme, bankanın kendi iç denetiminin yanısıra tüm bankacılık sistemini sürekli gözetim altında tutarak merkezi kurul veya kurumlar tarafından da kullanılabilir.

Performans ölçümü etkin bir hesap verme sorumluluğunun gerçekleştirilmesine yardımcı olur. Bankanın stratejik amaç ve hedefleri ile performans hedeflerinin ne kadar yerine getirildiğini gösterir. Bundan dolayı performans ölçülmesi aracılığıyla hesap verilebilirliğin sağlanması için uygun bir zemin sağlanmış olmaktadır.⁸⁹

⁸⁸ Barış DİLEK, “Performans Değerlendirme ve Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s. 91.

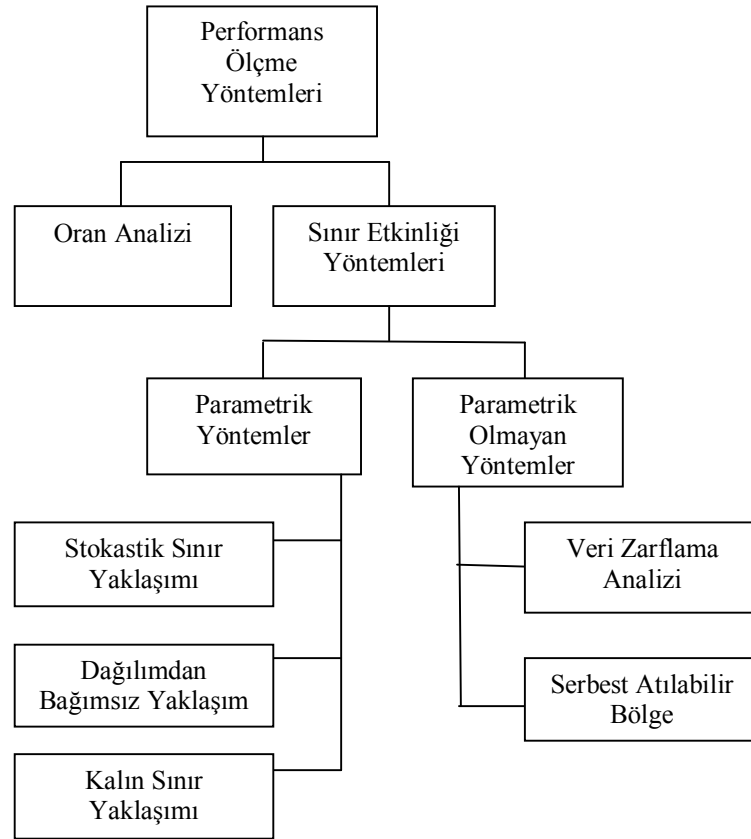
⁸⁹ ARIÇELİK, a.g.e., s.20.

III. BÖLÜM

BANKACILIKTA PERFORMANS YÖNTEMLERİ VE CAMELS DERECELENDİRME SİSTEMİ

3.1. Bankacılık Sektöründe Performans Değerleme Yöntemleri

Bankacılık sektöründe performans ölçüm yöntemleri; oran analizi ve sınır etkinliği yöntemleri (parametrik ve parametrik olmayan yöntemler) olarak ikiye ayrılmaktadır. (Şekil 5)

Şekil 5. Performans Ölçme Yöntemleri

Kaynak: Habib KOÇAK ve Ahmet Mete ÇİLİNGİRTTÜRK, “AB Ülkeleri ve Aday Ülkelerin Kaynak Kullanımında Etkinliklerinin Karşılaştırmalı Analizi”, **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt.40, Sayı.2, (2011), s.168.

Parametrik yöntemler, üretimin daha önceden belirlenen belirli bir fonksiyon çerçevesinde gerçekleştiğini varsaymaktadır. Analizler, üretim fonksiyonunun

parametrelerini ve üretim birimlerinin bu fonksiyon çerçevesinde olup olmadığını belirlemeyi amaçlamaktadır. Parametrik olmayan yöntemlerde ise varsayılan bir fonksiyon sözkonusu değildir. Dolayısıyla hesaplanması gereken bir fonksiyon parametresi de mevcut değildir.

Etkinsiz gözlem ve rassal hata gibi iki hata bileşenin nasıl dağıldığı ile ilgili hata bileşenin birbirinden ayırt edilebilmesi, nasıl dağılım gösterdiğinin belirlenmesi ile ilgili varsayımlar sonucunda parametrik yöntemler Stokastik Sınır, Kalın Sınır, Dağılımdan Bağımsız yaklaşımlar olarak üçe ayrılmaktadır. Parametrik olmayan yöntemler ise Veri Zarflama Analizi ve Serbest Atılabilir Bölge yaklaşımı olarak ikiye ayrılmaktadır.⁹⁰

3.1.1. Oran (Rasyo) Analizi

Oran analizi, işletmelerin mali tablolarında mevcut kalemlerin sayısal verilerinin birbirine bölünerek ortaya çıkan bir oranın zaman içerisinde izlenmesi ve matematiksel olarak değerlendirilmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu değerlendirme yapılırken, genel kabul görmüş oranların esas alınması daha uygun olmaktadır. Oranlar, mali tablolarda yer alan verileri daha kolay yorumlanabilir ve karşılaştırılabilir duruma getirmektedir.⁹¹

Mali tablolarda yer alan kalemlerin sayısına göre, çok sayıda oran hesaplamak, bütün kalemleri birbiri ile karşılaştırarak kapsamlı bir oranlar kümesi oluşturmak mümkündür. Ancak yöneticiler ya da ortaklar (sermayedarlar) açısından önemli olan, bankaların özkaynaklarının yeterliliği, yükümlülüklerini yerine getirme durumu (likidite durumu), varlıkların yapısı ve kalitesi, kaynak kullanımında etkinliği, personel verimliliği, faaliyet sonuçları, karlılık gibi konulara ilişkin soruları yanıtlayacak ve geleceğe ait tahminlere ışık tutacak oranların hesaplanmasıdır. Analiz açısından yararlı olan çok sayıda oran değil, az sayıda önemli oranların olmasıdır. Gerektiğinden fazla

⁹⁰ E. Alpan İNAN, “Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik”, **Bankacılık Dergisi**, Sayı.34, (2000), ss.83-84.

⁹¹ W.M. Meigs, R.F. Meigs, **Financial Accounting**, 8. b., New York: Mc Graw Hill, 1989, s.548.

oran hesaplaması, mali durumun, gelişmelerin değerlendirilmesine katkı sağlamaktan çok, ilişkilerin kavranmasını zorlaştırmaktadır.⁹²

Bilindiği gibi bankacılık sektöründe çok sayıda girdi ve çıktı söz konusu olmaktadır. Oran Analizinin yapılabilmesi için girdilerin ve çıktıların ortak bir birime dönüştürülmesi gerekmektedir. Girdilerin ve çıktıların ortak bir birime dönüştürülmesi mümkün olmadığı durumlarda etkinlik ölçme sürecine konu olan girdiler ve çıktıların ayrı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Söz konusu durum ise çoğunlukla yorumlanması güç sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Oranlar tek başlarına fazla bir anlam ifade etmemektedir, bu oranların beraber değerlendirilmesi de söz konusu durumu değiştirmede yetersiz kalmaktadır. Girdi ve çıktı sayısının artması analizi daha da etkisiz kılmaktadır. Çünkü, x adet girdi y adet çıktının söz konusu olduğu bir analizde incelenmesi gereken xy adet oran bulunması gerekmektedir.⁹³

Genel performans ölçümünde bir çok yetersizlikleri olmasına karşın oran analizi, tek girdili ve tek çıktılı durumlar için, basitliği ve sadeliği de göz önünde bulundurulursa, en uygun değerlendirme yöntemi olarak görülebilir. Çünkü oran analizindeki oranlama, göreceli de olsa en iyiye göre değil, mevcut değerlerin birbirlerine bölümüyle elde edilir. Bu ise, bir performans iyileştirmesi değil sadece durum tespittir.⁹⁴

Bir bankanın cari ve geçmiş bilgilerini kullanıp değerlendirerek geleceği ile ilgili fikir edinebilmek oran analizinin temel hedefidir. Bir başka deyişle, oran analizinin amacı bilanço ve gelir tablosundaki kalemler arasında anlamlı bir ilişki kurularak bankanın sermaye yeterliliğini, likiditesini, aktif kalitesini ve karlılığını ölçmektir.⁹⁵

⁹² Öztin AKGÜÇ, **Banka Yönetimi ve Performans Analizi**, 1.b., İstanbul: Arayış Basım ve Yayıncılık, 2007, s.101.

⁹³ Selçuk ÇİNGİ ve Armağan TARIM, “Türk Banka sisteminde Performans Ölçümü DEA-Malmquist TFP Endeksi Uygulaması”, **Türkiye Bankalar Birliği-Araştırma Tebliğleri Serisi**, Sayı.2000, “(01 Mayıs 2000), s.3.

⁹⁴ Aslan GÜLCÜ ve Diğerleri, “Cumhuriyet Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi”nin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Göreceli Etkinlik Analizi”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt.5, Sayı.2, (2004), s.93.

⁹⁵ N. AKINCI ve N. ERDOĞAN, **Finansal Tablolar Analizi**, 4.b., İzmir: Barış Yayınları, 1995, s.235.

Oranlar, bankanın sadece geçmiş ve cari finansal durumunu değerlendirmek açısından değil, planlama ve denetim işlevini yerine getirmede de kullanılabilir. Ayrıca bankanın ortakları, yatırımcıları, banka müşterileri, kamuya ait veya bağımsız denetim otoriteleri tarafından da kullanılabilir. Bundan başka bankanın içinde bulunduğu sektörün bütün ülke ekonomisi bakımından önemi dikkate alındığında da hukuki, ekonomik ve sosyal politika yapıcılarının da herhangi bir veya tüm sektörün analizini yaparken rasyoları kullandığı söylenebilir.⁹⁶

Oran analizinde salt oran hesaplamak, finansal tablolardaki kalemler arasında basit aritmetik ilişkileri ortaya koymak, tek başına yeterli değildir. Burada önemli olan hesaplanan oranların yorumlanması, değerlendirilmesidir. Oranlar yorumlanırken, değerlendirilirken belli kriterlere gereksinim vardır. Oranların değerlendirilmesi ve yorumlanmasında genel olarak aşağıdaki kriterler kullanılmaktadır:⁹⁷

- ***İlgili bankanın geçmiş faaliyet dönemlerine ilişkin oranları:*** Bankanın belli bir hesap dönemine ait oranları geçmiş dönemlerdeki değerleriyle karşılaştırmak yoluyla değerlendirilir. Bir başka ifadeyle bankanın geçmiş dönemi veya dönemlerdeki performansı ölçü kabul edilerek gelişmelerin olumlu ya da olumsuz yönde olması konusunda değer yargılarına ulaşılır.
- ***Benzer bankaların ya da sektörün tipik oranları:*** Aynı alanda çalışan bankalar, benzer mali problemlerle, risklerle karşılaştıklarından, incelenen bankanın oranları değerlendirilirken, benzer bankaların aynı döneme ait oranlarının veya hesaplanmışsa bankacılık sektörünün tipik oranlarının ölçü olarak alınması, karşılaştırmalar yapılması, yöntemin temelini oluşturur. Bu karşılaştırmalar, ilgili bankanın finansal durumu ve faaliyet sonuçları bakımından bankacılık sektörü içinde göreceli olarak yerinin belirlenmesi imkanı da sağlamaktadır. Sektöre ilişkin standart oranlar, ideal durumu göstermeyip, temsili bir niteliğe sahiptir. Sektörün standart oranları, her bankanın kesinlikle ulaşması gereken hedefleri göstermez. Bazen başarılı, iyi yönetilmiş bankaların oranları, standart oraların altında kalabilir.

⁹⁶ BEYCAN, a.g.e., s.51.

⁹⁷ AKGÜÇ, a.g.e., ss.101-103

Bununla beraber incelenen bankanın oranları, benzer bankalardan veya sektörün ortalamasından büyük farklılıklar gösteriyorsa, analizde bu farklılıkların nedenlerinin araştırılması gerekir. Standart oranlardan farklılıklar, daha derinlemesine bir inceleme için bir uyarı göstergesidir.

- ***Bankacılık düzenleme ve denetim organlarının belirlemiş olduğu oranlar:*** Analizde dikkate alınması gereken kriterler; bankanın finansal bünyeleri, kaynak kullanımları, likidite durumları, yabancı para pozisyonlarına ait bankacılık faaliyetlerini düzenleme ve denetleme veya gözetim organları tarafından, belirlenmiş olan oranlardır. Bankaların faaliyetlerini sürdürebilmeleri ve bazı yaptırımlara maruz kalmamaları için en azından, denetim ve gözetim otoritesi tarafından, belirlenen oranlara uymaları gerekir.
- ***Bankacılık alanında deneyimler sonucu belirlenmiş oranlar:*** İncelenen bankanın oranları, deneyimler sonucu bulunmuş ve genel olarak kabul edilmiş oranlarla karşılaştırılarak değerlendirilebilir. Ancak her oran için böyle genel kurallar saptamak mümkün olmamıştır. Bundan başka, bankanın özellikleri ekonominin içinde bulunduğu koşullar dikkate alınmadan salt genel ölçülerle karşılaştırmalar yapılması, analistleri hatalı sonuçlara, yanlış değer yargılarına götürebilir. Analist, bankacılık sektöründe deneyimli ise, kendisinde oluşan ölçütlere göre de değerlendirme yapabilir.

Oran analizinde kullanılan oranlar, farklı şekilde ayrıma tabi tutulmaktadır. Bu çerçevede bir bankanın genel durumunun analizi farklı başlıklar altında gerçekleştirilebilmektedir. Bu başlıklar CAMELS yaklaşımından esinlenerek şu şekilde bölümlendirilebilir:⁹⁸

- *Sermaye yeterliliğini ölçen oranlar*
- *Likidite riskini ölçen veya likidite durumu analizinde kullanılan oranlar*
- *Varlık yapısı ve kalitesini gösteren oranları*
- *Bilanço TP-YP yapısı ve döviz pozisyonu oranları*

⁹⁸ AKGÜÇ, a.g.e., ss.104-105.

- *Karlılığın değerlendirilmesine ilişkin karlılık oranları*
- *Verimlilik göstergesi faaliyet (aktivite) oranları*
- *Büyüme oranları*

Oranlar, firmanın geçmiş hesap dönemlerindeki performansını ortaya koyarlar, ancak gelişmelerin nedenlerini açıklamazlar. Önemli olan bankanın geleceğine ait tahminlerde bulunmaktır. Oranlar, yöneticilere geleceğe ilişkin planların hazırlanmasında yol gösterici, tahminler için ipuçları temin ettikleri sürece daha da faydalı olurlar.⁹⁹

3.1.2. Parametrik Yöntemler

Parametrik yöntemler sınır etkinliğine dayalı hesaplama yapılan yöntemlerden biridir. Parametrik yöntemlerde üretimin veya maliyetin daha önce belirlenen belli bir fonksiyon çerçevesinde gerçekleştiği varsayılmaktadır.¹⁰⁰

Parametrik Ölçüm Yöntemlerinde bağımsız (açıklayıcı) değişken ile bağımlı (açıklanan) değişken arasındaki nedensel ilişkinin, kurumsal olarak var olması ve değişkenler arasındaki ilişkinin fonksiyonel yapısının bilinmesi gerekmektedir. Fonksiyonel yapıyı öğrenmek için de, değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren nokta grafiklerinden yararlanılır. Parametrik yöntemlerle etkinlik değerlendirilmesi regresyon doğrusuna (etkinlik sınırına) göre yapılmaktadır. Regresyon doğrusunun üzerinde kalan karar birimleri göreceli olarak etkin, regresyon doğrusundan sapma göstermeyen yani, altında kalan karar birimleri ise etkinsiz olarak değerlendirilmektedir. Göreceli etkinlik, regresyon çıktılarından olan artıklarla yansıtılmaktadır. Pozitif artıklar etkin, negatif artıklar ise etkinsiz karar birimlerini tanımlamaktadır.¹⁰¹

Kısacası, parametrik yöntemlerde etkinlik sınırından sapmaların etkinsiz gözlem ve rassal hata (random error) gibi iki önemli unsurdan meydana gelmesi, bu iki hata bileşeninin birbirinden ayırt edilebilmesinin büyük önem taşıdığını ortaya çıkarır.

⁹⁹ AKGÜÇ, a.g.e., s.104.

¹⁰⁰ Süleyman KALE, “Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Banka Şubelerinin Performansının Ölçülmesi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009),s.28.

¹⁰¹ BEYCAN, a.g.e., s.79.

Parametrik yöntemler bu iki bileşenin nasıl dağıldığı ile ilgili farklı yaklaşımlar gösterir. Bu iki hata bileşeninin birbirinden ayırt edilebilmesi, nasıl dağılım gösterdiğinin belirlenmesi ile ilgili varsayımlar sonucunda parametrik yöntemler Stokastik Sınır, Kalın Sınır, Dağılımdan Bağımsız Yaklaşımlar olarak üçe ayrılmaktadır.¹⁰²

Ekonometrik Sınır Yaklaşımı olarak da adlanan Stokastik Sınır Yaklaşımı (SSY), girdiler ile çıktılar arasında fonksiyonel bir ilişki olduğunu kabul etmektedir. Söz konusu model etkin sınırı da bu fonksiyonel ilişki vasıtasıyla tespit eder. Fonksiyon tespit edildikten sonra, ekonometrik teknikler kullanılarak fonksiyonun bilinmeyen parametreleri de bulunur.¹⁰³

Bu teknikte, yukarıda sözü edilen rassal hata ve etkinsiz gözlemin birbirlerinden ayrılması gerekmektedir. Herhangi bir gözlemin en iyi durumdan sapmasının ne kadarının rassal hata, ne kadarının da etkinsiz gözlem olduğunun anlaşılması, modelin geçerliliğini etkileyen önemli bir unsurdur. Bu sapmanın bir kısmı etkinsizlik, bir kısmı da teknolojik gelişmeler nedeniyle yaşanan başlangıçta tespit edilen etkinlik sınırından sapmalar olabilir. Bu iki unsur, genellikle farklı dağılımlara sahip oldukları varsayılarak ayrılırlar. Rassal hatanın standart normal, etkinsiz gözlemlerin ise asimetrik dağıldığı varsayılır. Yönteme Stokastik Sınır Yaklaşımı denilmesinin nedeni, etkin sınırın bankadan bankaya değişebilmesi ve rassal hata nedeniyle gözlemlenen çıktının da rassal olmasıdır.¹⁰⁴

Dağılımdan Bağımsız Yaklaşım (DBY) adından da anlaşılacağı gibi, belli bazı kısıtlar altında hata terimlerinin ve onların bileşenlerinin (etkinsiz gözlem ve rassal hata) herhangi bir dağılıma sahip olabileceğini varsaymaktadır. Ancak panel verinin varlığı altında kullanılabilen DBY yaklaşımında, her firmanın uzun vadede verimliliği

¹⁰² Paul W. BAUER ve Diğerleri, “Consistency Conditions for Regulatory Analysis of Financial Institutions: A Comparison of Frontier Efficiency Methods”, **Journal of Economics and Business**, Vol. 50, Nu.2, (March 1998), s.11.

¹⁰³ KALE, **a.g.e.**, s.29.

¹⁰⁴ Fatih EMİRAL, “Türk Bankacılık Sisteminde Etkinlik Analizi:Veri Zarflama Analizi Uygulaması” http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/24_6.pdfdetoilt, (28 Ocak 2011), s.3

sabittir (Core efficiency), en azından istikrarlıdır ve ölçüm hataları da uzun vadede sifıra yakındır. Bu varsayımlar etkinsiz gözlemlerin pozitif olmaları durumunda geçerlidir. Eğer firmanın etkinliği teknoloji, faiz oranlarındaki değişiklikler ve yasal düzenlemelerdeki değişiklikler gibi etkenler yüzünden değişirse, en iyi gözlemden olan uzaklıklar dikkate alınarak etkinlik ölçümü yapılır. DBY yaklaşımında hata dağılımındaki en yüksek ve en düşük belirli bir dilim hesaplanmaya alınmaz. Böylece uç değerlerin saptırıcı etkisi azaltılmaya çalışılır ve bu işleme kısaltma (trunciation) denir.¹⁰⁵

Kalın Sınır Yaklaşımı'nda (KSY) birimler önce, birim varlık başına toplam maliyete göre sıralanarak dört bölüm şeklinde tasnif edilir. Maliyet veya üretim sınırını tam olarak hesaplamak yerine, en düşük ortalama maliyete sahip birimlerin meydana getirdiği dörtte birlik grup için “kalın sınırlı” maliyet fonksiyonu tespit edilir. Bu sınır bütün birimler için maliyet sınırı olarak kabul edilir. Normalde bu gruptaki birimlerin etkinliği ortalamanın üzerinde demektir ve bu birimler “kalın sınır” meydana getirir. En düşük maliyetli çeyrekteki birimlere ilişkin üretim fonksiyonunun hata terimleri, etkinlik farkı yerine ölçüm hataları olarak ele alınır. En yüksek maliyete sahip birimlerin oluşturduğu çeyrek grup için de maliyet fonksiyonu tespit edilir. Bu birimler ise ortalamanın altında bir etkinliğe sahip olmaktadır. Söz konusu fonksiyonun hata terimleri de etkinlik farkı yerine ölçüm hataları olarak ele alınır. İki maliyet fonksiyonu arasındaki farkın, etkinsizlikle ilgisi olmadığı düşünülen piyasa faktörleri (ölçek, üretim bileşimi, şubeler gibi) ve etkinsizliği temsil eden artıktan (residual) oluştuğu kabul edilir. Söz konusu fark önce sözü edilen iki bileşen olarak ifade edilir. Etkinsizlik daha sonra diğer kendi bileşenlerine ayrılır.¹⁰⁶

İkiden fazla değişkenle değerlendirme yapabilme açısından oran analizine göre daha kapsamlı ve daha gerçekçi olan parametrik yöntemlerle ölçüm yapmanın temelde üç tane sakıncası vardır:¹⁰⁷

¹⁰⁵ EMİRAL, a.g.e., s.5

¹⁰⁶ ABDULLAYEV, a.g.e., s.5

¹⁰⁷ GÜLCÜ ve Diğerleri, a.g.e., s.94.

Birincisi, bir tek eşitlik denklemine dayanan bir fonksiyonu kullanan birden fazla bağımsız (girdi) değişkenine karşın ancak bir bağımlı (çıktı) değişkenin analizini yapabilmektedir.

İkincisi, parametrik yöntem en iyi performansa göre verimlilik analizi yerine ortalama performansa göre göreceli performansı ölçmektedir. Bu ise, en iyi karar birimlerine göre iyileştirmeye olanak tanımaz ve hatta onları bile ortalamaya çekme gibi bir sonuca götürür. Bu da performans iyileştirme değil, en iyi performansı ortalama performans olarak kabul etmek anlamına gelir.

Üçüncüsü ise, parametrik yöntemler, bir eşitlikte bulunan çıktılarla girdilerin nasıl ilişkilendirildiğine ait parametrik bir üretim fonksiyonunun tanımlanmasını gerektirmekte ve etkinsiz birimleri tanımlayamamaktadır.

3.1.3. Parametrik Olmayan Yöntemler

Parametrik Olmayan Yöntemler, ilk olarak Farrell (1957) ve Fieldhouse tarafından kullanılmıştır. Bu yöntem analitik bir fonksiyonu esas almazlar. Parametrik olmayan yöntemler matematik programlamaya dayalı yöntemler (kısıt altında optimizasyon) kullanarak etkinlik sınırına uzaklığı ölçerler. Bu yöntemler, parametrik yöntemlerde olduğu gibi üretim biriminin yapısı ile ilgili davranışsal varsayımlara girmek zorunda olmadıkları için, görece avantajlıdırlar. Bundan başka, bu yöntemlerin birden çok açıklayıcı ve açıklanan değişken kullanabilme gibi üstünlükleri de vardır¹⁰⁸. Fakat, bir rassal hata terimi içermedikleri için, veri ve ölçüm hataları, şans ve diğer faktörlerle oluşabilecek hataları modele aktarır ve etkinlik sınırı yanlış belirlenebilir.¹⁰⁹

Parametrik olmayan yöntemlerden en yaygın bilineni ve kullanılanı Veri Zarflama Modeli (VZA)'dir. Bu model ilk olarak Charnes, Chooper ve Rhodes tarafından ürettikleri mal veya hizmet açısından birbirlerine benzer ekonomik karar verme birimlerinin göreceli etkinliklerinin ölçülmesi amacı ile geliştirilmiş olan

¹⁰⁸ Gülnur KECEK, *Veri Zarflama Analizi Teori ve Uygulama Örneği*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2010, s.101.

¹⁰⁹ İNAN, a.g.e., s.85.

parametrik olmayan bir etkinlik yöntemidir.¹¹⁰ Bu yöntem aynı tür girdileri kullanarak aynı tür çıktılar üreten ve birbirine benzeyen homojen karar birimlerinin karşılaştırmalı etkinliklerinin ölçülmesi amacıyla kullanılmaktadır. Herhangi bir gözlem kümesi içinde, en az girdi bileşimini kullanarak en fazla çıktı bileşimini üreten “en iyi” gözlemler tespit edilir. Bu gözlemler etkin sınırı oluşturur ve “etkin sınıra” göre diğer karar birimlerinin etkinlikleri ölçülmeye çalışılır.¹¹¹

Bir diğer parametrik olmayan yöntem ise Serbest Atılabilir Bölge (SAB) yaklaşımıdır. İlk defa Deprins, Simar ve Tulken tarafından belirtilen, daha sonra da Tulken tarafından geliştirilen SAB, VZA’nın özel bir hali olup, VZA modelinin köşelerini birleştiren kenarları üretim kümesi içine almaz. Bunun yerine gözlem noktaları ve bunların güneydoğu kısımlarını kapsayan alan üretim kümesi içinde bulunur.¹¹² Bu alan “serbest atılabilir alan” diye tanımlanmaktadır. Böylece oluşturulan üretim kümesinin merdiven şeklindeki sınırı ile üretim kümesi elamanları arasındaki uzaklık her faaliyetin göreceli olarak ne kadar etkin olduğunu tespit etmektedir. Etkinsiz üretim birimleri etkin üretim birimlerinin egemenliği altındadır. Burada egemenlik daha az girdi ile daha fazla üretim yapma yetkisi olarak anlaşılmalıdır. VZA Sınırı, SAB sınırını kapsayacağından, SAB’nin etkinlik ölçümleri daha büyük değerler alır.¹¹³

3.2. CAMELS Derecelendirme Sistemi

Bir derecelendirme sistemi olan CAMELS ABD’de gözetim ve denetim otoriteleri tarafından oluşturulan ve ticari bankaların risk bazlı denetimi sırasında genel durumunun tespitinde ve uzaktan gözetim faaliyetlerinde kullanılmaktadır. Bu sistem bankaların mali durumunu: ilgili yasa ve düzenlemelere ne derece uyduğunu, yönetim

¹¹⁰ Murat ATAN ve Gaye Karpat ÇATALBAŞ, “Bankacılıkta Etkinlik ve Sermaye Yapısının Bankaların Etkinliğine Etkisi”, **VII. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu**, Mayıs 2005, <http://www.ekonometridernegi.org/bildiriler/o18s1.pdf>, (10 Şubat 2010), ss.2-3.

¹¹¹ Muhammet MERCAN ve Reha YOLALAN, “Türk Bankacılı Sisteminde Ölçek ve Mülkiyet Yapıları ile Finansal Performans İlişkisi” **İMKB Dergisi**, Cilt.4, Sayı.15, (2000), s.25.

¹¹² Allen N.BERGER ve David B. HUMPHREY, “Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research”, **The Wharton School University of Pennsylvania**, 1997, ss.5-6.

¹¹³ Ahmet ERTUĞRUL ve Osman ZAIM, **Türk Bankacılığında Etkinlik: Tarihi Gelişim Kantitatif Analiz**, Ankara: Bilkamat İşletme ve Finans yayınları, 1996, ss.48-49.

kalitesini ve iç kontrol sistemini yansıtmak için tasarlanmıştır. Genel olarak yerinde denetim amacıyla kullanılan bu sistem özellikle ABD’de uzaktan gözetimin önemli araçlarından biridir. CAMELS dereceleri, denetim sonucunda denetçiler tarafından elde edilen, bir bankanın mali durumunun kalitesinin, risk profilinin ve genel performansının sayısal olarak değerlendirilmesidir.¹¹⁴

3.2.1. CAMELS Değerlendirme Sisteminin Tarihsel Gelişimi

1980’li yıllarda, CAMELS derecelendirme sistemini ilk olarak bankaların yerinde denetiminde ABD gözetim ve denetim otoriteleri kullanmışlardır. Bu sistem, denetçinin bazı gözetim ve denetim kriterleri kapsamında bankacılık kurumunu değerlendirmesine dayanmaktadır ve Amerika Merkez Bankası (FED), Federal Mevduat Sigorta Kurumu (FDIC), Bankalar ve Banknot Kontrolörlüğü (OCC) gibi üç Amerikan gözetim ve denetim otoritesi tarafından kullanılmaktadır.

ABD’de mali kurumların, dolayısıyla bankaların yerinde denetimi ve uzaktan gözetimi, CAMELS derecelendirme sistemi temelinde kurulan ve Tek Düzen Finansal Kurumları Derecelendirme Sistemi (Uniform Financial Institutions Rating System-UFIRS) olarak adlandırılan bir sistem aracılığıyla yapılmaktadır. Bu sistem, şu anda güçlü bir yapıda olan bankaların “CAMELS Downgrade Models” olarak bilinen modeller aracılığıyla gelecek dönemdeki CAMELS notlarının düşme olasılıklarını regresyon analizi kullanarak araştırmaktadır.¹¹⁵

Tek Düzen Finansal Kurumları Derecelendirme Sistemi, Federal Finansal Kurumları Denetleme Kurulu (Federal Financial Institutions Examination Council -FFIEC) tarafından 13 Kasım 1979 tarihinde kabul edilmiştir. Tek Düzen Finansal Kurumları Derecelendirme Sistemi, finansal kurumların tek tip bir biçimde değerlendirilmesi için uygulamaya konulan ilk derecelendirme sistemidir. Federal Finansal Kurumları Denetleme Kurulu 13 Aralık 1996’da Tek Düzen Finansal

¹¹⁴ B. HRTLE ve J. LOPEZ, “Supervisory Information and the Frequency of Bank Examinations” **Federal Reserve Bank of New York economic Policy Review**, Vol.5, Nu.1, (April 1999), s.1.

¹¹⁵ Abdurrahman FETTAHOĞLU ve Çağlar KILIÇ, “Türk Bankacılık Sektörünün CAMELS Analizi ile Değerlendirilmesi”, **9. Ulusal Finans Sempozyumu**, Nevşehir: (29-30 Eylül 2005), s.92.

Kurumları Derecelendirme Sistemi'ni güncellemiştir. Gözden geçirilmiş sistem, 1 Ocak 1997 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yıllar içerisinde UFIRS mali kurumların sağlamlığına tek tip bir biçimde değer biçilmesinde ve özel dikkat gerektiren kurumların belirlenmesinde etkin bir gözetim ve denetim otoritesi aracı olduğunu ispatlamıştır.¹¹⁶

CAMEL sistemi kapsamında yerinde denetime tabi olan bankacılık kurumu, faaliyetler ve performans ile ilgili olarak bileşen faktörleri bazında değerlendirilmektedir. Bunlar; sermaye, aktif kalitesi, yönetim, kazançlar, likiditedir. Bu kavramlar bankacılık kurumunun finansal performansını, mali durumunu, faaliyetlerinin sağlıklı olup olmadığını ve düzenlemelere uygun hareket edip etmediğini yansıtmaktadır. 1996'da derecelendirme sistemini daha risk odaklı hale getirme amacıyla piyasa riskine duyarlılığa ilişkin altıncı bir bileşen CAMEL derecelendirilmesine eklenmiş ve CAMELS olarak ortaya çıkmıştır.¹¹⁷

CAMELS sistemi, 1999 Nisan ayından itibaren gözetim ve denetim politikasını risk bazlı ve ileriye dönük oluşturmak ve bankanın olası problemlerini mümkün olduğunca erken safhada tespit etmek amacıyla Hong Kong tarafından FED'in eğitim desteğiyle uygulanmaktadır. Güney Kore, Şili, ve Arjantin de bankacılık sisteminin gözetim ve denetim otoriteleri CAMELS derecelendirme sistemini kullanmaktadırlar.¹¹⁸ Benzer şekilde İngiltere'de denetim politikası olarak kullanılan RATE (Risk Assessment, Tools and Evaluation) sisteminde bankaların risk değerlendirmesi CAMELBCOM aracılığıyla yapılmaktadır. C sermayeyi, A varlıkları, M piyasa riskini, E kazançları, L yükümlülükleri temsil etmektedir. B ise işletmeyi temsil etmek suretiyle, bankanın tam olarak ölçülemeyen itibar, hukuki ve operasyonel riskler ve genel iç kontrol mekanizmalarının kalitesini değerlendirmektedir. Diğer üç bileşen, C

¹¹⁶ Federal Deposit Insurance Corporation, "Basic Examinations Concepts and Guidelines", **Risk Management Manual of Examinations Policies**, December 2004, <http://www.fdic.gov/regulations/safety/manual/section1-1.pdf>, (05 Aralık 2011), s.1.

¹¹⁷ R.A. COLE ve J.W. GUNTHER, "A CAMEL Rating's Shelf Life", **Federal Reserve Bank of Dallas Financial Industry Studies**, December 1995, <http://www.dallasfed.org/banking/fis/fis9502.pdf>, 14. 11., (25 Aralık 2011), ss.13-20.

¹¹⁸ FETTAHOĞLU ve KILIÇ, a.g.e., s.93.

kontrol, O organizasyon, M yönetim olup söz konusu 9 bileşen bir genel rating notuna dönüştürülmekte ve bu nota bankanın nihai RATE’i denilmektedir.¹¹⁹

3.2.2. CAMELS Derecelendirme Sisteminin Oluşturulması

CAMELS derecelendirme sistemi oluşturulurken ilk olarak bankalar her bir CAMELS bileşeni için değerlendirilmektedir. Bunun için çeşitli finansal rasyolar kullanılmakta ve derecelendirme 1-5 arası bir ölçek üzerinden yapılmaktadır. Buna göre “1” ilgili bileşende en iyi performans gösteren kurumları temsil etmekte ve artan derece kötüleşen durumu göstermektedir. Bileşenler belirlenen şekilde ayrı ayrılıkta hesaplandıktan sonra bu bileşenlerin ağırlıklı ortalaması o bankanın genel notunu vermektedir. Söz konusu değerlendirme yapılırken kullanılan ağırlıklar tamamen denetçinin kontrolünde olup; bankanın yapısı, büyüklüğü, genel veya bankaya özgü konular da dikkate alınmaktadır. Bankaların hesaplanan bileşik CAMELS notu da yine 1 ile 5 arasındadır. Buna göre;¹²⁰

- “1” her yönden güçlü bankaları (bankanın CAMELS’i oluşturan her bir bileşen için notu 1 ya da 2 olmalı),
- “2” genel olarak güçlü bankaları (her bir bileşen derecesi 3’den kötü olmamalı),
- “3” bankanın performansı ile ilgili problemler olduğunu, tatminkar bir yapıda çalışmadığını, olası şoklara karşı yeterince dayanıklı olmadığını ve denetçilerin sorunlu alanlara eğilmesi gerektiğini,
- “4” genel olarak ciddi problemleri olan, mali / yönetsel bozulmaların yaşandığı ve dolayısıyla performansı kötü olan bankaları,
- “5” çok ciddi mali / yönetsel problemleri olup, yüksek batma riski taşıyan bankaları,

temsil etmektedir.

¹¹⁹ Yasemin Türker KAYA, “Türk Bankacılık Sektöründe CAMELS Analizi” **BDDK Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları**, No.6/2001, (Eylül 2001), s.6.

¹²⁰ KAYA, a.g.e., ss.1-2.

CAMELS'i meydana getiren bileşenler oluşturulurken aynı finansal rasyo birden fazla bileşende kullanılabilmektedir. Örneğin, bankaların aktif yapılarını değerlendirirken kullanılan rasyoların bir kısmı aynı anda hem karlılığı, hem likiditeyi hem de aktif kalitesini etkileyebilmektedir.

Her bileşen değeri atanırken yönetimin riskleri tespit etme, ölçme, izleme ve kontrol etme yeteneği de dikkate alınmalıdır. Ancak, kurumun büyüklüğüne, karmaşıklığına ve risk profiline bağlı olarak bu uygun yönetim uygulamalarının bankacılık kurumları arasında farklılık gösterdiği görülmektedir. Sadece geleneksel bankacılık faaliyetleri yürüten küçük çaplı kurumlar ve bu kurumların günlük operasyonlarının gözetiminde ve yönetiminde aktif olarak yer alan yönetim kurulu ve üst düzey yöneticiler için, oldukça temel, fazla detaya inmeyen yönetim sistemleri ve kontrolleri yetersiz olabilmektedir. Diğer yandan, daha büyük kurumlarda ayrıntılı ve yapısal yönetim sistemleri ve kontrolleri; bu kurumların daha geniş alana yayılmış finansal faaliyetlerinin belirlenmesi ve üst düzey yöneticilere günlük faaliyetlerin gözlenmesi ve yönetimin gereksinim duyduğu bilginin sağlanması için gereklidir. Daha az risk alıcı faaliyetlerle meşgul olan daha az karmaşık yapıları kurumlarda, kapsamlı veya yüksek derecede biçimselleştirilmiş yönetim sistemleri ve kontroller güçlü veya tatminkar derecelerin elde edilmesi için gerekli görülmemiştir.¹²¹

3.2.3. CAMELS Bileşenleri

CAMELS sistemi aşağıda sıralanan altı faktörden meydana gelen, performans değerlendirme, gözetim ve denetim gibi alanlarda kullanılan bir oran yaklaşımıdır. Bu sistem söz konusu faktörlerin değerlendirilmesinde kurumun büyüklüğünü, yapısının karmaşıklığını, operasyonların zorluk derecesini, risk profilini dikkate almaktadır.¹²²

C; sermaye yeterliliği (capital adequacy)

A; aktif kalitesi (asset quality)

M; yönetim yeterliliği (management adequacy)

¹²¹FDİC, a.g.e., s.2.

¹²² FDİC, a.g.e., ss.3-10.

E; kazanç durumu (earnings)

L; likidite (liquidity)

S; piyasa riskine duyarlılık (sensitivity to market risk)

3.2.3.1. Sermaye Yeterliliği

Sermaye yeterliliği, bankanın borçlarına ve alacaklılarına güven vermesi uluslararası piyasalarda pasif yönetimi uygulayarak fon kaynağı oluşturması ve bankanın özkaynak veya yabancı kaynak dengesi açısından önem taşımaktadır. Sistemin güvenli çalışması için bankacılık sektörü denetim ve gözetim altında tutulmaktadır. Bu ekonomik istikrar açısından çok önemlidir. İstikrar politikaları uygulamasından bankalar da etkilendiği için bankacılıkta sermaye yeterliliği çok önemlidir. Bu sayede haksız rekabet önlenmeye ve standart bir sermaye oranı uygulanmaya çalışılır.¹²³

Sermaye yeterliliği ödeyebilirlik riski ile doğrudan ilişkilidir. Bu riskin doğru bir şekilde yönetimi bankanın uzun süre faaliyetlerini yürütebilmesi açısından önemlidir. Ödeyebilirlik riski, bankanın var olan diğer risklerden doğan kayıplarını, mevcut sermayesiyle karşılayabilme gücünün olmaması şeklinde tanımlanabilir. Ancak burada temel sorun bütün riskler dikkate alındığında uygun sermaye seviyesinin nasıl belirleneceği ve ne olacağıdır. Risk artıkça gereksinim duyulan sermaye miktarı da artmaktadır. Oluşacak tüm riskler potansiyel kayıp oluşturmaktadır. Bu risklerin bankaya verecek zararları bertaraf etmesi ise sermaye ile sağlanmaktadır. Bundan dolayı var olan sermaye tüm bu risklerin bankaya getireceği potansiyel kayıpları karşılayacak durumda olmalıdır.¹²⁴

Sermaye yeterliliği bileşeni yoluyla bankanın sermaye yeterliliği değerlendirilmektedir. Bu amaçla bankanın sermayesini miktar ve kalite açısından

¹²³ Berrak GÖKMEN, “ Bankalarda Finansal Tablolar Analizi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s. 61

¹²⁴ Serpil CANBAŞ, Hatice DOĞUKANLI, **Finansal Pazarlar**, 3.b., İstanbul: Beta Yayınları, 2001, s.127.

değerlendiren oranlar kullanılmaktadır. ABD’de yetkililerin yerinde denetiminde bankaların sermaye yeterliliğini değerlendirirken dikkate aldıkları kriterler aşağıda sıralanmaktadır:¹²⁵

- *Sermaye düzeyi ve kalitesi, bankanın genel mali durumunun banka büyüklüğü de dikkate alınarak değerlendirilmesi,*
- *Acil ek sermaye yaratılması gerektiği durumlarda kaynak imkanlarının durumu,*
- *Sorunlu varlıkların durumu ve bunlara yeterli karşılığın ayrılıp ayrılmadığı, yeniden değerlendirme koşulları,*
- *Bilançonun aktif yapısının çeşitli riskleri de içerecek şekilde ayrıştırılması. Örneğin, risk yoğunlaşması, ticaret dışı aktivitelerden kaynaklanan riskler, duran varlıkların durumu gibi,*
- *Bilanço dışı işlemlerin yarattığı risklerin değerlendirilmesi,*
- *Karlılık durumu,*
- *Bankanın büyümeye ilişkin planları,*
- *Dağıtılmamış karların büyüklüğü,*
- *Sermaye piyasalarına ve diğer sermaye kaynaklarına erişim imkanları.*

3.2.3.2. Aktif Kalitesi

Bu bileşen yoluyla bankanın aktif kalitesi değerlendirilmektedir. Burada aktif kalitesi bileşeni, bilanço dışı işlemlerin yanı sıra, kredi riskinin ve yatırım portföylerinin beraberinde getirdiği mevcut ve potansiyel kredi riskini, sahip olunan diğer varlıkların ve gayrimenkullerin kalitesini göstermektedir. Yönetim kredi riskini tanımlaması, ölçmesi, izlemesi, kontrol etmesi bu bileşen içerisinde değerlendirilmektedir.¹²⁶

Bir işletmenin sahip olduğu varlıklarının değerine ve bunların pazarlanabilmesine etki edebilecek faaliyet, piyasa, itibari, stratejik, yasa ve

¹²⁵ Şakir SAKARYA, “CAMELS Derecelendirme Sistemine Göre İMKB’deki Yerli ve Yabancı Sermayeli Bankaların Karşılaştırmalı Analizi”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Alaeddin Yavaşca Özel Sayısı, (Haziran 2010), s.14.

¹²⁶ FETTAHOĞLU ve KILIÇ, *a.g.e.*, s.97.

düzenlemelere uyum gibi riskler de dahil olmak üzere tüm diğer risklerin incelenmesi gerekmektedir. ABD’de yerinden denetçilerin bankanın aktif kalitesini değerlendirilirken dikkate almaları gereken kriterler aşağıda sunulmaktadır:¹²⁷

- *Kredi kullandırma sürecinin etkinliği / uygunluğu, şartları, yönetsel değerlendirme, kredi kullandırırken ihtiyaç duyulan risk değerlendirmesinin yapılıp yapılmaması ve bu doğrultuda gerekli teminatın alınması,*
- *Sorunlu varlıkların (takibe alınmış, tahsili gecikmiş, yeniden yapılandırılmış vb.) belirlenmesi, izlenmesi ve bu süreçte gösterilen başarı,*
- *Kredi karşılıklarının durumu, yeterli olası zarar karşılıklarının ayrılması,*
- *Kredi riskinin seviyesi ve bilanço dışı faaliyetlerde verilen teminatların, türev işlemlerin ve kredi limitlerinin incelenerek değerlendirilmesi,*
- *Kredi ve yatırım portföyünün değerlendirilmesi,*
- *Varlık yoğunlaşmasının değerlendirilmesi*
- *Sorunlu varlıkları tahsil etmede gösterilen başarı,*
- *Yönetim bilgi ve iç denetim sistemlerinin durumu.*

3.2.3.3. Yönetim Yeterliliği

Yönetim kalitesi, yönetsel kapasiteyi ve performansı temsil etmektedir. Bu derece yardımıyla yönetim kurulu ve yönetimin kendi görevleriyle ilgili olarak, kurumun faaliyetlerine ilişkin riskleri tanımlama, ölçme, izleme ve kontrol etme ve kurumun yürürlükteki yasa ve yönetmeliklere uygun güvenli ve etkili çalışmasını sağlama kabiliyeti belirlenmektedir.¹²⁸ Genellikle yönetim kurulu üyelerinin kabul edilen risk limiti seviyesi konusunda rehberlikte bulunması uygun prosedür, politika ve uygulamaların belirlenmesini sağlaması ve günlük faaliyetlere doğrudan katılması gerekmektedir. Üst düzey yönetim, yönetim kurulunun hedeflerini, amaçlarını ve risk

¹²⁷ KAYA, a.g.e., s.3.

¹²⁸ SAKARYA, a.g.e., s.14.

limitlerini işlem standartlarına dönüştüren prosedürler, politikalar ve uygulamalar geliştirmek ve uygulamakla sorumludur.¹²⁹

Bir kurumun yönetim uygulamalarında kredi riski, piyasa riski, yasal risk, likidite riski, itibari risk, stratejik risk ve diğer risklerin bazılarının ya da tümünün belirlenmesine gereksinim duyulması bu kurumun faaliyetlerinin nitelik ve kapsamına bağlı olarak değişmektedir. Başarılı yönetim uygulamaları, yönetim kurulu ve üst yönetimin aktif gözetimi, uygun politika, etkin risk izleme, yönetim bilgi sistemleri, yetenekli personel ve süreçler, kurumun büyüklüğü ve gelişmişliğini dikkate alan uygun denetim programı ve iç kontrol ortamı tarafından oluşturulmaktadır. Diğer finansal hizmet faaliyetlerinde olduğu gibi kurumun gerçekleştirdiği tüm bankacılık faaliyetlerine ilişkin olarak yönetim kurulu ve üst yönetimin yetenekleri de bu aşamada yansıtılmalıdır.¹³⁰

ABD’de yerinde denetimde bu bileşen değerlendirilirken dikkate alınması gereken kriterler aşağıda verilmektedir:¹³¹

- *Banka kararlarının yönetim kurulu tarafından desteklenme şartları,*
- *Yönetim kurulunun ve üst yönetimin faaliyetlere ait riskleri kontrol etme başarıları, stratejileri ve sektördeki gelişmelere, yeni ürün ve hizmetlere uyumu ve önderlik etme kapasiteleri,*
- *Faaliyet alanlarındaki iç kontrol sistemlerinin yeterliliği, uygun politikaların üretilme seviyesi,*
- *Bankaların yönetim bilgi ve risk sistemlerinin yapısı, büyüklüğü ve faaliyet alanlarına göre yeterliliği,*
- *Mevzuata uygun işleyiş,*

¹²⁹ FDIC, a.g.e., s.5.

¹³⁰ FDIC, a.g.e., s.5.

¹³¹ Federal Financial Institutions Examination Council, “Larg Banks Supervision”, **Comptroller’s Handbook**, http://ithandbook.ffiec.gov/media/22019/occ-comptr_handbook_large_bank_superv.pdf, may 2011, (5 January 2011), ss.69-70.

- *Banka yönetiminin denetçilerin değerlendirmelerini ve uyarılarını dikkate alması ve iyi çalışan, mevzuata uygun bir bankacılık sisteminin yaratılmasına katkı yapma istekliliği,*
- *Yönetimin başarısı ve derinliği,*
- *Üst yönetim ve yönetim kurulunda otoritenin dağılımı ve yönetim kalitesi,*
- *Bankanın genel başarısı ve risk profili*

Bazı çalışmalarda yönetim kalitesinin değerlendirilmesinde aşağıdaki konulara da dikkat edilmektedir.¹³²

- Üst yönetimin gerekli tecrübeye sahip olması çok önemlidir. Örneğin, yükselen piyasalar liberalleştikten sonra yeni ekonomideki yöntem ve araçlar farklılık göstermektedir ve banka yöneticilerinin yeni ekonomide rekabetin olduğu bir bankacılık sisteminde çalışmaya başlamaları tecrübelerinin olmadığı bir ortamdır.
- Derecelendirme kuruluşları, bankanın otoriter bir başkan tarafından mı yoksa uyumlu ve geniş bir ekip tarafından mı yönetildiğini incelemektedirler. Baskın bir başkan tarafından yürütülmesi diğer üst yöneticilerin tecrübe ve görüşlerinin dikkate alınmamasına neden olabilir ve bunun sonucunda moral düşüklüğü ortaya çıkabilir. Ayrıca sürekli stratejik kararlar alan başkanın görevden ayrılması bankayı zor durumda bırakabilir. Buna göre derecelendirme kuruluşları uyumlu ve iyi çalışan üst yöneticilerden oluşan bir ekip tarafından yönetilen bankayı tercih etmektedir.
- Bir bankada üst yöneticiler devamlı olarak değişiyorsa (işten ayrılma gibi) bu bankanın tutarlı bir strateji takip etmesi çok zordur. Banka yöneticilerinin sürekli olarak işten ayrılması, banka yönetiminde bir sorun olduğunu, çalışma koşullarının zayıf olduğunu ve diğer ciddi sorunların olduğuna bir işarettir. Bu durumda yöneticilerin kurumlarına neden bağlı olmadıkları araştırılmaktadır.

¹³² Pelin ÇELİK, “ Bankaların Risk Derecelendirmesi”, (Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, 2004), ss.113-114,

- Yönetim kurulu ve üst yöneticiler tarafından belirlenen stratejileri uygulayacak olan yöneticilerin kalitesi sorgulanmalıdır.
- İç denetimin sağlam ve iyi olması son derece önemlidir.
- Derecelendirme kuruluşları, tarafından banka yöneticilerinin özgürlüklerini sınırlandıran unsurlar incelenmelidir. Bir çok yükselen piyasada, yöneticilerin özgürce hareket etmesi kültürel unsurlar ya da ülkedeki ekonomik kalkınma seviyesine göre engellenmektedir. Örneğin, bir çok gelişmekte olan ülkede işten çıkarma neredeyse imkansızdır, böylece verimsiz personel yapısı dolayısıyla bankanın gerek maliyeti gerekse de verimliliği olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca, yöneticilerin insiyatifini engelleyen başka faktörlerde bulunmaktadır. Örneğin, 1990'lı yılların ortasında, Lübnan'da savaş sonrası, bankacılık faaliyetleri yeniden yapılandırılırken, şubeleri bilgisayar ortamında birbirine bağlamak ve ATM makinalarının kurulması telefon sisteminin yetersiz olması nedeniyle gerçekleşmemiştir.

3.2.3.4. Kazançlar

Bu bileşen kazançları miktar ve eğilim olarak değerlendirmekle beraber, aynı zamanda kazançların kalitesi ve mevcut yapının sürdürülebilirliğini etkileyen faktörleri de dikkate almaktadır. Kazançların kalitesi ve miktarı yetersiz yönetilmiş kredi riskinden, kredi ve finansal kiralama kayıpları için karşılıklara ilaveler yapılmasından ya da faiz oranlarındaki değişkenliğin kurumun kazançlarına gereğinden fazla yüklediği yüksek düzeydeki piyasa riskinden etkilenebilmektedir. Kazançların kalitesinin düşmesine, olağanüstü gelirlere olan aşırı bağımlılık, elverişsiz vergi etkisi, beklenmeyen olaylar gibi konular neden olabilir. Gelecekteki kazançların olumsuz biçimde etkilenmesine, finansman ve işletme harcamaları ile ilgili doğru tahminde bulunulamaması ya da bu harcamaların kontrol edilememesi, yanlış yönlendirilmiş veya uygunsuzca yönetilen iş stratejilerinin olması veya kötü yönetilen ve kontrol edilemeyen diğer risklere maruz kalınması gibi faktörler neden olabilir.¹³³

¹³³ FDIC, a.g.e., s.6.

ABD’de yerinde denetimde bankanın kazançları değerlendirilirken dikkate alınması gereken kriterler aşağıda sunulmaktadır.¹³⁴

- *Kazançların durumunun trende bağlı ve istikrar açısından değerlendirilmesi,*
- *Dağıtılmamış karlar yoluyla banka için yeterli sermayenin yaratılıp yaratılmadığı,*
- *Kazanç kaynakları ve kalitesi*
- *Bütçelendirme sistemleri ve yönetim bilgi sistemlerin değerlendirilmesi,*
- *Karşılık sisteminin ve yeniden değerlemenin durumu,*
- *Kazançların piyasa riskine duyarlılığı.*

3.2.3.5. Likidite Durumu

Likidite yönetiminde iki önemli faktör sözkonusudur. Birincisi, likidite talebi ve likidite arzı birbirine eşit olduğu anlara nadiren rastlanmaktadır. Bankanın sürekli olarak likidite açığı ya da fazlası mevcuttur. İkincisi ise, likidite ile karlılık arasında bir dengenin sağlanması ihtiyacının olmasıdır. Banka likidite taleplerini karşılayabilmek için kaynaklarını daha fazla likit varlıklara yönlendirmekte, diğer etkenler aynı kaldığı sürece bankanın beklenen karlılığı azalmaktadır. Aksi takdirde banka fon taleplerini karşılarken yeterli derece likit olmadığından daha fazla maliyete katlanmak mecburiyetinde kalmaktadır.¹³⁵

Bir bankanın likidite pozisyonuna değer biçilirken; fonlama ihtiyacı ile mevcut muhtemel likidite kaynaklarının kıyaslanması, kurumun büyüklüğü, karmaşıklığı ve risk profiliyle bağlantılı olarak fon yönetimi uygulamalarının yeterli olup olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Genellikle fon yönetimi uygulamaları; toplumda yasal bankacılık gereksinimlerinin ve finansal yükümlülüklerin tam ve zamanında yerine getirilebilmesi için yeterli likidite seviyesini sürdürebilmeyi sağlamalıdır. Bu uygulamalar; kurumun fon kaynaklarında beklenmeyen değişiklikleri yönetme

¹³⁴ FFIEC, a.g.e., s.70.

¹³⁵ CANBAŞ ve DOĞUKANLI, a.g.e., s.125.

yeteneğini ve likit varlıkları en az kayıpla ve hızlı bir şekilde nakite çevirme yeteneğini yansıtmalıdır. Ayrıca fon yönetimi uygulamaları, likiditenin yüksek bir maliyetle sürdürülmesini veya piyasa koşullarındaki olumsuz değişimler veya finansal kriz zamanlarında elde bulunmayan kaynaklarına aşırı bağımlı olunmamasını temin etmelidir.¹³⁶

Kısa vadeli yükümlülükleri ve beklenmedik nakit çıkışlarına cevap vermede yetersiz olan likit varlıkların, likidite riskine neden oldukları görülmektedir. Bankanın likidite pozisyonu bu bileşen aracılığıyla değerlendirilmektedir. ABD’de yerinde denetimde bu bileşen değerlendirirken göz önüne alınması gereken kriterler aşağıda sunulmuştur:¹³⁷

- *Mevduatların gelişimi ve istikrarı,*
- *Kısa vadeli oynak fonlara bağımlılık seviyesi,*
- *Para piyasaları ve benzeri fon piyasalarına erişim imkanları,*
- *Bankanın fon kaynaklarının farklılaştırma durumu (bilanço ve bilanço dışı),*
- *Varlıkların menkul kıymetlere dönüştürülebilme durumu ve ihtiyaç halinde satılabilme olanakları,*
- *Bankanın likidite durumunun kaynak yönetimindeki etkinlik, likidite stratejileri ve yönetim bilgi sistemlerini de kapsayacak şekilde değerlendirilmesi,*
- *Likidite kaynaklarının bugün ve gelecek için değerlendirilmesi ve likidite ihtiyacının bankanın durumunu ve operasyonlarını olumsuz etkilemeden giderilmesi.*

3.2.3.6. Piyasa Riskine Duyarlılık

Piyasa riski, bankanın tüm faaliyet alanındaki (bilanço içi ve bilanço dışı işlemler dahil) yapısal ve ticari riskleri kapsamaktadır. Piyasa riski, döviz kurları, faiz

¹³⁶ FDIC, a.g.e., s.7.

¹³⁷ KAYA, a.g.e., s.4.

oranları ve hisse senedi değerleri gibi piyasa fiyatlarının değişiminden kaynaklanan zararlar ve aktif/pasif yönetimi ile ilgili riskler olarak iki bölümde ifade edilebilir.¹³⁸

Piyasa riskinin kontrolü portföyün değerindeki değişimlerin, verilen limit değerler arasında tutulması anlamına gelmektedir. Piyasa riskinin kontrolü için özellikle faiz oranı riskinin ve kur riskinin belirlenmesi ve yönetilmesi gerekir. Faiz oranı riski, faiz oranlarındaki değişimden dolayı gelirin azalması riskidir. Banka bilançosundaki çoğu kalem faiz oranı değişimlerinden etkilenmektedir. Bu yönüyle düşünüldüğünde faiz oranlarındaki değişimlerin bankanın en önemli gelir ve gider kaynağı üzerinde oldukça etkili olduğu görülmektedir.¹³⁹ Kur riski ise yabancı paranın ulusal para karşısındaki olası değer değişimleri sebebiyle, bankanın gelir ve giderlerinde veya nakit akımlarında oluşabilecek değişiklikler sonucunda zarar etme olasılığıdır.

Bu bileşen, bankacılık kurumunun gelirine veya sermayesine olumsuz etki edebilecek, faiz oranlarında, kurlarda, mal fiyatlarında, hisse senedi fiyatlarındaki değişimlerden kaynaklanan piyasa riskine duyarlılığı göstermektedir. Bu bileşen değerlendirilirken yönetimin piyasa riskini belirleme, ölçme, izleme ve kontrol etme yeteneği, kurumun büyüklüğü, faaliyetlerinin türü, karmaşıklığı ve maruz kaldığı piyasa riski seviyesiyle ilişkili olarak sermaye yeterliliği ve kazançlarının dikkate alınması gerekmektedir.¹⁴⁰ Yerinde denetimde bu bileşen değerlendirilirken dikkate alınması gereken kriterler;

- *Bankanın kazançlarının ve sermayesinin ekonomik değerinin piyasa şartlarındaki olumsuz değişikliklere duyarlılığı,*
- *Banka yönetiminin bankanın maruz kaldığı piyasa riskini belirleme ve kontrol etmedeki başarısı,*
- *Bankanın ticari olmayan işlemlerde maruz kaldığı faiz riskinin yapısı,*

¹³⁸ F. ÇELİK, “Türk Bankacılığında Risk Yönetimi Yönetmeliği Dönemi ve Piyasa Riski Ölçüm Metodları”, **İktisat Dergisi**, Sayı.417, (2002), ss.61-64. 2002 Aktaran: Pelin ÇELİK, “ Bankaların Risk Derecelendirmesi”, (Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, 2004), s.105.

¹³⁹ CANBAŞ ve DOĞUKANLI, **a.g.e.**, s.125.

¹⁴⁰ FDIC, **a.g.e.**, s.7.

- *Bankanın ticaret ve döviz işlemlerinden kaynaklanan piyasa riski durumu olarak belirtilmiştir.*¹⁴¹

3.2.4. CAMELS Derecelendirme Sistemine İlişkin Literatür İncelemesi

Bankacılık Sektöründe CAMELS performans analizi sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Literatürde CAMELS Performans analiz ile ilgili yerli ve yabancı bir çok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan bir kısmına aşağıda değinilecektir.

Thomson (1991) ABD’de 1980 sonrası banka iflaslarını CAMEL derecelendirme sistemine göre incelemiştir. Bu yöntemle kısa dönem finansal raporları kullanarak yaptığı analizde başarısızlık yaşamış bankaların yaklaşık %82’ni tespit etmiştir. Ayrıca CAMEL sistemine göre bankaların sağlamlılığını belirlemiş ve sistemin erken uyarı modeli olarak da geliştirilebileceğini vurgulamıştır.¹⁴²

Cole ve Gunther (1995) uzaktan gözetim ve yerinde denetim sistemlerinin ürettiği bilgilerin geçerliliğini test etmişlerdir. Bankaların her üç ayda bir finansal rapor sunduklarını ve bunların en fazla altı ay geçerli olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre bankaların finansal raporları üç ayda bir sunulduğu gibi, CAMEL gibi denetim sistemlerinin de sonuçları üç aydan bir gözden geçirilmesi gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.¹⁴³

Hirtle ve Lopez (1999) FDIC’in bankalara ne zaman müdahale etmesi gerektiğini CAMELS analizi aracılığı ile değerlendirmişler; uzaktan gözetim sonuçlarının çok erken geçerliliğini yitirdiğine vurgu yapmışlardır. Çalışma sonucuna göre, FDIC’in CAMELS puanı üç, dört ve beş olan bankalar için yerinde denetime gitmesinin, erken uyarı görevini yaptığına dikkat çekmişlerdir.¹⁴⁴

¹⁴¹ KAYA, a.g.e., s.5.

¹⁴² James B. THOMSON, “Predicting Bank Failures in the 1980s”, **Federal Reserve Bank of Cleveland Economic Review**, Vol.27, Nu.3, (1991), ss.9-20.

¹⁴³ COLE ve GUNTHER, a.g.e., ss.13-20.

¹⁴⁴ HIRTLE ve LOPEZ, a.g.e., ss.1-19.

Derviz ve Podpiera (2004) Çek Cumhuriyeti Bankacılık Sektörü'nün aktif büyüklüğü bakımından yaklaşık %60'ını oluşturan üç bankanın CAMELS derecelendirme sonuçlarını Standard and Poor's tarafından verilen değerler ile kıyaslamışlardır. Logit modellerin kullanıldığı çalışmada, uzun vadede benzer sonuçların çıktığı tespit edilmiştir.¹⁴⁵

Gilbert ve diğerleri (2000) ABD'de banka iflaslarını CAMELS Analizine göre incelemişler. Çok sayıda banka iflaslarının yaşandığı 1989-1991 yılları uygulama alanı seçilmiştir. Analiz sonuçlarına göre CAMELS notu 4 ve 5 olan bankaların yaklaşık %30'u iflas etmiştir. Çalışmada, uzaktan gözetim sistemlerinin banka başarısızlıklarının tahmin edilmesinde önemli bir erken uyarı görevi üstlenebileceği yargısına ulaşılmıştır.¹⁴⁶

Kaya (2001) çalışmasında Türk Bankacılık Sektöründe CAMELS analizini uygulamıştır. Çalışmada gözlem yılları olarak 1997 ve 2000 kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, CAMELS sisteminin bileşenlerinin 2000 yılında 1997 yılına göre kötüleştiği, 1997 yılında aktif büyüklüğüne göre küçük bankaların daha iyi performans sergilediği, ancak, bu yapının 2000 yılında büyük bankalar lehine değiştiği görülmüştür. Çalışmada bankaların 1997 yılında aldıkları CAMELS değeri ile TMSF bünyesine alınma olasılıkları arasındaki ilişki incelenmiş ve bankaların aldıkları CAMELS notu yükseldiçe TMSF bünyesine alınma olasılıklarının düştüğü belirlenmiştir.¹⁴⁷

Ersoy (2003), TMSF'ye devredilen Özel Sermayeli Bankaların, yaşanan krizlerden ve TMSF'ye devredilmeden önce nasıl bir finansal yapıya sahip olduklarını, performanslarını ve risklilik düzeylerini CAMELS derecelendirme sistemine göre tespit etmeye çalışmış ve bu bankalar TMSF'ye devredilmeyen bankalar ile karşılaştırılmıştır. Analiz sonucuna göre, fona devredilen bankaların, fona devredilmeden ve yaşanan

¹⁴⁵ A. DERVİZ ve J. PODPIERA, “Predicting Bank CAMELS and Standard and Poor's Ratings: The Case of Czech Republic”, Czech National Bank Working Papers Series, (2004), ss.1-25.

¹⁴⁶ R. Alton GİBERT ve diğerleri, “The Role of Downgrade Model in Bank Surveillance”, Federal Reserve Banks of St.Louis Working Papers Series, (2000), ss.1-34.

¹⁴⁷ KAYA. a.g.e., ss. 1-19.

krizlerden önce fona devredilmeyen bankalara oranla, genel olarak kötü bir performans gösterdikleri ve mali yapılarının sağlam olmadığı ortaya çıkmıştır.¹⁴⁸

Kılıç ve Fettahoğlu (2005) Türk Bankacılık Sektörü'nün Performansını CAMELS derecelendirme sistemine göre yerli ticari banka, yabancı ticari banka, kamu ticari banka, kalkınma ve yatırım banka grupları bazında incelemiştir. Sektörün performansının giderek iyileştiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, CAMELS derecelendirme sistemi temelleri üzerine kurulan “Bankacılık Sektörü Performans Endeksi” olarak adlandırılan bileşik endeks yönteminin, Türk Bankacılık Sektörü'nün yakın geçmişinde yaşanan gelişmeleri açıkladığı, bir erken uyarı sistemi şeklinde çalışarak sorunları büyümeden belirlediği ve gerekli önlemlerin alınması konusunda kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.¹⁴⁹

Bir başka çalışmada (2008) Çinko ve Avcı referans göstergeler kullanarak banka iflaslarını belirlemeye çalışmışlardır. CAMELS bileşenlerini oluşturan finansal oranlar yardımıyla, 2001 yılında TMSF'ye devredilen bankaları diskriminant analizi, lojistik regresiyon ve yapay sinir ağları modelleri kullanarak tahmin etmeye çalışmışlardır. Analiz sonucuna göre, bir bankanın TMSF'ye devrinin temsili CAMELS oranları kullanılarak tahmin edilebilmesinin mümkün olmadığı ortaya çıkmıştır.¹⁵⁰

Sakarya (2010) ise, çalışmasında hisse senetleri İMKB'de işlem gören yerli ve yabancı sermayeli bankaların performanslarını CAMELS derecelendirme sistemine göre karşılaştırmalı olarak analiz etmiş ve çıkan sonuçlara göre Türk Bankacılık Sektörüne ilişkin bazı değerlendirmelerde bulunmuştur.¹⁵¹

Şen ve Solak (2010) Türkiye'de faaliyette bulunan ticari bankaların performanslarını CAMELS derecelendirme sistemi aracılığıyla ölçmüşlerdir. Ayrıca çalışmada CAMELS sisteminin bankacılık krizlerini tahmin etmede başarılı olup

¹⁴⁸ Ersan ERSOY, “CAMEL Derecelendirme Sistemi'ne Göre TMSF'ye Devredilen ve Devredilmeyen Bankaların Karşılaştırmalı Analizi”, **Activ Bankacılık ve Finans Dergisi**, (Eylül-Ekim 2003), ss.1-9.

¹⁴⁹ FETTAHOĞLU ve KILIÇ, **a.g.e.**, ss.89-128.

¹⁵⁰ Murat ÇINKO ve Emine AVCI, “CAMELS Derecelendirme Sistemi ve Türk Bankacılık Sektörü'nde Başarısızlık Tahmini”, **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar**, Cilt. 2, No.2, (2008), ss.25-44.

¹⁵¹ SAKARYA, **a.g.e.**, ss.7-21.

olmadığını test etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, ticari bankaların performanslarında 2001 krizi sonrasında bir iyileşme yaşandığı ve CAMELS sistemi krizin zamanını tam olarak tahmin etmede yetersiz kalsa da, bankaların riskliliğini ölçmede oldukça başarılı olduğu tespit edilmiştir.¹⁵²

¹⁵² Ali ŞEN ve Süleyman SOLAK, “Ticari Bankacılık Sektörünün CAMELS Analizi: Türkiye Örneği”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Cilt.48, No.554, (Nisan 2011), ss.51-68.

IV. BÖLÜM

AZERBAIJAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN CAMELS PERFORMANS ANALİZİ

4.1. Analizin Amacı ve Kapsamı

Ekonominin en önemli yapıtaşlarından olan bankalar, uygulamakta oldukları politikaların etkinliğinin izlenmesi, ölçülmesi ve muhtemel risklere karşı gerekli önlemlerin zamanında ve yerinde alınabilmesi için bir çok ekonomik veriyi kullanmaktadır. Bu göstergeler aracılığıyla bankaların mevcut durumu izlenmekte ve değerlendirilmekte, ayrıca geleceğe yönelik politika alternatifleri de oluşturulmaktadır. Fakat, bankaların amaç fonksiyonunda yer alan ölçütlerin tek bir gösterge ile gösterilmesi veya izlenmesi genellikle zordur. Bu sorunun çözüm yöntemlerinden biri olarak “bileşik gösterge” yaklaşımı uzun bir süredir gelişmiş ülkeler tarafından kullanılmaktadır. Bu çerçevede bankalar, belirledikleri amaçlara ulaşmada oluşturdukları politikaların işleyip işlemediğini test etmek için CAMELS Analizini kullanmaktadırlar.

Azerbaycan Bankacılık Sektörü’nün performansının genel hatlarıyla takibinin yapılmasında bileşik gösterge yaklaşımı temelleri üzerine kurulan Bankacılık Sektörü Performans Endeksi kullanılması amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada, Azerbaycan Bankacılık Sektörü Performans Endeksi’nin hesaplanmasında CAMELS analizinin temel ölçütleri olarak tespit edilen bileşenlerine ait finansal oranlar kullanılmaktadır. CAMELS analizinin geleneksel yöntemi olan 1-5 arası ölçek kullanmak yerine, seçilen göstergeler öncelikle ait oldukları bileşende endekse dönüştürülecek, daha sonra ise bu endekslerin ağırlıklı ortalamaları alınarak bileşik endeks hesaplanacaktır. Bankaların söz konusu 5 kategoriye ayrılması için de aynı bileşik endeks değerinin kullanılacak olması nedeniyle 1-5 arası sınıflandırmanın yapılması çalışmada yapılacak analizler açısından ilave bir fayda sağlamayacağı düşünülmüştür.

Çalışmada, Azerbaycanda faaliyet gösteren verilerine ulaştığımız 10 adet yerli ve 10 adet yabancı sermayeli ticari bankaların 2007-2010 yılları arasındaki performansları CAMELS analizi aracılığıyla yapılmaktadır. Söz konusu bankalar piyasada aktif büyüklüklerine göre Azerbaycan bankacılık sektörünün yaklaşık %73'ünü oluşturmaktadır. Analizde kullanılan yerli sermayeli ticari bankaların aktif büyüklükleri yaklaşık %50, yabancı sermayeli bankaların aktif büyüklükleri ise yaklaşık %23'tür. Bu nedenle bu bankaların sektörü temsil yetkisi yüksektir. 2007 dönemi öncesi Azerbaycan bankalarına ait verilere ulaşılamadığından analiz dönemi 2007-2010 aralığı olarak incelenmiştir.

4.2. Analizin Veri Seti ve Metodolojisi

Çalışmada kullanılan verilerin bir kısmı Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın internet sayfasında yayımlanan Aylık İstatistik Bültenlerden ve yıllık raporlardan sağlanmıştır. Bir diğer kısmı ise Azerbaycan Bankalar Birliği (Azerbaycan Banklar Assosiasiyası)'nin yayımladığı "Azerbaycan Cumhuriyeti Bankacılık Sistemi Hakkında Genel Malumat Toplusu" raporu, Bankalar ve İşdünyası (Banklar ve Biznes) Dergisinden, bankaların internet sitesi ve yayımladıkları yıllık raporlar gibi çeşitli kaynaklardan sağlanmıştır.

Araştırmada öncelikle, Azerbaycan'da faaliyette bulunan ticari bankaların 2007-2010 yıllarına ilişkin CAMELS ana bileşenlerinin alt oranları olacak biçimde toplam 18 finansal oran (referans gösterge) tespit edilmiş, bu finansal oranlar ve CAMELS bileşenlerine belirli ağırlıklar verilmiştir. Söz konusu finansal oranların tespit edilmesinde ve ağırlıklandırılmasında konu ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar ile Azerbaycan Bankacılık Sektörünün yapısı ve mevcut durumu dikkate alınmıştır. Bahsi geçen referans göstergeler ve ağırlıklandırmalar aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 11: CAMELS Analizinde Kullanılan Referans ve Göstergeler Ağırlıkları

CAMELS		Ağırlıklar
DEĞİŞKENLER		
C-CAPITAL (Sermaye Yeterliliği Oranları)	SYO	%20
Özkaynaklar / Toplam Aktifler	SYO1	%35
(Özkaynaklar-Duran Aktifler) / Toplam Aktifler	SYO2	%35
Özkaynaklar / (Mevduat + Mevduat Dışı kaynaklar)	SYO3	%30
A-ASSET (Aktif Kalitesi Oranları)	AKO	%20
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	AKO1	%25
Krediler / Toplam Aktifler	AKO2	%45
Toplam Krediler / Toplam Mevduat	AKO3	%30
M-MANAGEMENT (Yönetim Yeterliliği Oranları)	YYO	%10
Şube Başına Net Kar	YYO1	%40
Faiz Dışı Gelirler / Faiz Dışı Giderler	YYO2	%25
Faiz Dışı Giderleri / Toplam Aktifler	YYO3	%35
E- EARNINGS (Karlılık Oranları)	KO	%15
Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar	KO1 (ROE)	%35
Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler	KO2 (ROA)	%35
Toplam Gelirler / Toplam Giderler	KO3	%30
L-LIQUIDITY (Likidite Oranları)	LO	%25
Likit Aktifler / (Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar)	LO1	%30
Özkaynaklar / Mevduatlar	LO2	%40
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	LO3	%30
S-SENSITIVITY (Piyasa Riskine Duyarlılık Oranları)	DO	%10
Net Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler	DO1	%45
Menkul Kıymet Portföyü/ Toplam Aktifler	DO2	%25
Menkul Kıymet Portföyü / Toplam Krediler	DO3	%30
Toplam:		%100

Bu aşamada, bankaların seçilen göstergelere göre durumlarının karşılaştırılabilmesi için referans göstergeler hesaplanmıştır. Bunun için öncelikle Azerbaycan’ da faaliyet gösteren tüm ticari bankaların her bir yılda ilgili her bir finansal

oranı için aritmetik ortalama değeri referans değer olarak hesaplanmıştır. Referans değerler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 12: CAMELS Analizine Göre Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Referans Değerleri

CAMELS		Referans Değeri			
DEĞİŞKENLER		2010	2009	2008	2007
C-CAPITAL (Sermaye Yeterliliği Oranları)	SYO				
Özkaynaklar / Toplam Pasifler	SYO1	16,3	17,2	16,6	16,3
(Özkaynaklar-Duran Aktifler) / Toplam Aktifler	SYO2	8,3	10,0	8,8	16,3
Özkaynaklar / (Mevduat + Mevduat Dışı kaynaklar)	SYO3	17,3	19,6	19,0	18,9
A-ASSET (Aktif Kalitesi Oranları)	AKO				
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	AKO1	8,1	7,2	7,5	7,0
Krediler / Toplam Aktifler	AKO2	68,4	73,4	70,4	69,6
Toplam Krediler / Toplam Mevduat	AKO3	172,8	199,4	178,3	136,2
M-MANAGEMENT (Yönetim Yeterliliği Oranları)	YYO				
Şube Başına Net Kar	YYO1	503,1	404,5	325,4	579,3
Faiz Dışı Gelirler / Faiz Dışı Giderler	YYO2	60,2	62,6	79,3	87,9
Faiz Dışı Giderleri / Toplam Aktifler	YYO3	2,0	3,5	3,5	3,5
E EARNINGS (Karlılık Oranları)	KO				
Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar	KO1 (ROE)	8,6	19,4	22,6	17,6
Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler	KO2 (ROA)	1,2	2,8	2,9	2,6
Toplam Gelirler / Toplam Giderler	KO3	132,3	147,2	157,3	159,1
L-LIQUIDITY (Likidite Oranları)	LO				
Likit Aktifler / (Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar)	LO1	17,9	13,6	16,6	17,4
Özkaynaklar / Mevduatlar	LO2	41,2	46,7	42,0	31,9
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	LO3	15,0	11,2	14,0	14,6
S-SENSITIVITY (Piyasa Riskine Duyarlılık Oranları)	DO				
Net Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler	DO1	3,8	4,9	5,2	4,6
Menkul Kıymet Portföyü/ Toplam Aktifler	DO2	7,0	6,7	7,3	6,2
Menkul Kıymet Portföyü / Toplam Krediler	DO3	7,5	9,2	10,3	9,0

Referans değerler belirlendikten sonra bankacılık sektöründe yer alan ticari bankaların analiz dönemine ait gerçekleşen değerleri hesaplanmaktadır. Bundan sonraki

aşamada, gerçekleşen değerler referans göstergelerine bölünüp 100 ile çarpılarak endeks değeri oluşturulmaktadır. Örneğin, özkaynaklar/toplam pasifler oranının referans değeri 16,3'tür. Buna göre özkaynaklar/toplam pasifler oranı 13,7 olarak gerçekleşen bir bankanın endeks değeri $83,7 [(13,7/16,3)*100]$ olmaktadır.

Bütün bankalara ait referans göstergeler için endeks değerler hesaplandıktan sonra gerçekleşen değerlerle endeks değerleri kümeleri arasındaki korelasyon katsayıları hesaplanmaktadır. Korelasyon katsayısının aldığı değer artı veya eksi değer almasına göre ilişkinin yönü “+” veya “-” olarak belirlenmektedir. Gösterge ile ilgili CAMELS bileşeni arasındaki ilişkinin yönüne bağlı olarak bankaların performansı artı değer (sapma değer) olarak bulunmaktadır. Sapma değeri ilişkinin yönü “+” olduğu zaman $\text{Sapma değeri} = \text{Endeks Değeri} - 100$ formülüyle, ilişkinin yönü “-” olduğu zaman ise $\text{Sapma değeri} = 100 - \text{Endeks Değeri}$ formülüyle hesaplanmaktadır. Örneğin, özkaynaklar/toplam pasifler oranı endeks değeri 83,7 olan bankanın ilişki yönü “+” olduğuna göre sapma değeri $83,7 - 100 = -16,3$ olarak bulunmaktadır. İlişki yönünün “-” olması durumunda ise sapma değeri $100 - 83,7 = 16,3$ olarak gerçekleşecektir.¹⁵³

İlgili bileşenin tüm göstergeleri için sapma değeri hesaplandıktan sonra, her bir bileşeni meydana getiren rasyolara ait sapma değerler ilgili rasyoya ait katsayılarıyla çarpılmaktadır. Elde edilen değerler her bir bileşen bünyesinde toplanmaktadır. Bu işlemde elde edilen her toplam ilgili bileşenin CAMELS değerini vermektedir. Son olarak CAMELS sistemini meydana getiren her bir bileşen için belirlenen ağırlıklar ilgili bileşen değeri ile çarpılmakta ve bu çarpımların toplanmasıyla ulaşılan sonuç toplam CAMELS performansını vermektedir. Analizde kullanılan metodoloji aşağıdaki tabloda özet bir şekilde sunulmuştur.

¹⁵³ KAYA, a.g.e., s.6.

Tablo 13: CAMELS Puanlarının Hesaplanması

Değişkenler	İlişkinin Yönü	Ağırlık	Referans Değer	Birim Gerçekleşen Değeri	Endeks Değeri	Sapma Değeri	CAMELS Değeri
1	2	3	4	5	6	7	8
Analize tabi tutulacak finansal oranlar	İlişkinin yönü (+) veya (-)	Ağırlıklar araştırmacı tarafından subjektif olarak belirlenir	Ticari bankaların aritmetik ortalama değerleri	Analiz edilecek ticari bankaların göstergeleri	$(5/4)*100$	Eğer ilişkinin yönü="+"; 6-100, eğer ilişkinin yönü="-"; 100-6	$7*1$

4.3. Azerbaycan Bankacılık Sektörünün CAMELS Performans Analizi Uygulaması ve Değerlendirilmesi

Analiz kapsamında öncelikle yerli sermayeli bankaların, ardından yabancı sermayeli bankaların bankaların CAMELS Analizi uygulaması ve sonuçları ayrı ayrı olarak aşağıda incelenecektir.

4.3.1. Yerli Sermayeli Bankaların CAMELS Performans Analizi Uygulaması ve Değerlendirilmesi

Azerbaycan'da faaliyet gösteren 10 adet yerli sermayeli bankaların 2007-2010 dönemine ait herbir yıl bazında CAMELS Analizi uygulaması sonuçları tablolar halinde aşağıda yer almaktadır

Tablo 14: Yerli Sermayeli Bankaların 2007 Yılı CAMELS Analiz Sonuçları

CAMELS	İliş. Yönü	Ağır.	Refer. Değer.	Yerli Ser. B.	Endek. Değeri	Sapma Değeri	CAMELS Değeri
DEĞİŞKENLER							
C-CAPITAL (Sermaye Yeterliliği Oranları)	+	%20					-19,7
Özkaynaklar / Toplam Pasifler	+	%35	16,3	15,3	93,9	-6,1	-2,1
(Özkaynaklar-Duran Aktifler) / Toplam Aktifler	+	%35	16,3	8,4	51,7	-48,3	-16,9
Özkaynaklar / (Mevduat + Mevduat Dışı kaynaklar)		%30	18,9	18,5	98,0	-2,0	-0,6
A-ASSET (Aktif Kalitesi Oranları)	+	%20					-3,9
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	+	%25	7,0	7,6	108,3	8,3	2,1
Krediler / Toplam Aktifler	+	%45	69,6	63,3	90,9	-9,1	-4,1
Toplam Krediler / Toplam Mevduat	-	%30	136,2	144,6	106,2	-6,2	-1,9
M-MANAGEMENT (Yönetim Yeterliliği Oranları)	+	%10					-53,8
Şube Başına Net Kar	+	%40	579,3	389,1	67,2	-32,8	-13,1
Faiz Dışı Gelirler / Faiz Dışı Giderler	-	%25	87,9	148,1	168,5	-68,5	-17,1
Faiz Dışı Giderleri / Toplam Aktifler	-	%35	3,5	5,9	167,1	-67,1	-23,5
E EARNINGS (Karlılık Oranları)	+	%15					8,1
Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar (ROE)	+	%35	17,6	20,4	115,9	15,9	5,6
Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler (ROA)	+	%35	2,6	2,3	88,5	-11,5	-4,0
Toplam Gelirler / Toplam Giderler	+	%30	159,1	194,1	122,0	22,0	6,6
L-LIQUIDITY (Likidite Oranları)	+	%25					12,2
Likit Aktifler / (Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar)	+	%30	17,4	18,9	108,7	8,7	2,6
Özkaynaklar / Mevduatlar	+	%40	31,9	38,4	120,2	20,2	8,1
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	+	%30	14,6	15,3	105,1	5,1	1,5
S-SENSITIVITY (Piyasa Riskine Duyarlılık Oranları)	+	%10					19,0
Net Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler	+	%45	4,6	3,9	84,8	-15,2	-6,8
Menkul Kıymet Portföyü/ Toplam Aktifler	-	%25	6,2	1,7	27,4	72,6	18,1
Menkul Kıymet Portföyü / Toplam Krediler	-	%30	9,0	6,7	74,4	25,6	7,7
TOPLAM:					%100		-3,9

Tablo 15: Yerli Sermayeli Bankaların 2008 Yılı CAMELS Analiz Sonuçları

CAMELS	İliş. Yönü	Ağır.	Refer. Değer.	Yerli Ser. B.	Endek. Değeri	Sapma Değeri	CAMELS Değeri
DEĞİŞK.							
C-CAPITAL (Sermaye Yeterliliği Oranları)	+	%20					-25,9
Özkaynaklar / Toplam Pasifler	+	%35	16,6	13,5	81,3	-18,7	-6,6
(Özkaynaklar-Duran Aktifler) / Toplam Aktifler	+	%35	8,8	5,1	57,2	-42,8	-15,0
Özkaynaklar / (Mevduat + Mevduat Dışı kaynaklar)	+	%30	19,0	16,2	85,5	-14,5	-4,4
A-ASSET (Aktif Kalitesi Oranları)	+	%20					6,6
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	+	%25	7,5	8,8	117,1	17,1	4,3
Krediler / Toplam Aktifler	-	%45	70,4	70,7	100,4	0,4	0,2
Toplam Krediler / Toplam Mevduat	-	%30	178,3	165,7	92,9	7,1	2,1
M-MANAGEMENT (Yönetim Yeterliliği Oranları)	+	%10					-14,2
Şube Başına Net Kar	+	%40	325,4	442,7	136,0	36,0	14,4
Faiz Dışı Gelirler / Faiz Dışı Giderler	-	%25	79,3	148,6	187,3	-87,3	-21,8
Faiz Dışı Giderleri / Toplam Aktifler	-	%35	3,5	4,2	119,3	-19,3	-6,7
E EARNINGS (Karlılık Oranları)	+	%15					-31,8
Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar (ROE)	+	%35	22,6	11,1	49,2	-50,8	-17,8
Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler (ROA)	+	%35	2,9	1,6	55,2	-44,8	-15,7
Toplam Gelirler / Toplam Giderler	+	%30	157,3	166,2	105,6	5,6	1,7
L-LIQUIDITY (Likidite Oranları)	+	%25					-17,8
Likit Aktifler / (Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar)	+	%30	16,6	14,2	85,4	-14,6	-4,4
Özkaynaklar / Mevduatlar	+	%40	42,0	32,7	77,7	-22,3	-8,9
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	+	%30	14,0	11,9	84,9	-15,1	-4,5
S-SENSITIVITY (Piyasa Riskine Duyarlılık Oranları)	+	%10					41,4
Net Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler	+	%45	5,2	4,8	92,7	-7,3	-3,3
Menkul Kıymet Portföyü/ Toplam Aktifler	-	%25	7,3	1,2	15,8	84,2	21,0
Menkul Kıymet Portföyü / Toplam Krediler	-	%30	10,3	2,2	21,2	78,8	23,6
TOPLAM:					%100		-10,4

Tablo 16: Yerli Sermayeli Bankaların 2009 Yılı CAMELS Analiz Sonuçları

CAMELS	İliş. Yönü	Ağır.	Refer. Değer.	Yerli Ser. B.	Endek. Değeri	Sapma Değeri	CAMELS Değeri
DEĞİŞKENLER							
C-CAPITAL (Sermaye Yeterliliği Oranları)	+	%20					-25,2
Özkaynaklar / Toplam Pasifler	+	%35	17,2	14,1	82,1	-17,9	-6,3
(Özkaynaklar-Duran Aktifler) / Toplam Aktifler	+	%35	10,0	6,2	61,9	-38,1	-13,3
Özkaynaklar / (Mevduat + Mevduat Dışı kaynaklar)		%30	19,6	16,0	81,4	-18,6	-5,6
A-ASSET (Aktif Kalitesi Oranları)	+	%20					6,0
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	+	%25	7,2	7,9	109,7	9,7	2,4
Krediler / Toplam Aktifler	-	%45	73,4	69,5	94,7	-5,3	-2,4
Toplam Krediler / Toplam Mevduat	-	%30	199,4	160,1	80,3	19,7	5,9
M-MANAGEMENT (Yönetim Yeterliliği Oranları)	+	%10					-34,8
Şube Başına Net Kar	+	%40	404,5	403,2	99,7	-0,3	-0,1
Faiz Dışı Gelirler / Faiz Dışı Giderler	-	%25	62,6	120,7	192,8	-92,8	-23,2
Faiz Dışı Giderleri / Toplam Aktifler	-	%35	3,5	4,7	132,8	-32,8	-11,5
E EARNINGS (Karlılık Oranları)	+	%15					-28,2
Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar (ROE)	+	%35	19,4	11,0	56,9	-43,1	-15,1
Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler (ROA)	+	%35	2,8	1,5	53,8	-46,2	-16,2
Toplam Gelirler / Toplam Giderler	+	%30	147,2	162,1	110,2	--10,2	3,0
L-LIQUIDITY (Likidite Oranları)	+	%25					-4,3
Likit Aktifler / (Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar)	+	%30	13,6	15,2	111,7	11,7	3,5
Özkaynaklar / Mevduatlar	+	%40	46,7	32,2	69,0	-31,0	-12,4
Likit Aktifler / Toplam Aktifler		%30	11,2	12,9	115,2	15,2	4,6
S-SENSITIVITY (Piyasa Riskine Duyarlılık Oranları)	+	%10					28,6
Net Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler	+	%45	4,9	4,9	101,2	1,2	0,6
Menkul Kıymet Portföyü/ Toplam Aktifler	-	%25	6,7	2,6	38,7	61,3	15,3
Menkul Kıymet Portföyü / Toplam Krediler	-	%30	9,2	5,3	57,5	42,5	12,7
TOPLAM:					%100		-9,8

Tablo 17: Yerli Sermayeli Bankaların 2010 Yılı CAMELS Analiz Sonuçları

CAMELS	İliş. Yönü	Ağır.	Refer. Değer.	Yerli Ser. B.	Endek. Değeri	Sapma Değeri	CAMELS Değeri
DEĞİŞKENLER							
C-CAPITAL (Sermaye Yeterliliği Oranları)	+	%20					-28,7
Özkaynaklar / Toplam Pasifler	+	%35	16,3	13,7	83,7	-16,3	-5,7
(Özkaynaklar-Duran Aktifler) / Toplam Aktifler	+	%35	8,3	3,9	47,6	-52,4	-18,3
Özkaynaklar / (Mevduat + Mevduat Dışı kaynaklar)	+	%30	17,3	14,6	84,3	-15,7	-4,7
A-ASSET (Aktif Kalitesi Oranları)	+	%20					6,7
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	+	%25	8,1	9,6	118,1	18,1	4,5
Krediler / Toplam Aktifler	+	%45	68,4	66,1	96,6	-3,4	-1,5
Toplam Krediler / Toplam Mevduat	-	%30	172,8	151,3	87,6	12,4	3,7
M-MANAGEMENT (Yönetim Yeterliliği Oranları)	+	%10					-75,4
Şube Başına Net Kar	+	%40	503,1	246,2	48,9	-51,1	-20,4
Faiz Dışı Gelirler / Faiz Dışı Giderler	-	%25	60,2	111,6	185,4	-85,4	-21,4
Faiz Dışı Giderleri / Toplam Aktifler	-	%35	2,0	4,0	196,1	-96,1	-33,6
E EARNINGS (Karlılık Oranları)	+	%15					-8,5
Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar (ROE)	+	%35	8,6	7,3	84,4	-15,6	-5,5
Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler (ROA)	+	%35	1,2	1,0	80,8	-19,2	-6,7
Toplam Gelirler / Toplam Giderler	=	%30	132,3	148,4	112,2	12,2	3,6
L-LIQUIDITY (Likidite Oranları)	+	%25					-16,2
Likit Aktifler / (Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar)	+	%30	17,9	16,4	91,7	-8,3	-2,5
Özkaynaklar / Mevduatlar	+	%40	41,2	30,1	73,2	-26,8	-10,7
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	+	%30	15,0	13,5	90,2	-9,8	-2,9
S-SENSITIVITY (Piyasa Riskine Duyarlılık Oranları)	+	%10					6,5
Net Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler	+	%45	3,8	3,4	90,5	-9,5	-4,3
Menkul Kıymet Portföyü/ Toplam Aktifler	-	%25	7,0	4,0	57,1	42,9	10,7
Menkul Kıymet Portföyü / Toplam Krediler	-	%30	7,5	7,5	99,7	0,3	0,1
TOPLAM:					%100		-16,6

Tablo 18: Yerli Sermayeli Bankaların CAMELS Puanları

CAMELS	2007	2008	2009	2010	Ortalama
DEĞİŞKENLER					
C-CAPITAL (Sermaye Yeterliliği Oranları)	-19,7	-25,9	-25,2	-28,7	-24,9
Özkaynaklar / Toplam Pasifler	-2,1	-6,6	-6,3	-5,7	-5,2
(Özkaynaklar-Duran Aktifler) / Toplam Aktifler	-16,9	-15,0	-13,3	-18,3	-15,9
Özkaynaklar / (Mevduat + Mevduat Dışı kaynaklar)	-0,6	-4,4	-5,6	-4,7	-3,8
A-ASSET (Aktif Kalitesi Oranları)	-3,9	6,6	6,0	6,7	3,8
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	2,1	4,3	2,4	4,5	3,3
Krediler / Toplam Aktifler	-4,1	0,2	-2,4	-1,5	-2,0
Toplam Krediler / Toplam Mevduat	-1,9	2,1	5,9	3,7	2,5
M-MANAGEMENT (Yönetim Yeterliliği Oranları)	-53,8	-14,2	-34,8	-75,4	-44,5
Şube Başına Net Kar	-13,1	14,4	-0,1	-20,4	-4,8
Faiz Dışı Gelirler / Faiz Dışı Giderler	-17,1	-21,8	-23,2	-21,4	-20,9
Faiz Dışı Giderleri / Toplam Aktifler	-23,5	-6,7	-11,5	-33,6	-18,8
E EARNINGS (Karlılık Oranları)	8,1	-31,8	-28,2	-8,5	-15,1
Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar (ROE)	5,6	-17,8	-15,1	-5,5	-8,2
Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler (ROA)	-4,0	-15,7	-16,2	-6,7	-10,7
Toplam Gelirler / Toplam Giderler	6,6	1,7	3,0	3,6	3,7
L-LIQUIDITY (Likidite Oranları)	12,2	-17,8	-4,3	-16,2	-6,5
Likit Aktifler / (Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar)	2,6	-4,4	3,5	-2,5	-0,2
Özkaynaklar / Mevduatlar	8,1	-8,9	-12,4	-10,7	-6,0
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	1,5	-4,5	4,6	-2,9	-0,3
S-SENSITIVITY (Piyasa Riskine Duyarlılık Oranları)	19,0	41,4	28,6	6,5	23,9
Net Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler	-6,8	-3,3	0,6	-4,3	-3,5
Menkul Kıymet Portföyü/ Toplam Aktifler	18,1	21,0	15,3	10,7	16,3
Menkul Kıymet Portföyü / Toplam Krediler	7,7	23,6	12,7	0,1	11,0
TOPLAM:	-3,9	-10,4	-9,8	-16,6	-10,2

4.3.1.1. Sermaye Yeterliliği

Yerli sermayeli bankaların sermaye yeterliliği bileşenine ilişkin hesaplamalara bakıldığında incelenen dönemde kötü bir performans gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Bu bileşenin -24,9 ortalama değerle ikinci en kötü performans sergilediği gözükmemektedir. Söz konusu bileşen 2010 yılında en düşük değer alırken 2007 senesinde en yüksek değer almıştır. Azerbaycan bankacılık sektöründe 2007-2010 döneminde genel olarak özkaynaklardaki ufak düşüslere rağmen borç kaleminin daha yüksek oranda arttığı gözlemlenmiştir.

Bu bileşende en önemli ağırlığa sahip olan (Özkaynaklar-Duran Aktifler)/Toplam Aktifler oranı ilgili bileşen bazında yerli sermayeli bankaların performanslarının yüksek değer almasında en önemli paya sahip olmaktadır. Söz konusu gösterge analiz dönemi içinde inişli çıkışlı performans göstererek negatif değerler almıştır. Sermaye yeterliliği performansını ölçmede kullanılan tüm finansal oranlar performans açısından negatif değer almışlardır. Sonuç olarak, yerli sermayeli bankaların sermaye yeterliliği bileşeni açısından kötü bir performans sergilediği ortaya çıkmaktadır.

4.3.1.2. Aktif Kalitesi

Çalışma döneminde bankaların aktif kalitesinde iyileşme yaşanmıştır. Bahsedilen bileşen 2007 yılında negatif değer alırken daha sonraki yıllarda bir yükseliş göstererek pozitif değerler almıştır. Reel sektörün büyümesiyle artan kredi talepleri ve bankaların kredi kullandırırken daha hassas davranması aktif kalitesinin iyileşme nedenlerine örnek verebilmektedir.

Aktif bileşeninin alt rasyolarına bakıldığında analiz döneminde bütün alt rasyoların sadece 2008 yılında pozitif değerler aldıkları ortaya çıkmaktadır. Duran Aktifler/Toplam Aktifler oranı 2007 yılında 2,1 değer alırken 2010 yılında 4,5 değer almış, Krediler/Toplam Aktifler oranı ise inişli çıkışlı bir seyir sergileyerek -4,1 ve 0,2 değerleri arasında performans göstermiştir.

Netice itibariyle, yerli sermayeli bankaların aktif kalitesi performansı açısından sorunlar yaşadığı söylenebilir. Söz konusu bileşen incelenen dönemde 3,8 pozitif değer olarak marjinal bir performans sergilediği ortaya çıkmaktadır.

4.3.1.3. Yönetim Yeterliliği

Yönetim Yeterliliği bileşeninin incelenen dönemde ortalama performansının -44,5 olduğu görülmektedir. Söz konusu bileşen 2007-2010 analiz döneminde inişli çıkışlı bir performans sergilemiştir. 2007 yılında yönetim bileşeni -53,8 değere sahipken, 2008 yılında bir yükseliş yaşayarak -14,2 değerini almış, daha sonraki yıllarda ise daha fazla düşüş yaşamıştır.

Yönetim Yeterliliği rasyoları incelendiğinde en iyi performansı Şube Başına Net Kar rasyosunun gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Bahsi geçen rasyo 2007-2010 dönemi boyunca -20,4 ile 14,4 değerleri arasında bir performans ortaya koymuştur. Faiz Dışı Gelirler/Faiz Dışı Giderler rasyosu 2007 yılında -17,1 değeri, 2008 yılında düşüş yaşayarak -21,8'e gerilemiş, 2009 yılında yeniden bir düşüş yaşamış ancak 2010 yılında ise, bir ivme kazanarak -21,4 değerine yükselmiştir. Faiz Dışı Giderler/Toplam Aktifler rasyosu ise analiz döneminde hep negatif değer almış ve 2010 yılında en düşük performansını göstererek inişli çıkışlı bir durum sergilemiştir.

4.3.1.4. Karlılık

Analiz döneminde yerli sermayeli bankaların Kazançlar bileşeni -15,1 ortalama değerle kötü bir performans göstermiştir. Söz konusu bileşende incelenen dönem boyunca tek pozitif değer 2007 yılında gözlenmektedir. Bu bileşen 2007 yılında -8,1 değeri, 2008 yılında -31,8 değeri, 2009 yılında -28,2 değeri 2010 yılında ise -8,5 değerini almıştır. Toplam Gelirler/Toplam Giderler rasyosu en yüksek performans gösteren rasyo olmuştur. Söz konusu bileşen analiz dönemi boyunca pozitif değerler almıştır.

ROE ve ROA rasyoları ise inişli çıkışlı bir performans göstermiştir. Net dönem karının ortalama özkaynaklara ve toplam ortalama aktiflere oranı 2010 yılında 2007 yılına göre bir düşüş göstermiştir.

4.3.1.5. Likidite

Likidite bileşeni -6,5 ortalama değerle kötü bir performans sergilese de son bir yılda sözkonusu bileşeni temsil eden tüm rasyolarda iyileşme yaşanmıştır. Sektör 2007 yılında en likit olmasına rağmen 2008 yılında likidite sıkıntısı yaşamıştır. Likidite bileşeni de yönetim yeterliliği gibi inişli çıkışlı bir performans sergilediği görülmektedir.

Likidite durumunu temsil eden rasyolar incelendiğinde Likit Aktifler/ (Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar) ve Likit Aktifler/Toplam Aktifler rasyoları benzer bir performans seyri ortaya koymuştur. Her iki rasyo da inceleme dönemi boyunca sürekli dalgalı değerlere sahip olmuştur. Özkaynaklar/Mevduatlar rasyosu ise 2007 yılı hariç negatif değerler olarak diğer iki rasyodan farklı bir performans göstermiştir.

4.3.1.6. Piyasa Riskine Duyarlılık

2007-2010 inceleme döneminde bileşenler arasında 23,9 ortalama değerle en iyi performansa sahip olan bileşen Piyasa Riskine Duyarlılık olmuştur. Bu bileşen 2007 yılında 19,0 değerine sahip olmuş, 2008 yılında ise iyi bir performans göstererek 41,4 değerine yükselmiştir. 2009 ve 2010 yıllarında tersi bir performans sergileyerek sırasıyla 28,6 ve 6,5 değerlerine gerilemiştir.

Bileşen içindeki rasyolara bakıldığında Menkul Kıymet Portföyü/Toplam Aktifler ve Menkul Kıymet Portföyü/Toplam Krediler rasyoları benzer bir performans seyri göstermişlerdir. Faiz risklerine duyarlılığı yansıtan menkul kıymetler portföyünün hem toplam aktiflere hemde kredilere oranında 2008 yılında bir artış, daha sonraki yıllarda ise bir azalış sözkonusu olmuştur. Net Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler rasyosu 2007 yılında -6,8 değerine sahipken, bir yükseliş yaşayarak 2009 yılında 0,6 değerine ulaşmış ve 2010 yılında tekrar bir kötüleşme yaşayarak -4,3 değerine gerilemiştir.

Sözkonusu bileşenin analiz dönemi boyunca en iyi performans göstermesine menkul kıymetlerin aktifler içindeki payının çok düşük olması ve bu menkul kıymetlerin büyük çoğunluğunda devlet tahvilleri olması, Azerbaycan devletinin sabit

d v z kur politikası izlemesi gibi konular önemli katkı sağlamıştır. Yukarıdaki hesaplamalardan anlaşıldığı gibi Azerbaycanda bankacılık sisteminin piyasa riskine duyarlılığının yıllar itibarıyla arttığı görülmektedir.

4.3.2. Yabancı Sermayeli Bankaların CAMELS Performans Analizi Uygulaması ve Değerlendirilmesi

Çalışma kapsamında Azerbaycan’da faaliyet gösteren 10 adet yabancı sermayeli bankaların 2007-2010 dönemine ait herbir yıl bazında CAMELS analizi uygulaması ve sonuçları tablolar şeklinde aşağıda özetlenmektedir.

Tablo 19: Yabancı Sermayeli Bankaların 2007 Yılı CAMELS Analiz Sonuçları

CAMELS	İliş. Yönü	Ağır.	Refer. Değer.	Yabancı Ser. B.	Endek. Değeri	Sapma Değeri	CAMELS Değeri
DEĞİŞKENLER							
C-CAPITAL (Sermaye Yeterliliği Oranları)	+	%20					-20,6
Özkaynaklar / Toplam Pasifler	+	%35	16,3	14,0	85,8	-14,2	-5,0
(Özkaynaklar-Duran Aktifler) / Toplam Aktifler	+	%35	16,3	10,3	63,4	-36,6	-12,8
Özkaynaklar / (Mevduat + Mevduat Dışı kaynaklar)	+	%30	18,9	17,1	90,6	-9,4	-2,8
A-ASSET (Aktif Kalitesi Oranları)	+	%20					-2,6
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	+	%25	7,0	3,7	52,0	-48,0	-12,0
Krediler / Toplam Aktifler	+	%45	69,6	63,1	90,7	-9,3	-4,2
Toplam Krediler / Toplam Mevduat	+	%30	136,2	197,9	145,3	45,3	13,6
M-MANAGEMENT (Yönetim Yeterliliği Oranları)	+	%10					17,5
Şube Başına Net Kar	-	%40	579,3	414,6	71,6	28,4	11,4
Faiz Dışı Gelirler / Faiz Dışı Giderler	+	%25	87,9	153,8	175,0	75,0	18,7
Faiz Dışı Giderleri / Toplam Aktifler	-	%35	3,5	4,8	136,0	-36,0	-12,6
E EARNINGS (Karlılık Oranları)	+	%15					15,6
Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar (ROE)	+	%35	17,6	20,4	115,9	15,9	5,6
Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler (ROA)	+	%35	2,6	2,7	103,8	3,8	1,3
Toplam Gelirler / Toplam Giderler	+	%30	159,1	205,1	128,9	28,9	8,7
L-LIQUIDITY (Likidite Oranları)	+	%25		21,1			19,3
Likit Aktifler / (Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar)	+	%30	17,4	37,1	121,3	21,3	6,4
Özkaynaklar / Mevduatlar	+	%40	31,9	17,7	116,0	16,0	6,4
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	+	%30	14,6	6,0	121,6	21,6	6,5
S-SENSITIVITY (Piyasa Riskine Duyarlılık Oranları)	+	%10		7,8			-38,7
Net Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler	-	%45	4,6	14,6	130,2	-30,2	-13,6
Menkul Kıymet Portföyü/ Toplam Aktifler	-	%25	6,2		125,8	-25,8	-6,5
Menkul Kıymet Portföyü / Toplam Krediler	-	%30	9,0		162,2	-62,2	-18,7
TOPLAM:					%100		7,2

Tablo 20: Yabancı Sermayeli Bankaların 2008 Yılı CAMELS Analiz Sonuçları

CAMELS	İliş. Yönü	Ağır.	Refer. Değer.	Yabancı Ser. B.	Endek. Değeri	Sapma Değeri	CAMELS Değeri
DEĞİŞKENLER							
C-CAPITAL (Sermaye Yeterliliği Oranları)	+	%20					29,7
Özkaynaklar / Toplam Pasifler	+	%35	16,6	19,4	116,8	16,8	5,9
(Özkaynaklar-Duran Aktifler) / Toplam Aktifler	+	%35	8,8	13,1	147,6	47,6	22,5
Özkaynaklar / (Mevduat + Mevduat Dışı kaynaklar)	+	%30	19,0	23,5	123,8	23,8	6,7
A-ASSET (Aktif Kalitesi Oranları)	+	%20					-4,1
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	+	%25	7,5	6,3	84,3	-15,7	-3,9
Krediler / Toplam Aktifler	+	%45	70,4	61,1	86,8	-13,2	-5,9
Toplam Krediler / Toplam Mevduat	+	%30	178,3	212,6	119,2	19,2	5,8
M-MANAGEMENT (Yönetim Yeterliliği Oranları)	+	%10					-21,3
Şube Başına Net Kar	-	%40	325,4	382,1	117,4	-17,4	-7,0
Faiz Dışı Gelirler / Faiz Dışı Giderler	+	%25	79,3	116,0	146,2	46,2	11,6
Faiz Dışı Giderleri / Toplam Aktifler	-	%35	3,5	6,1	173,9	-73,9	-25,8
E EARNINGS (Karlılık Oranları)	+	%15					8,4
Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar (ROE)	+	%35	22,6	21,5	95,2	-4,8	-1,7
Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler (ROA)	+	%35	2,9	3,6	122,8	22,8	8,0
Toplam Gelirler / Toplam Giderler	+	%30	157,3	168,2	106,9	6,9	2,1
L-LIQUIDITY (Likidite Oranları)	+	%25					20,3
Likit Aktifler / (Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar)	+	%30	16,6	19,8	119,5	19,5	5,8
Özkaynaklar / Mevduatlar	+	%40	42,0	56,1	133,5	33,5	13,4
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	+	%30	14,0	14,5	103,6	3,6	1,1
S-SENSITIVITY (Piyasa Riskine Duyarlılık Oranları)	+	%10					1,7
Net Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler	-	%45	5,2	7,6	146,7	-46,7	-21,0
Menkul Kıymet Portföyü/ Toplam Aktifler	-	%25	7,3	9,1	125,0	-25,0	-6,3
Menkul Kıymet Portföyü / Toplam Krediler	-	%30	10,3	20,3	196,5	96,5	29,0
TOPLAM:					%100		9,5

Tablo 21: Yabancı Sermayeli Bankaların 2009 Yılı CAMELS Analiz Sonuçları

CAMELS	İliş. Yönü	Ağır.	Refer. Değer.	Yabancı Ser. B.	Endek. Değeri	Sapma Değeri	CAMELS Değeri
DEĞİŞKENLER							
C-CAPITAL (Sermaye Yeterliliği Oranları)	+	%20					19,4
Özkaynaklar / Toplam Pasifler	+	%35	17,2	21,2	123,1	23,1	8,1
(Özkaynaklar-Duran Aktifler) / Toplam Aktifler	+	%35	10,0	13,1	131,0	31,0	10,9
Özkaynaklar / (Mevduat + Mevduat Dışı kaynaklar)	+	%30	19,6	19,9	101,6	1,6	0,5
A-ASSET (Aktif Kalitesi Oranları)	+	%20					-24,9
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	+	%25	7,2	4,4	61,1	-38,9	-9,7
Krediler / Toplam Aktifler	+	%45	73,4	59,3	80,8	-19,2	-8,6
Toplam Krediler / Toplam Mevduat	+	%30	199,4	155,9	78,2	-21,8	-6,5
M-MANAGEMENT (Yönetim Yeterliliği Oranları)	+	%10					13,8
Şube Başına Net Kar	-	%40	404,5	309,3	76,5	23,5	9,4
Faiz Dışı Gelirler / Faiz Dışı Giderler	+	%25	62,6	122,1	195,0	95,0	23,7
Faiz Dışı Giderleri / Toplam Aktifler	-	%35	3,5	5,5	155,4	-55,4	-19,4
E EARNINGS (Karlılık Oranları)	+	%15					-28,6
Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar (ROE)	+	%35	19,4	8,8	45,4	-54,6	-19,1
Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler (ROA)	+	%35	2,8	1,8	63,2	-36,8	-12,9
Toplam Gelirler / Toplam Giderler	+	%30	147,2	163,9	111,4	11,4	3,4
L-LIQUIDITY (Likidite Oranları)	+	%25					44,8
Likit Aktifler / (Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar)	+	%30	13,6	24,4	179,0	79,9	24,0
Özkaynaklar / Mevduatlar	+	%40	46,7	45,3	97,0	-3,0	-1,2
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	+	%30	11,2	19,4	173,2	73,2	22,0
S-SENSITIVITY (Piyasa Riskine Duyarlılık Oranları)	+	%10					-17,9
Net Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler	-	%45	4,9	6,9	141,3	-41,3	-18,6
Menkul Kıymet Portföyü/ Toplam Aktifler	-	%25	6,7	3,5	52,1	47,9	12,0
Menkul Kıymet Portföyü / Toplam Krediler	-	%30	9,2	12,6	137,6	-37,6	-11,3
TOPLAM:					%100		5,4

Tablo 22: Yabancı Sermayeli Bankaların 2010 Yılı CAMELS Analiz Sonuçları

CAMELS	İliş. Yönü	Ağır.	Refer. Değer.	Yabancı Ser. B.	Endek. Değeri	Sapma Değeri	CAMELS Değeri
DEĞİŞKENLER							
C-CAPITAL (Sermaye Yeterliliği Oranları)	+	%20					35,1
Özkaynaklar / Toplam Pasifler	+	%35	16,3	19,1	117,0	17,0	5,9
(Özkaynaklar-Duran Aktifler) / Toplam Aktifler	+	%35	8,3	13,6	164,3	64,3	22,5
Özkaynaklar / (Mevduat + Mevduat Dışı kaynaklar)	+	%30	17,3	21,2	122,3	22,3	6,7
A-ASSET (Aktif Kalitesi Oranları)	+	%20					-16,3
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	+	%25	8,1	5,5	67,9	-32,1	-8,0
Krediler / Toplam Aktifler	+	%45	68,4	64,3	94,0	-6,0	-2,7
Toplam Krediler / Toplam Mevduat	+	%30	172,8		81,5	-18,5	-5,6
M-MANAGEMENT (Yönetim Yeterliliği Oranları)	+	%10					-75,5
Şube Başına Net Kar	-	%40	503,1	140,8	70,7	29,3	11,7
Faiz Dışı Gelirler / Faiz Dışı Giderler	+	%25	60,2	59,2	98,4	-1,6	-0,4
Faiz Dışı Giderleri / Toplam Aktifler	-	%35	2,0	7,1	348,0	-248,0	-86,8
E EARNINGS (Karlılık Oranları)	+	%15					42,0
Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar (ROE)	+	%35	8,6	11,9	138,4	38,4	13,4
Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler (ROA)	+	%35	1,2	2,2	179,2	79,2	27,7
Toplam Gelirler / Toplam Giderler	+	%30	132,3	136,1	102,9	2,9	0,9
L-LIQUIDITY (Likidite Oranları)	+	%25					11,2
Likit Aktifler / (Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar)	+	%30	17,9	21,1	118,0	18,0	5,4
Özkaynaklar / Mevduatlar	+	%40	41,2	43,7	106,1	6,1	2,4
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	+	%30	15,0	16,7	111,2	11,2	3,4
S-SENSITIVITY (Piyasa Riskine Duyarlılık Oranları)	+	%10					-10,9
Net Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler	-	%45	3,8	7,2	190,2	-90,2	-40,6
Menkul Kıymet Portföyü/ Toplam Aktifler	-	%25	7,0	2,8	40,3	59,7	14,9
Menkul Kıymet Portföyü / Toplam Krediler	-	%30	7,5	5,2	50,6	49,4	14,8
TOPLAM:					%100		4,2

Tablo 23: Yabancı Sermayeli Bankaların CAMELS Puanları

CAMELS	2007	2008	2009	2010	Ortalama
DEĞİŞKENLER					
C-CAPITAL (Sermaye Yeterliliği Oranları)	-20,6	29,7	19,4	35,1	15,9
Özkaynaklar / Toplam Pasifler	-5,0	5,9	8,1	5,9	3,7
(Özkaynaklar-Duran Aktifler) / Toplam Aktifler	-12,8	22,5	10,9	22,5	9,3
Özkaynaklar / (Mevduat + Mevduat Dışı kaynaklar)	-2,8	6,7	0,5	6,7	2,9
A-ASSET (Aktif Kalitesi Oranları)	-2,6	-4,1	-24,9	-16,3	-12,0
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	-12,0	-3,9	-9,7	-8,0	-8,4
Krediler / Toplam Aktifler	-4,2	-5,9	-8,6	-2,7	-5,4
Toplam Krediler / Toplam Mevduat	13,6	5,8	-6,5	-5,6	1,8
M-MANAGEMENT (Yönetim Yeterliliği Oranları)	17,5	-21,3	13,8	-75,5	-16,4
Şube Başına Net Kar	11,4	-7,0	9,4	11,7	6,4
Faiz Dışı Gelirler / Faiz Dışı Giderler	18,7	11,6	23,7	-0,4	13,4
Faiz Dışı Giderleri / Toplam Aktifler	-12,6	-25,8	-19,4	-86,8	-36,2
E EARNINGS (Karlılık Oranları)	15,6	8,4	-28,6	42,0	9,3
Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar (ROE)	5,6	-1,7	-19,1	13,4	-0,4
Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler (ROA)	1,3	8,0	-12,9	27,7	6,0
Toplam Gelirler / Toplam Giderler	8,7	2,1	3,4	0,9	3,8
L-LIQUIDITY (Likidite Oranları)	19,3	20,3	44,8	11,2	23,9
Likit Aktifler / (Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar)	6,4	5,8	24,0	5,4	10,4
Özkaynaklar / Mevduatlar	6,4	13,4	-1,2	2,4	5,3
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	6,5	1,1	22,0	3,4	8,2
S-SENSITIVITY (Piyasa Riskine Duyarlılık Oranları)	-38,7	1,7	-17,9	-10,9	-16,4
Net Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler	-13,6	-21,0	-18,6	-40,6	-23,4
Menkul Kıymet Portföyü/ Toplam Aktifler	-6,5	-6,3	12,0	14,9	3,5
Menkul Kıymet Portföyü / Toplam Krediler	-18,7	29,0	-11,3	14,8	3,5
TOPLAM:	7,2	9,5	5,4	4,2	4,9

4.3.2.1. Sermaye Yeterliliği

Yabancı sermayeli bankalar ile ilgili yapılan hesaplama, sermaye yeterliliği bileşeninde bir iyileşme olduğunu göstermektedir. Söz konusu bileşenin incelenen dönem boyunca 15,9 ortalama değer ile yabancı sermayeli bankaların en iyi ikinci performans sergilediği bileşen olduğu görülmektedir. Bu bileşen 2007 yılında en düşük değere sahipken, 2010 yılında en yüksek değere sahip olmuştur.

Sermaye yeterliliği bileşenin en yüksek ağırlığa sahip olan (Özkaynaklar-Duran Aktifler) / Toplam Aktifler rasyosu, ilgili bileşen bazında yabancı sermayeli bankaların performanslarının yüksek çıkmasında önemli neden olmuştur. Söz konusu bileşen 2007 yılı hariç diğer yıllarda hep pozitif değerler almıştır.

Sermaye yeterliliği bileşenini temsil eden diğer rasyolar da benzer bir performans sergileyerek, 2007 yılı hariç hep pozitif değerler almışlardır. Sonuç olarak, yabancı sermayeli bankaların sermaye yeterliliği açısından vasatın üzerinde bir performans sergilediği görülmektedir.

4.3.2.2. Aktif Kalitesi

Aktif kalitesinin inceleme döneminde -12,0 ortalama değerle kötü bir performans sergilediği görülmektedir. Aktif bileşeni analiz döneminde hep negatif değerler almıştır.

Aktif kalitesinin ölçülmesinde kullanılan rasyolar arasında en kötü performansı Duran Aktifler/Toplam Aktifler rasyosu gösterdiği görülmektedir. Bu bileşen inceleme döneminde -12,0 ve -3,9 değerleri arasında bir performans sergilemiştir. Krediler / Toplam Aktifler rasyosu da hep negatif değerler alarak benzer bir performans göstermiştir. Toplam Krediler / Toplam Mevduat rasyosu ise diğer iki rasyodan farklı bir performans sergileyerek 2007 ve 2008 yıllarında pozitif diğer iki yılda ise negatif değerler almıştır.

4.3.2.3. Yönetim Kalitesi

Yönetim kalitesi bileşeni piyasa riskine duyarlılık bileşeni ile aynı ortalama CAMELS değeri olarak en kötü performans göstermiştir. Bu bileşen 2007 ve 2009 yıllarında pozitif, 2008 ve 2010 yıllarında ise negatif değerler almıştır. Yabancı sermayeli bankaların ilgili bileşen açısından sorunlar yaşadığı söylenebilir.

Yönetim kalitesi rasyolarına bakıldığında Faiz Dışı Gelirler / Faiz Dışı Giderler oranı 13,4 ortalama değerle en iyi performans gösteren rasyo olmuştur. Bahsi geçen rasyo 2010 yılı hariç tüm inceleme döneminde pozitif değerler almıştır. Şube Başına Net Kar rasyosu 2007 yılında 11,4 değerine sahipken, 2008 yılında bir düşüş yaşayarak -7,0 değerine gerilemiş, 2009 yılında bir ivme kazanarak 9,4'e, 2010 yılında ise 11,7'e yükselmiştir. Faiz Dışı Giderleri / Toplam Aktifler rasyosu ise inceleme dönemi boyunca hep negatif değerler olarak kötü bir performans sergilemiştir. Faiz dışı giderlerin yüksekliği temelde yönetim kalitesinin düşmesinde etkin bir rol oynamıştır.

4.3.2.4. Karlılık

Yabancı sermayeli bankalar açısından sermaye yeterliliği ve likidite bileşenlerinden sonra en iyi performans karlılık bileşeninde göstermiştir. Söz konusu bileşenin inceleme dönemi boyunca ortalama CAMELS değeri 9,3'tür. Bu da yabancı sermayeli bankaların bu bileşen bazında bazı sorunlar yaşadığını göstermektedir. Toplam Gelirler/Toplam Giderler rasyosu bileşende en yüksek performans gösteren rasyolardan biri olmuştur. Söz konusu bileşen analiz dönemi boyunca sürekli pozitif değerler almıştır.

ROE ve ROA rasyoları ise inişli çıkışlı bir performans göstermiştir. Net dönem karının ortalama özkaynaklara ve toplam aktiflere oranı 2010 yılında 2007 yılına göre bir artış göstermiş, sırasıyla 5,6'dan , 13,4'e, 1,3'ten 27,7'ye yükselmiştir.

4.3.2.5. Likidite

Likidite bileşenine ait değerlere bakıldığında, analiz döneminde 23,9 ortalama değer ile yabancı sermayeli bankaların en iyi performans sergilediği bileşen olduğu

ortaya çıkmaktadır. En yüksek performansını 2009 yılında gösteren ilgili bileşen inceleme dönemi boyunca hep pozitif değerler almıştır.

Likidite durumunu temsil eden rasyolardan Likit Aktifler / (Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar) rasyosu ile Likit Aktifler / Toplam Aktifler rasyosu 4 yıl boyunca sürekli pozitif değerler almışlar. Özkaynaklar / Mevduatlar rasyosu ise 2009 yılı hariç diğer yıllarda sürekli pozitif değer almıştır.

4.3.2.6. Piyasa Riskine Duyarlılık

2007-2010 inceleme döneminde bileşenler arasında -16,4 ortalama değerle en kötü performansa sahip olan bileşenlerden biri Piyasa Riskine Duyarlılık bileşeni olmuştur. Bu bileşen 2007 yılında -38,7 değerine sahip olmuş, 2008 yılında ise bir iyileşme göstererek 1,7 değerine yükselmiştir. 2009 ve 2010 yıllarında tekrar kötü bir performans sergileyerek sırasıyla -17,9 ve -10,9 değerlerine ulaşmıştır.

Bileşen rasyolarına bakıldığında Menkul Kıymet Portföyü/Toplam Aktifler ve Menkul Kıymet Portföyü/ Toplam Krediler rasyoları yakın bir performans göstermişlerdir. Faiz risklerine duyarlılığı yansıtan menkul kıymetler portföyünün toplam aktiflere oranında 2008 yılında başlayarak bir artış sökonusu olmuştur. Menkul Kıymetler Portföyünün Toplam Krediler oranı 2008 yılında artış göstererek 29,0 değerini almış , 2009 yılında düşüş göstererek -11,3 değerine gerilemiş, 2010 yılında ise tekrar bir ivme kazanarak 14,8 değerine ulaşmıştır.

İnceleme dönemi boyunca sürekli negatif değerler alan Net Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler rasyosu 2007 yılında -13,6 değerine sahipken, bir düşüş yaşayarak 2009 yılında -18,6 değerine, 2010 yılında tekrar bir kötüleşme yaşayarak -40,6 değerine gerilemiştir.

4.3.3. Yerli ve Yabancı Sermayeli Bankaların Analiz Sonuçlarının Karşılaştırılması

Yapılan analiz sonucunda elde edilen sonuçlara göre yerli sermayeli bankaların yabancı sermayeli bankalara oranla daha kötü bir performans sergilediği görülmektedir. İnceleme dönemi boyunca yerli sermayeli bankaların her yıla ilişkin CAMELS bileşik

performans değerleri sürekli negatif olmuştur. Bu bankalar sürekli dalgalı bir performans sergileyerek 2007 yılında -3,9 değeri, 2008 yılında -10,4 değeri, 2009 yılında -9,8 değeri, 2010 yılında -16,6 değerini almış, ortalamada ise -10,2 olarak geręekleřmiřtir. Yabancı sermayeli bankaların CAMELS bileşik performans değerleri ise, sürekli pozitif olmuştur. Fakat söz konusu bankalar da normalin altında bir performans göstermiştir. Söz konusu bankalar ise, 2007 yılında 7,2 değerine sahipken, 2008 yılında bir yükseliş yaşayarak 9,5'e ulaşmış, 2009 ve 2010 yıllarında ise, bir düşüş yaşayarak sırasıyla 5,4 ve 4,2 değerlerine gerilemiştir. Ortalamada 4,9'luk bir değere sahip olmuştur.

Tek tek bileşen bazında bakıldığında, yerli sermayeli bankalar aktif kalitesi ve piyasa riskine duyarlılık bileşeni açısından yabancı sermayeli bankalardan yüksek performans sergilemiştir. Bu durumun nedenleri arasında yerli sermayeli bankaların aktiflerinde kredilerin payının çok yüksek olması, menkul kıymetlerin aktifler içindeki payının çok düşük olması ve bu menkul kıymetlerin büyük çoğunluğunda devlet tahvillerinin olması gösterilebilir.

Yabancı sermayeli bankalar ise, yerli sermayeli bankalara oranla sermaye yeterliliği, yönetim kalitesi, likidite durumu ve karlılık bileşeninde daha yüksek bir performans sergilemiştir. Yabancı sermayeli bankaların dış şoklara daha açık olması nedeniyle daha likit kalmayı tercih etmesi, kaliteli personel imkanına sahip olması, yurt dışından daha ucuza kaynak bulması nedenler arasında sayılabilir.

SONUÇ

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan merkezi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçme yolunda önemli bir çok düzenlemeler yapmıştır. Bunlar içinde en önemlisi bankacılık sektörü ile ilgili getirilen düzenlemeler olmuştur. Fon akımlarının önemli bir bölümünün yapıldığı bankacılık sistemi ile ilgili yeniden yapılandırma çalışmaları başlamıştır. Bankaların faaliyetlerinin izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin kararların alınması ve uygulanma yetkisi Azerbaycan Merkez Bankasına verilmiştir. Azerbaycan Merkez Bankası gelişmiş ülke tecrübelerinden de yararlanarak aldığı kararlarla bankacılık sektörünün gelişmesinde önemli aktör olmaktadır.

Azerbaycan’da 2008 Küresel Krizi ile beraber bankaların çok ciddi denetlenmesi ve risk yönetimi konuları daha önemli hale gelmiştir. Bu kapsamda uluslararası standartlar bakımından Azerbaycan Merkez Bankası’nın getirdiği kriterlerle bankacılık sektörü risk yönetimi konusunda yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde bankacılık alanında getirilen son düzenlemelerin sektörün performansı, etkin gözetimi ve denetimi üzerine odaklandığı görülmüştür.

Bankacılık sektöründe alınan kararların ve önlemlerin yeterli düzeyde olup olmadığının, banka karlılığının artıp artmadığının izlenmesi ve sonuçlarının değerlendirilmesi amacıyla geliştirilen yöntemlerden birisi CAMELS derecelendirme sistemidir. İlk kez ABD’ de geliştirilen CAMELS derecelendirme sistemi bankaların performanslarının tespit edilmesinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Çalışmada Azerbaycanda faaliyet gösteren yerli sermayeli ve yabancı sermayeli bankaların 2007-2010 dönemi boyunca performansları CAMELS derecelendirme sistemi aracılığı ile değerlendirilmiştir. Çalışmada kullanılan ticari bankaların aktiflerinin toplam bankacılık sektörünün aktifleri içindeki payı yaklaşık %73’tür.

Çalışma sonuçlarına göre yerli sermayeli bankaların yabancı sermayeli bankalara oranla daha kötü bir performans sergilediği görülmektedir. Yerli sermayeli bankaların her yıla ilişkin CAMELS bileşik performans değerleri sürekli negatif

olmuştur. Yabancı sermayeli bankaların CAMELS bileşik performans değerleri ise, sürekli pozitif olmuştur. Fakat sözkonusu bankalar da normalin altında bir performans göstermiştir.

Yerli sermayeli bankalar aktif kalitesi ve piyasa riskine duyarlılık bileşeni açısından yabancı sermayeli bankalardan yüksek performans sergilemiştir. Yabancı sermayeli bankalar ise, yerli sermayeli bankalara oranla sermaye yeterliliği, yönetim kalitesi, likidite durumu ve karlılık bileşeninde daha yüksek bir performans sergilemiştir.

Analiz sonuçlarına göre gerek yerli sermayeli gerekse yabancı sermayeli bankaların Azerbaycan bankacılık sektörünün yaşadığı birtakım sorunlar, hukuki altyapının yeterli olmaması, tasarruf birikiminin yetersizliği, dışa bağımlı kaynak yapısı, yeterince çeşitlendirilmemiş finansal ürün ve varlıkların olmaması ve benzeri nedenlerle yeterli bir performans göstermediği görülmektedir.

Ancak son dönemlerde ürün çeşitlendirilmesine dayalı yaklaşımın sergilenmesi, bazı bankaların teknolojik altyapıya yatırım yapmaya başlamaları, etkin gözetim ve denetimin yapılması, risk yönetim standartlarının uygulanmaya başlanması ve özellikle de halkın bankalara olan güveninin artmasıyla önümüzdeki dönemlerde Azerbaycan Bankacılık Sektörünün performansının artacağı beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

AKGÜÇ, Öztin, **Banka Yönetimi ve Performans Analizi**, 1.b., İstanbul: Arayış Basım ve Yayıncılık, 2007.

AKINCI N ve ERDOĞAN N., **Finansal Tablolar Analizi**, 4.b., İzmir: Barış Yayınları, 1995.

ALİYEV Tebriz ve İSKENDEROV Azer, **Azerbaycan'da Banka Marketinginin Oluşturulması**, Bakü: Azerbaycan E.T.E.T.İ.İ., 2001.

ARAS Osman Nuri ve SÜLEYMANOV Elçin, **Azerbaycan İqtisadiyyatı**, Bakı: Şark-Garb Matbaası, 2010.

ARAS Osman Nuri, **Azerbaycan Ekonomisi: Makro Ekonomik ve Sektörel Analiz**, Bakü: Kafkasya Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2003.

ASLANOV Nevruz, **Varlı Olmak İsteyirsense**, Bakü: Azerbaycan Neşriyyatı, 1992.

CANBAŞ Serpil ve DOĞUKANLI Hatice, **Finansal Pazarlar**, 3.b., İstanbul: Beta Yayınları, 2001.

ERTUĞRUL Ahmet ve ZAIM Osman, **Türk Bankacılığında Etkinlik: Tarihi Gelişim Kantitatif Analiz**, Ankara: Bilkamat İşletme ve Finans Yayınları, 1996.

İSMAYILOV Zöhrab, **Azerbaycan'da Para-Kredi Politikalarının Tarihsel Gelişimi**, Bakü: Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Yayınları, 1997.

İSMAYILOV Eldar, **Azerbaycan Tarihi**, Bakü: Öğretmen Kitabevi, 2001.

KECEK Gülnur, **Veri Zarflama Analizi Teori ve Uygulama Örneği**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2010.

KOÇEL Tamer, **İşletme Yöneticiliği, Yönetim ve Organizasyon, Organizasyonlarda Davranış, Klasik-Modern-Çağdaş ve Güncel Yaklaşımlar**, 9.b., İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2003.

Meigs W.M ve Meigs R.F., **Fiancial Accounting**, 8. b., New York: Mc Grew Hill, 1989.

MEMMEDOV Saleh, **İnflyasiya ve Maliye Bazarı**, Bakü: 1998.

MEMMEDOV Zahid Farruh, **Bank Faaliyetleri**, Bakı: Azer Neşriyyat, 2011.

SELÇUK Hasan, **Yeni Yüzyılda Azerbaycan'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı**, İstanbul: Tasam Yayınları, 2004.

Sürelı Yayınlar:

ALBAYRAK Yıldız Esra ve ERKUT Haluk, “Banka Performans Değerlendirmede Analitik Hiyerarşı Süreç Yaklaşımı”, **İTÜ Dergisi/d mühendislik**, Cilt.4, Sayı.6, Aralık 2005.

AKTAŞ Hüseyin, “İşletme Performansının Ölçülmesinde Veri Zarflama Analizi Yaklaşımı”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt.7, Sayı.1, 2001.

AMARATUNGA Dilanthi, BALDRY David ve SARSHAR Marjan, “Assesment of Facilities Management Performance-What Next?”, **Facilities**, Vol.18, Nu.1/2, 2000.

AMARATUNGA Dilanthi ve BALDRY David., “Moving From Performance Measurement To Performance Management”, **Facilities**, Vol.29, Nu.5/6, 2002.

ASLANTÜRK Yalçın, “Dört ve Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Performans Değerlendirme: Ankara İli Örneği”, **İşletme Araştırmalar Dergisi**, Sayı.1/2, 2009.

BAUER Paul W. ve Diğerleri, “Consistency Conditions for Regulatory Analysis of Financial Institutions: A Comparison of Frontier Efficiency Methods”, **Journal of Economics and Business**, Vol. 50, Nu.2, March 1998.

BİLGİN Kamil Ufuk, “Performans Yönetiminde İnsan Kaynağı Planlaması”, **Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Dergisi**, Cilt.37, Sayı.2, Haizran 2004.

BİTİTÇİ U., CARRIE A.S ve MACDEVİTT L., “İntegrated Performance Measurement Systems: A Development Guide”, **International Journal of Operations and Production Management**, Vol.17, Nu.5, 1997.

ÇİNKO Murat ve AVCI Emine, “CAMES Dereceleme Sistemi ve Türk Bankacılık Sektörü’nde Başarısızlık Tahmini”, **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar**, Cilt. 2, No.2, (2008), ss.25-44.

ERSOY Ersan, “CAMEL Derecelendirme Sistemi’ne Göre TMSF’ye Devredilen ve Devredilmeyen Bankaların Karşılaştırmalı Analizi”, **Activ Bankacılık ve Finans Dergisi**, Eylül-Ekim 2003.

FLAPPER S.D., FORTUİN L ve STOOP P.M., “Towards Consistent Performance Management Systems”, **International Journal of Operations and Production Management**, Vol.16, Nu.7., 1996.

GÜLCÜ Aslan ve Diğerleri, “Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi”nin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Göreceli Etkinlik Analizi”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt.5, Sayı.2, 2004.

HIRTLE B., LOPEZ J., “Supervisory Information and the Frequency of Bank Examinations” **Federal Reserve Bank of New York economic Policy Review**, Vol.5, Nu.1, April 1999.

İNAN E. Alpan, “Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik”, **Bankacılık Dergisi**, Sayı.34, 2000.

KARSAK E.E. ve İŞCAN F., “Çimento Sektöründe Göreceli Faaliyet Performanslarının Ağırlıklı Kısıtlamaları ve Çapraz Etkinlik Kullanılarak Veri Zarflama Analizi ile Değerlendirilmesi” **Endüstri Mühendisliği Dergisi**, Cilt.11, sayı.3, 2000.

KOÇAK Habib ve ÇİLİNGİRTTÜRK Ahmet Mete, “AB Ülkeleri ve Aday Ülkelerin Kaynak Kullanımında Etkinliklerinin Karşılaştırmalı Analizi”, **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt.40, Sayı.2, 2011.

MAMMEDOV Zahid Farruh ve ZEYNALOV Vidadi, “Küresel Mali Krizin Azerbaycan Ekonomisine Etkileri ve Azerbaycan Merkez Bankasının Monetar Politikasının Analizi”, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt.2, Sayı.3. Temmuz 2010.

MEMMEDOV Zahid Farruh, “Türk Cumhuriyetlerinde Bankacılık Sistemi ve Türkiye ile Ticari İlişkilerin Geliştirilmesinde Bankacılığın Önemi”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı.114, 1999.

MERCAN Muhammet ve YOLALAN Reha, “Türk Bankacılı Sisteminde Ölçek ve Mülkiyet Yapıları ile Finansal Performans İlişkisi” **İMKB Dergisi**, Cilt.4, Sayı.15, 2000.

NEELY ve diğerleri, “**Performance Measurement Ssystem Design: A Literature Review and Research Agenda**”, International Journal of Operations and Production Management, 15,04, 1995.

SAKARYA Şakir, “CAMELS Derecelendirme Sistemine Göre İMKB”deki Yerli ve Yabancı Sermayeli Bankaların Karşılaştırmalı Analizi”, **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Alaeddin Yavaşca Özel Sayısı, Haziran 2010.

ŞEN Ali ve SOLAK Süleyman, “Ticari Bankacılık Sektörünün CAMELS Analizi: Türkiye Örneği”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Cilt.48, No.554, Nisan 2011.

THOMSON James B., “Predicting Bank Failures in the 1980s”, **Federal Reserve Bank of Cleveland Economic Review**, Vol.27, Nu.3, 1991.

YENİCE Ebru, “Kamu Kesiminde Performans Ölçümü ve Bütçe İlişkisi”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı.61, 2006.

YILMAZ Sibel, “Uluslar arası Uygulamalar Kapsamında Kamu Kesiminde Performans Değerlendirmesi” **Bütçe Dünyası Dergisi**, Sayı.34, Şubat 2010.

YOLALAN Reha, “İşletmeler Arası Görelî Etkinlik Ölçümü” **Millî Productivite Merkezi Yayınları**, No.483, 1993.

Diğer Yayınlar:

ALLAHVERDİYEV A., ‘Müasir Kredi Sisteminde Emanet Bankının Rolu ve Yeri’, **Azerbaycan XXI Asrın Astanasında: Elmi-Praktiki Konferans**, Bakü: 1998.

BERGER N. Allen ve HUMPHREY B. David, “Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research”, **The Wharton School University of Pennsylvania**, 1997.

ÇİNGİ Selçuk ve TARIM Armağan, “Türk Banka sisteminde Performans Ölçümü DEA-Malmquist TFP Endeksi Uygulaması”, **Türkiye Bankalar Birliği-Araştırma Tebliğleri Serisi**, Sayı.2000, 01 Mayıs 2000.

A. DERVİZ ve J. PODPIERA, “**Predicting Bank CAMELS and Standard and Poor’s Ratings: The Case of Czech Republic**”, Czech National Bank Working Papers Series, 2004.

FETTAHOĞLU Abdurrahman ve KILIÇ Çağlar, “Türk Bankacılık Sektörünün CAMELS Analizi ile Değerlendirilmesi”, **9. Ulusal Finans Sempozyumu**, Nevşehir: 29-30 Eylül 2005.

GİBERT Alton R. ve diğerleri, “**The Role of Downgrade Model in Bank Surveillance**”, Federal Reserve Banks of St.Louis Working Papers Series, .2000.

İSKENDER Murad, ‘Azerbaycan’da Ekonomik Sistemin Dönüşümü’, Hasan SELÇUK (Ed.), **Yeni Yüzyılda Azerbaycan’ın Sosyo-Ekonomik Yapısı** içinde (15-43), İstanbul: Tasam Yayınları, 2004.

IMF, **Economic Review**, May 1992.

KAYA Yasemin Türker, “Türk Bankacılık Sektöründe CAMELS Analizi” **BDDK Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları**, No.6/2001, Eylül 2001.

MERAL Varış, “**BDT’de Finansal Yapının Dünyü ve Bugünü**”, BDT ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, İstanbul: İstanbul Sanayi Odası Yayınları, Kasım 1992.

Tezler:

ABDULLAYEV Mezahir, “Dezenflasyon Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Etkinlik Analizi”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

ALİYEV Elşad, “Azerbaycanda Bankacılık Sektörünün Gelişimi: Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

ARIÇELİK Gülçin, “Ticari Bankalarda Performans Ölçümü: CAMELS Analizine Dayalı Bir İnceleme”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

BEYCAN Mehmet, “Bankalarda Performans Değerlemesi ve Bir Uygulama” **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

DİLEK Barış, “Performans Değerlendirme ve Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

ÇELİK Pelin, “Bankaların Risk Derecelendirmesi”, **Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, TCMB, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, 2004.

GARDAŞOV Zair, “Pəyasa Ekonomisi Açısından Azərbaycan Cumhuriyeti Finans Sisteminin Değerlendirilmesi, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), ss. 83-84.

GÖKMEN Berrak, “Bankalarda Finansal Tablolar Analizi” **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Üstambul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

GURBANOV Azad, Azerbaycan Bankacılık Sisteminde Kredi Riski Yönetimi ve Ölçümü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 2010.

GURBANOV Sarvar, “Azerbaycanda Enerji Kaynakları ve Hollanda Hastalığı: Makro Ekonomik Etkileri ve Ampirik Değerlendirme”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2011.

IŞIL H. Özgür, “Türk Bankacılık Sisteminde Performans Ölçümü ve Yönetimi” **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 2008.

KALE Süleyman, “Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Banka Şubelerinin Performansının Ölçülmesi”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

KESKİN E., “Türk Bankacılık Sisteminde Bilanço Yapısı ve Bilanço Analizi (1981-1984”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986.

KOSOVA Gökçe, “CAMELS Yönetimine Göre Bankacılık Sisteminin Değerlendirilmesi ve Türkiye Uygulaması”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

MİKAYILOV Gahir, “Azerbaycan Bankacılık Sisteminde Türkiye Sermayeli Bankaların Faaliyetleri, Pazar Payları ve Performansları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

İnternet Adresleri:

ATAN Murat ve ÇATALBAŞ Gaye Karpaz, “Bankacılıkta Etkinlik ve Sermaye Yapısının Bankaların Etkinliğine Etkisi”, **VII. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu**, Mayıs 2005, <http://www.ekonometridernegi.org/bildiriler/ol8s1.pdf>, 10 Şubat 2010.

AKDİŞ Muhammet, Azerbaycan’da Bankacılık ve Mali Kurumlar, <http://kisi.gediz.edu.tr/makdis/en/2012/02/20/azerbaycanda-bankacilik-ve-mali-kurumlar/>, 14 Ekim 2011.

ARAS Osman Nuri, “Azerbaycan’da Bankacılık Sektörü ve Gelişim Seyri”, **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Eylül-Ekim 2005, http://www.makalem.com/zip/download.asp?f=844424639_3833_pdf.zip&oid=-1&aid=3833, 13 Ekim 2011.

Azerbaycan Beynelhalk Bankası, <http://www.ibar.az/section.php?menuid=1&lang=az>, 27.10.2011.

Azerbaycan Beynelhalk Bankası, <http://www.ibar.az/section.php?menuid=11&submenuid=13&lang=az>, 27.10.2011.

Azerbaycan Bankacılık Hakkında Kanunu; Madde 9-17, http://www.cbr.az/assets/115/banklar_haqqinda_qanun.pdf, 27 Ekim 2011.

Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankasının Tarihi, <http://www.cbar.az/pages/about-us/history>, 15 Ekim 2011.

BAYYURT Nizamettin, “İşletmelerde Performans Değerlendirmenin Önemi ve Performans Göstergeleri arasındaki İlişkiler”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 2007, Sayı.53, <http://www.iudergi.com/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/viewFile/1722/1550>, 28Eylül 2011.

COLE R.A. ve GUNTHER J.W., “A CAMEL Rating’s Shelf Life”, **Federal Reserve Bank of Dallas Financial Industry Studies**, December 1995, <http://www.dallasfed.org/banking/fis/fis9502.pdf>, 14. 11. 25 Aralık 2011.

Federal Deposit Insurance Corporation, “Basic Examinations Concepts and Guidelines”, **Risk Management Manual of Examinations Policies**, December 2004, <http://www.fdic.gov/regulations/safety/manual/section1-1.pdf>, 05 Aralık 2011.

Federal Financial Institutions Examination Council, “Larg Banks Supervision”, **Comptroller’s Handbook**, http://ithandbook.ffiec.gov/media/22019/occ-comptr_handbook_large_bank_superv.pdf, may 2011, 5 January 2011.

ELEREN Ali ve SOBA Mustafa, “İşletmelerde Çok Boyutlu Performans Ölçümü ve Uşak Deri Sektöründe Bir Uygulama” http://www.idc.sdu.tr/tammetinler/yonetim/yonetim_11.pdf, 15 Kasım 2011.

EMİRAL Fatih, “Türk Bankacılık Sisteminde Etkinlik Analizi:Veri Zarflama Analizi Uygulaması” http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/24_6.pdf, 28 Ocak 2011.

TÖZÜM Haluk, “Bankalarda Performans Değerlendirilmesi,” **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Kasım-Aralık 2002, http://www.makalem.com/zip/download.asp?f=669038944_2069.pdf.zip&oid=1&aid2069, 20 Mart 2012.

www.cbar.az

www.aba.az

www.azstat.org

www.ibar.az